

પૂ અભયદેવ સૂત્રિચિત—

મંદૂત-ગુર્જર અનુવાદ મહિત—

પંચ નિર્ગ્રન્થી પ્રકરણ.

પગમ પૂજ્ય શાનમૂર્તિ ચારિત્ર સુઝમણી તપોનિ—

આચાર્યશ્રીમદ વિજય સિદ્ધિમુરીશ્વરજીની આજ્ઞાવર્તા
સા વીશ્રી હીરશ્રીજીના ઉપદેશવી આર્થિક સહાયક
શા. નગીનદામ ગરબડદાસ

પ્રમશક અને અનુવાદક

ગાધી મફતલાલ ઝવેરચંદ

લહીની જારી અમદાવાદ

મુદ્રણાલય : જૈન અભ્યુત્થ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

રતનપોળ, ગોલવાડ—અમદાવાદ

મુદ્રક : મફતલાલ ઝવેરચંદ ગાધી

શ્રીમદ્ અભયદેવસૂરિવિગચિત પચનિર્ગન્થી પ્રકગણ
ગુર્જર અનુવાદસહિત
વિષયાનુક્રમશ્લોકા

વિષયાનુક્રમ	પૃષ્ઠ
અભિધેય તેમજ દારોનું કુક અરૂપ	૧—૭
પ્રણાપનાકાર	૭—૪૫
વેકાર	૪૬—૪૮
રાગકાર	૫૦
ક્રમકાર	૫૧—૫૬
સમય—આરિત્રકાર	૫૭—૬૧
પ્રતિસેવનાકાર	૬૧—૬૭
શાનકાર	૬૭—૬૮
તીર્થકાર	૭૦—૭૧
નિગકાર	૭૨—૭૩
શરીરકાર	૭૪—૭૭
ક્ષેત્રકાર	૭૮—૭૯
કાળકાર	૮૦—૮૮
ગતિકાર	૮૮—૯૨
સમયકાર	૯૩—૯૪
સનિર્મ્યદાર	૯૫—૧૦૪
યોગકાર	૧૦૫—૧૦૬
ઉપયોગકાર	૧૦૭

કયાપદાર	૧૦૮-૧૦૯
લેખ્યાદાર	૧૧૦-૧૧૧
પગિણામદાર	૧૧૨-૧૧૬
બધદાર	૧૧૭-૧૧૯
વેદદાર	૧૧૯-૧૨૦
ક્રમોદીરણદાર	૧૨૦-૧૨૭
ઉપમ પત્રજનકદાર	૧૨૩-૧૨૫
સગાદાર	૧૨૫-૧૨૬
આહારદાર	૧૨૭—
ભવદાર	૧૨૮
આકર્ષદાર	૧૨૯-૧૩૧
કાળદાર	૧૩૧-૧૩૩
અતરદાર	૧૩૪-૧૩૬
મમુદાતદાર	૧૩૬-૧૩૯
અવગાહનાદાર	૧૩૯-૧૪૦
અર્થનાદાર	૧૪૧—
ભાવદાર	૧૪૨
પરિમાણદાર	૧૪૩-૧૪૬
અત્ય મહત્વદાર	૧૪૬-૧૪૮

શ્રી સક્રમકગણુ—બન્ને ભાગ !

તૈયાર છે !

તાકીદે મ ગામે ! !

કર્મમાહિત્યના અમક અબ્યામી પુ સિદ્ધાત મદોદિ
મદામદોપાધ્યાય શ્રી પ્રેમવિજયજી ગણિવર વિરચિત—બન્ને
ભાગો નિર્ણયસાગરી દાર્ષણિકા પામ દમહિ બાધ—જીગ સાથે
તૈયાર છે

ભાગ ૧ ગો મી ૧—૪—૦ પોગેજ ૦—૬—૬

ભાગ ૨ ગો કી ૧—૧—૦ પોગેજ ૦—૮—૦

મળવાનુ દેમણુ—

જૈન પ્રવચન કાર્યાલય

સ્તનપોળ અમદાનાદ,

૮૫ ના મન્ને ભાગ ખરીદનારને કર્મસિદ્ધિ નામનો પ્રથ
મેટ મળશે

જ્યા જ્યા જૈન વસે

ત્યા ત્યા 'જૈન પ્રવચન' હોવુ જ જોઇએ

— કારણ કે —

તે ધર્મ સેનાના શુભાશયધીજ છે

— લાગમ —

હિન્દમા ૩૧ ૩-૧૨—૦

હિન્દ બહાર ૩૧ ૫-૮—૦

આજેજ આહુત થાઓ

નમૂનો તાલન મફત

લખો —

જૈન પ્રવચન કાર્યાલય

સ્તનપોળ અમદાનાદ

કર્મસાહિત્યના અલભ્ય ગ્રન્થો !
તૈયાર થાય છે । તાકીદે મંગાવો । ।

શ્રી કર્મપ્રકૃતિ-(૧)

પૂ શ્રીમનમગિરિજી, તેમજ પૂ ઉપાધ્યાયજી દ્વારા દીકા અને ચિરંતનાચાર્ય પિરચિત ચૂર્ણિ યુક્ત કે જેના મંત્રાધન કરી કર્મસાહિત્યના મમર્થવેદા પૂ મિ મ ઉપાધ્યાયદેવશ્રી પ્રેમવિજયજી મહારાજ છે

શ્રી પચસગ્રહ-(૨)

એવમ્ દીકા અને શ્રી મનમગિરીયા દીકા અને કર્મ પ્રકૃતિના અધિકારથી મપૂજ્ય યત્રોપૂવક પ્રકાશિત થશે
—ધ્યાનમાં રાખજો—

આ બન્ને મોટા ગ્રંથો સારા નિર્ણયમાગરી દાહપમા ઉચ્ચ દકાઉ મગજ પર પાચ જ ભાગમાં મહાર પડશે
દરેક ભાગની કિં. ૭-૦-૦ (અગાઉથી)

લખો જૈન પ્રવચન કાર્યાલય
સ્તનપોળ, અમદાવાદ,

વાર્ષિક લવાજમ

અમદાવાદ	રૂ. ૫-૦-૦
બહારગામ	રૂ. ૫-૬-૦
હિંદબહાર	રૂ. ૭-૮-૦

ટપાલ ખર્ચ સાથે .

દર વર્ષે ગ્રાહકને એક દળદાર પુસ્તક બેટ અપાય છે ત્યાં જ્યાં જૈન વર્મે ત્યાં ત્યાં શિરશાસન હોયજ, કારણ કે-ગ્રેર જેમ આખા મમાજની પ્રકૃતિથી વાગ્ધ થવાય છે ।

વધુ જાણવા માટે લખો —
શ્રી વીરશાસન કાર્યાલય
સ્તનપોળ, અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના

અોક પ્રવોખનોથી ભગપુર આ મસારમા પ્રાપ્ત માણુમમાત્રની પ્રવૃત્તિ ડાઇ ને મેઇ મમારી આર્થ ને અનુનક્ષીનેજ ઘષા કરતી હોય છે જગનમા ગણુના જાનમા દ્વાના માતા પિતા પુત્ર સ્ત્રી વિગેરે મર્વકુદુની જનોના ગગની પાળમ સ્વાર્થ હોયજ છે તેમજ માત્રો પ્રત્યે ઉત્પત્ત ઘના શત્રુઓમા પલુ મુખ્ય ભાગે આ સ્વાર્થજ કારણ હોય છે મા દુનવી આર્થ અનેવિધ પ્રપચોથી પુષ્ટમની પ્રાણીને ગુણભિમૂખ ઘનો પાપ અમકવે ડે અને અોક પાપમય વ્યાપા રામા રખ જનાવે છે આ સ્વાધને પોતા જાનર પ્રાણી હિંમા કરેડે જુકુ મોરેડે ચોરી કરેડે મૈથુન સેવે છે અને અમાપપરિમૂને એમો કરેડે ને તે આ પચનેવ પાપપ્રગતિમાથી સમારી માત્ર છૂગી શકનો નથી તેમજ છૂટા માટે પ્રપત્ત પલુ કરતો નથી આ ઉન્માર્ગગામિ પાચે પ્રવૃત્તિઓને ડોડનારા તે નિર્મન્ય છે તેમજ કોઈ પલુ પ્રાણી અનાભોગથી, કુ ખરી, ગાનરી કે બીજા કોઇપલુ કાર લગારા સમારથી ઉદ્વિમ જને અને તેને પોનાનુ દિન કે ગુણોત્કર્ષ પ્રાપ્ત કરો હોયનો તે આ પાચ પ્રગતિ ડોડના સિવાય નજ કરી શકે

આ પાચ પાપ પ્રવૃત્તિને ડોડનારા મહાત્માઓ તે પાપ પ્રવૃત્તિવાળા જગનની દ્રષ્ટિમા ગણુના ગમે તેવા સાધુ, સત દેશોદારક, દેશસેવક કે માહત્મા કરતા સેકડા ગુણઅત્યુત્તમ છે તે નિસશય છે

આ નિર્વન્યના પુનાક, ગુણ, કુલીન, નિર્મન્ય અને સ્નાનક એ પાચ પ્રખર છે પુનાક પાચ પાપપ્રવૃત્તિના નિષેધરૂપ મહા પ્રનોને સપૂર્ણપણે સેવનાર હોયજ છે છતા પલુ સધાદિકના પ્રગમ માય માટે તે કદાચ દુપલ પલુ લગાડી બેમે છે જડુશ મ પૂલુ પલે

ત્રી પાત્રવામા તત્પર હોયજ છે જના પણ પ્રમાદાદિકથી કોઇકવાર ઉપકરણોને પણ વિજ્ઞાનિમિત્તે કરી મૂકે છે કુશીન મૃદકુટુમ્બ વિગેરે સર્વ ઝોડી પૂર્ણપણે નત પામે છે, છતાં પ્રમાદાદિકથી જ્ઞાનાદિકનો ઉપયોગ પોતાના બાહ્ય ઉત્કર્ષમાટે કરી મુકવાથી પોતાના ચારિત્રને દૂષિત કરી મૂકે છે નિર્મન્ય સત્ત્વ અને મિત્ર ઉપર સમદ્રષ્ટિવાળો હોવાથી રાગદ્વેષ રહિત હોય છે સ્નાતક કેવળજ્ઞાનાદિ પ્રાપ્ત કરી કૃતકૃત્ય હોય છે આ પાત્રે પોત પોતાના આત્મગુણની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તરોત્તર વધુને વધુ પ્રયત્નશીલ હોય છે

આ ત્રયમા આ પાંચેનિર્મન્યને મૂળકેન્દ્રમા રાખી તેના ઉપર વેદ-રાગ કથાય વિગેરે અનેકારીની ઘટના કરવામા આવી છે અને અનેક પ્રકારે સપૂર્ણ નિર્મન્યના સ્વરૂપનું વર્ણન બનાવવામા આવેલ છે આ નિર્મન્ય ઓઝમા ઓઝ ગર્ભ અને જન્મથી આઠ વર્ષ પૂર્ણ થયા પછી દીક્ષા લેનારા હોય છે અને તે ઉત્તરોત્તર ઉત્કૃષ્ટચારિત્ર પાળી જગતને પૂજનીય બને છે

આ ત્રયમા રચયિતા શ્રીમદ્ અબ્ધદેવસૂરિ છે અને જેમણે ભગવતીજના પચીસમા સ્તંકના ઇશા ઉદ્દેશાના સમ્રદર્શને એકસો ૭ ગાથા પ્રમાણ આ નિર્મન્યપ્રશ્ન મનાવેલ છે તેઓ વિક્રમ સવત અગિયારસોના ઉત્તરાર્ધમા અને બારસોના પૂર્વાર્ધમા થયેલા છે તેઓની અનેક ત્રય ઉપર બનાવેલી અનેક ટીકાઓ આજે મોલ્લુદ છે છતાં તેઓના જીવનસખી વધુ બહુનારાઓએ પ્રભાવક ચરિત્ર આદિ ત્રયો જોઇ લેવા એજ તા ૧૧-૯-૩૪

ગાંધી મફતલાલ ઝવેરચ દ અમદાવાદ

જે બોલ

શ્રીમદ્ અમરવત્પ્રસિદ્ધિ પત્રનિર્ણયી પ્રકરણનું સમ્પન્ન અને અષ્ટ વિવેચન તૈસા મતવાની ઇચ્છા તથા નિઃશંક શાતભૂતિ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય સિદ્ધિમુરીધરજીની આજ્ઞાનર્તા સાધ્વી શ્રી હીરશ્રીજીની ધણુ વરોધી હતી પરંતુ ઇનાકે અધનોડી પ્રતિજ્ઞાનાં નાને તે કાર્ય કમવવાની ઇચ્છા પાડે પડી સત્તે ન લોડી તેજપ્રમાણે આ વડે પણ તેમણે તેનું સંગ્રહ અને અષ્ટ વિવેચન તૈસાર કરવી આપવાનું શાતભૂતિ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્ દાનમુરીધરજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પ જ બુદ્ધિજયજી મહારાજને વિન નિકી નેનેમણે તે ઉપરોક્ત કાર્ય જ નહીં મરમ અને મારીરીને પાનપડે તે આશયથી તેમણે મને સોંપ્યું પણ કાર્યની નજર લનાને નાને ધણુ અવોક્ષસ રખનામા તેઓશ્રીની વારવાર પ્રેરણથી આ પુસ્તક આટલા વિન મે પણ આ પ્રત્યક્ષ ભારને અનુમરના નિર્ણયનોના અગ્રુકમગમા મુખી શકવા ભાગ્યશાળી થયો છું

તેમજ આ પ્રત્યક્ષ દાખના કરવામા આવેલ મુગમાધાઓ તેનો મરફત અનુવાદ ગુજરાતી અનુવાદ અને વિવેચન વિગેરે મરવ તૈસારી કરી શાતભૂતિ આચાર્ય વય શ્રીમદ્ વિજય દાનમુરીધરજીના ગિય શાતભૂતિ ચાગિત્ર ચૂડામણી ઉપાધ્યાય પ્રેમનિજયજી મહારાજને મતાવરામા આવેલ છે આથી આ પ્રથમા જે કાંઈ સુવર્ણ આવી હોય તે તેએ તે આભારી છે તદ્વત્તવ આ પ્રથમ પ્રકાશન કાર્ય કરવામા સાધ્વી શ્રી હીરશ્રીજીના ઉપેશથી આર્થિક સહાય કરનાર છાણીના શેકે નગીનનાસ ગરખડનાસ કે આથી તેસર્વનોદુ આભાર માનુ છું આ પુનમ્ને જેટલી મની તેટલી સાચવતીથી મરસ બનાવના યથાશક્તિ પ્રતલ કરી છે ગ્રંથ પ્રમાદ અગ્રાનતા પ્રેમદોષ કે દ્રષ્ટિ હોને વધને અશુદ્ધિઓ પિષ્ટપેશુ કે અમ્પટતા વિગેરે દો ૭ રહેવા પામ્યા હોય તે સર્વની મખજનો-જરૂર હમા આપશે

એજ તા ૧૧-૬-૭૪

ગાધી મહત્તવાય ઝંબેરચ દ બહીની બારી—અમદાવાદ

ॐ अहम्

गुण्य अनुवाच मङ्गल

श्रीमद् अमयदेवसूरि रचित पंचनिर्ग्रन्थी प्रकरण

पन्नवण-वेय-रागे, कप्प-चरित्त-पडिसेवणा-नाणे
तिरथे-लिंग-शरीरे-खित्ते काल-गइ-संजम-निगासे
॥ १ ॥

जोगु-वओग-कसाए, लेसा-परिणाम-बंधणे-वेए
कम्मोदीरण उवसंपजहण संन्या य आहारे ॥ २ ॥
भव-आगरिसे-काल तरेय-समुग्घाय खित्त फुसणा य
भावे परिमाण खलु-अप्पावहुय नियंठाणं ॥ ३ ॥

१ आ अथ भगवती मृतना पत्नीभूता शतकुला लडा उद्देमाना
समदउपे छे द्वारेने मृत्यवनारी शउआतनी आ नख गाथाओ
भगवतीमृत प्रभाजेन के परत पटीनी गाथाओ भगवतीना लडा
उद्देशाना अथने अनुमरीने रथाये १ ७

સ સ્મૃત અનુવાહ

પ્રજ્ઞપન વેદરાગ-કલ્પ-મતિસેવના જ્ઞાન
 તીર્થ ત્રિદશરીરે ક્ષેત્ર કાલ્ ચ ગતિ-સયમ-નિકર્ષ ॥ ૧ ॥
 યોગોપયોગરૂપાય-લેશ્યા-પરિણામ-ચન્દ્ર-વેદ ચ
 કર્મોદીરણમુપસપજ્જહણ સજ્ઞા ચ આહાર ॥ ૨ ॥
 ભવ આકર્ષ કાલાન્તર ચ સમુદ્વાત ક્ષેત્રસ્પર્શન ચ
 ભાવે પરિમાણ જ્વલુ અલ્પગદ્ગન્ધ નિર્ગન્થાના ॥ ૩ ॥

અર્થ-પ્રજ્ઞાપનાદ્વાર ૧ વેદદ્વાર ૨ ક પદાર ૩ ચારિ
 દ્વાર ૪ મતિસેવનાદ્વાર ૫ જ્ઞાનદ્વાર ૬ તીર્થદ્વાર ૭ વિગદ્વાર
 ૮ શરીરદ્વાર ૯ ક્ષેત્રદ્વાર ૧૦ કાળદ્વાર ૧૧-ગતિદ્વાર ૧૨
 સયમદ્વાર ૧૩ નિકર્ષદ્વાર ૧૪ યોગદ્વાર ૧૫ ઉપયોગદ્વાર
 ૧૬ કપાનદ્વાર ૧૭ લેશ્યાદ્વાર ૧૮ પરિણામદ્વાર ૧૯ ચન્દ્ર
 દ્વાર ૨૦ વેદદ્વાર ૨૧ કર્મોદીરણદ્વાર ૨૨ ઉપસપજ્જહન-અ
 ગીકાર ને ત્યાગદ્વાર ૨૩ સજ્ઞાદ્વાર ૨૪ આહારદ્વાર ૨૫ ભવદ્વાર
 ૨૬ આકર્ષદ્વાર ૨૭ કાળદ્વાર ૨૮ અન્તરદ્વાર ૨૯ સમુદ્વાત
 દ્વાર ૩૦ મેત્રદ્વાર ૩૧ સ્પર્શનાદ્વાર ૩૨ ભાવદ્વાર ૩૩
 પરિમાણદ્વાર ૩૪ અલ્પગદ્ગન્ધદ્વાર ૩૫ આ પ્રમાણેના
 છત્રીસદ્વારોની નિર્ગથાને અનુમરીને ઘટના કરશે

પ્રજ્ઞાપના-સશન, અજ્ઞાન કે અપૂર્ણતા ન રહે તેવી રીતે
 પદાર્થનું લક્ષણ અને લેખદ્વારા સ્વરૂપ બતાવવામા
 આવે તેને પ્રજ્ઞાપના કહે છે અર્થ આ પ્રજ્ઞાપના
 દ્વારથી પાંચ નિર્ગથાનું સ્વરૂપ અને તેના લેખો
 બતાવવાના છે

વેદ-એટલે અભિલાષા ઇચ્છા કામભોગની વાછા વિગેરે અને તે પુરૂષને, સ્ત્રીને નપુમકવેદ વિગેરે ભેદ કરીને ત્રણ પ્રકારે છે

રાગ-ચેતન યા જડ વસ્તુમાં થનારી આમક્રિત તેને રાગ કહેવામાં આવે છે અને તે કામરાગ સ્નેહરાગ અને દુષ્ટિરાગ વિગેરે છે

કર્ત્તવ્ય-સાધુજીવનને પુષ્ટ કરે તેની રીતે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવને અનુસરતો આચાર તેને કર્ત્તવ્ય કહે છે અને તે જિનકર્ત્તવ્ય સ્થવિરકર્ત્તવ્ય એ રીતે બે ભેદ છે

ચરિત્ર-ઇન્દ્રિયોને કાષ્ઠુમાં રાખી ઉત્તરોત્તર શુશ્રુષા કરાવે તે સયમ અને તે પાત્ર પ્રકારે છે

પ્રતિસેવના-સયમ જીવનને દ્વિત કરે તેવા આચારને પ્રતિસેવના કહે છે તેનું બીજું નામ વિરાધના છે અને તે સહસાકાર અનાભોગ વિગેરે ભેદ કરીને દશપ્રકારે છે

જ્ઞાન-પદાર્થ માત્ર મામાન્ય અને વિશેષસ્વરૂપ છે તેમાં પદાર્થના વિશેષનો મૂખ્યપણે જેમાં બોધ થાય તેને જ્ઞાન કહે છે ને તે મતિજ્ઞાન વિગેરે છે

તીર્થ-સમારમ્ભથી તારે તે તીર્થ છે અને તે તીર્થ તીર્થ કર મહારાજો પ્રવર્તવે છે એટલે સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકાર્ણવ ચતુર્વિધમઘ અને દ્વાદશાગી તે તીર્થ ગણાય છે

લિંગ-જેનાથી વસ્તુ ઓળખાય તેને તે વસ્તુનું લિંગ કહેવામાં આવે છે ને તે સાધુવેષ વિગેરે છે

શરીર-નાશ પામે તે શરીર, દેહ વિગેરે અને તે આંદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ કાર્મણ વિગેરે ભેદ કરીને પાંચ પ્રકારે ॥

ક્ષેત્ર-એત્ર એન્ડે સ્થાન, અને તે કમભૂમિ અકર્મભૂમિ એ રીતે બે ભેદ છે

કાળ-ખાળ, સુવાન, વૃદ્ધ, ઋતુ વિગેરે પરિણામોને ઉત્પન્ન કરનાર દ્રવ્ય તે કાળદ્રવ્ય છે અર્થાત્ વર્તના પરિણામ ક્રિયા પરત્વાપરત્વ તે કાળ દ્રવ્યનો ઉપકાર છે, અને તે માસ વર્ષ ૫ યોગમ ઉત્સર્પિણી અવમર્પિણી વિગેરે ભેદોવાળું છે

ગતિ-જે કર્મના ઉદયથી દેવ નારક મનુષ્ય નિર્ઘય વિગેરે અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય તેને ગતિ કહે છે, અને તે દેવ ગતિ નરકગતિ વિગેરે ભેદ છે

સ્થિતિ-પુણ્યક વિગેરે આશ્રિત્રિમા ૫ યોગમ પૃથક્ત્વ વિગેરે કાળ માનનું નિયમન કરવું તેને સ્થિતિ કહે છે

નિકર્ષ-પાંચે નિર્ઘોષોનો પોતપોતાના સ્થાનની અપેક્ષાએ અને પરસ્થાનની અપેક્ષાએ ઓછા વધારે કે તુ ૪ પણાનો વિચાર કરવામા આવે તેને નિકર્ષ કહે છે

યોગ-યોગ વીડે પરાક્રમ બળ વિગેરે યોગના પર્ત્ય વાયક શબ્દો છે જેની દ્વારા શુભ હલન ચલન વિગેરે કાર્ય કરી શકે તેને યોગ કહે છે અને તે યોગ મૂનભેદની અપેક્ષાઓ ાણુ ભેદ અને ઉત્તરભેદની અપેક્ષાએ પદર પ્રકારનો છે

ઉપયોગ-જ્ઞાન અને દર્શનને આત્મા પદાર્થના સ્વરૂપ જાણવા માટે જોડે તેને ઉપયોગ કહે છે અને તે સાકાર અને નિરાકાર એ રીતે બે પ્રકારે છે.

કપાય-કષ-સમાર આય-વાલ જોનાથી સમાર વધે તેને કપાય કહેવામા આવે છે અને તે સમ્પ્રવચન વિગેરે છે.

પરિણામ-પરિણામ એટલે અધ્યવસાય વિચાર પશ્ચિમી પદાર્થ પ્રત્યેની સફળતા વિચાર પશ્ચિમી તેને અધ્યવસાય કહેવામા આવે છે આ અધ્યવસાય પણ વર્ધમાન હીયમાન અને અવગ્રહિત બેદે કરીને ત્રણ પ્રકારે છે

કર્મબંધ-જીવની માથે કર્મોનો ક્ષીરનીરની પેઠે મળા થવો તેને બંધ કહે છે

ઉદય-જીવની સાથે બધાયેલા કર્મોનો સ્થિતિનો પરિપાક થયે અનુભવ થવો તેને ઉદય કહે છે

ઉદીરણ-અધાયેલ કર્મોની સ્થિતિનો પરિપાક થયા પહેલા કર્મોનો અનુભવ કરવામા આવે તેને ઉદીરણ કહેવામા આવે છે

ઉપસ પત્તજહણુ-પુલાકાદિક ચારિત્રની પ્રાપ્તિ તને ઉપસ પત કહેવામા આવે છે અને તેનો ત્યાગ કરવો તેને હાન કહે છે એટલે પુલાકને છોડીને કપાયકુળીલાદિને પામે તે.

મજા-વારવાર ભવોભવના અભ્યાસથી જે દિયા જીવમા રહેજે ઉત્પન્ન થાય તેને સજ્ઞા કહે છે અને તે આહાર-મય-પરિગ્રહ-મૈથુન-ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-લોક-અને ગોષ્ઠ સજ્ઞા એ રીતે દશ પ્રકારે છે

આહાર-જેને જીવ ગ્રહણ કરે તે આહાર

ભવ-ભવ એટલે સસાર એવે નિર્ઋથ કેટલા ભવ કરે તે
આકર્ષણદ્વાર-કયા નિર્ઋથ એક ભવમા તથા ઘણા ભવમા
તે તે અવસ્થાને ત્યાથી પડીને કેટલી વખત પામે
કાળદ્વાર-તે તે નિર્ઋથપણામા કેટલો કાળ તે

અતરદ્વાર-આતર એકવાર નિર્ઋથ યજ્ઞ પામ્યા પછી ફરીવાર
નિર્ઋથ યજ્ઞ પામે તેમા જે વ્યવધાન રહે તેને અતર
કહે છે, આ અતર એક જીવ આશ્રયીને અને ઘણા
જીવ આશ્રયીને એ રીતે જે પ્રકારે છે

મમુક્ષાત-જે અવસ્થામા આત્મા વેદનાદિક પી સાથે એક
મેક ઘડીને ઘણા કર્મોના નાશ કરે તેને સમુક્ષાત કહે
છે અને તે વેદના, કષાય, મરણ, વૈકલ્ય, તૈજસ,
આહારક અને કેવળી એમ સાત પ્રકારે છે

ક્ષેત્રદ્વાર-નિર્ઋથો પૈકી કયા કયા નિર્ઋથ ક્ષેત્રને કેટલી કેટલી
અવગાહના હોય તેને ક્ષેત્રાવગાહના કહે છે

સ્પર્શનાદ્વાર-કયા કયા નિર્ઋથોને કેટલી કેટલી સ્પર્શના
હોય છે તે સ્પર્શના

ભાવદ્વાર-ભાવ એટલે પરિણામ, તદ્વચ થવું વિગેરે ને તે
ભાવ પાંચ પ્રકારે છે ઔપશામિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપ
શમિક, ઔદયિક અને પરિણામિક

પરિમાણદ્વાર-પરિમાણ એટલે સંખ્યા, માપ, ગણતરી,
વિગેરે ને આ નિર્ઋથોની ગણતરી પણ જે પ્રકારે
થઈ શકે છે ૧ નિર્ઋથપણાને પામેલા જીવોની
ગણતરી ૨ અને નિર્ઋથપણાને સમયે સમયે પામના
જીવોની ગણતરી

અત્પબદ્ધત્વ-પરમ્પર ન્યુનાધિકપાતું નિર્ગ્રન્થના લેદા પૈકી
કયો લેદ કોનાથી ન્યુનાધિક છે તે જણાવવું તેને
અત્પબદ્ધત્વ કહે છે

૧ પ્રરૂપણા દ્વાર

નિર્ગ્રન્થોના પ્રકાર

પચ નિયંઠા મણિયા, પુલાય વડસા કુસીલ નિગ્ગંથા।
હોઈ સિણાઓ ય તહા, ડકિક્કો સો ભવે દુવિહો ॥૪॥

સંસ્કૃત અનુવાદ.

પચ્ચ નિર્ગ્રન્થાઃ મણિતાઃ, પુલાકચકુસકુસીલનિર્ગ્રન્થા
ભવતિ સ્નાતકથ તથા, ઇકૈકો સઃ ભવેત્ દિવિધઃ ॥૪॥

અર્થ-નિર્ગ્રન્થો પાચ પ્રકારે કહ્યા છે ૧' પુલાક ૨' બકુશ
૩ કુસીલ ૪ નિર્ગ્રન્થ અને 'પ' સ્નાતક, અને તે
દરેકના બે બે લેદ છે

વિગેપાર્થ-નિર્ગ્રન્થ, માધુ, મુનિ, યતિ, સયમી વિગેરે
સર્વ શબ્દો એક અર્થવાળા છે અને તે દરેક શબ્દ
અયમવાળા મુનિઓને માટે યોગ્ય છે

અન્ય એટલે ગુથાવુ, ગુચાવુ પ્રાણીમાત્રને
સસારમા ગુથનાર બે કોઈ અણ્યતર કારણ હોય
તો તે મિથ્યાત્વ ને રાગદ્વેષ વિગેરે છે, કે જે મિથ્યા-
ત્વ શુદ્ધદેવ, શુદ્ધગુરુ અને શુદ્ધધર્મનો સયોગ પ્રાપ્ત
યથા છતા તેની પ્રત્યે શ્રદ્ધા પરિણતિ કે આદર

લઘ્વિપુલાકનુ ભવરૂપ.

સઘાદ્યાણ કજ્જે, ચુન્નિજ્ઞા ચક્કવટ્ઠિમવિ જીણ
તીણ લઘ્વિણ જુઓ, લઘ્વિપુલાઓ મુણેયવ્વો ॥૭॥

સંસ્કૃત અનુવાદ

સઘાન્વિના કાર્યે, ચુર્ણયતિ ચક્રવર્તિનમપિ યયા
તયા લઘ્યા યુક્તો, લઘ્વિપુલાનો જ્ઞાતવ્ય ॥૭॥

અર્થ—સઘાદિકના કાર્યમાટે ચક્રવર્તીને પણ જે લઘ્વિવડે
ચુરી નાખે તે લઘ્વિવડે યુક્ત તે લઘ્વિપુલાક જાણવો.

વિશેષાર્થ—જે પુલાક ચારિત્રી અનેકવિધ તપશ્ચર્યાઓ કરી
અનેક લઘ્વિ મેળવે તે લઘ્વિ પુલાક જાણવો અને
તે લઘ્વિનો ઉપયોગ સઘાદિકનુ કાર્ય હોય તો
સામાન્ય રાજ્ય આમાત્ય નહિ પરંતુ ચક્રવર્તિ જેવા
પણ જે સઘનુ વિરૂપ કરવા તૈયાર થયા હોય તો
તેને પણ ચુરી નાખે છે પરંતુ આ ચારિત્રીને સયમ
સ્થાનોમા જ આગળને આગળ વધવાની અને પોતાના
આત્મવિકાસ સાધવા જેટલી તીવ્રતા નથી હોતી
કારણકે લઘ્વિ વિગેરેની પ્રાપ્તિનો ઉપયોગ તે પણ
સયમ સ્થાનોમા રહેવો તે ચારિત્રનો પ્રમાદ સૂચવે છે

આસેવના પુલાકના ભેદ।

આસેવના પુલાઓ, પંચવિહો નાળદંસણચરિત્તે
લિંગમિ અહાસુહમે ય, હોઈ આસેવના નિરઓ ॥૮॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

આસેવના પુલાક, પંચવિધઃ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રે

લિંગે યથામૂલ્યે ચ, ધવતિ આસેવનાનિરતઃ ॥ ૯ ॥

અર્થ—આસેવના પુલાક પાચ પ્રકારે છે જ્ઞાન, દર્શન,
ચારિત્ર, લિંગ અને યથામૂલ્ય તે આસેવનામા રક્ત છે

વિશેષાર્થ—આસેવનાપુલાકના પાચ ભેદ છે જ્ઞાન
આસેવના, દર્શનઆસેવના, ચારિત્ર આસેવના, લિંગ
આસેવના અને યથામૂલ્યઆસેવના. અહિં કેટલાક
આચાર્યોના મત પ્રમાણે લઘિ પુલાક એ જ્ઞાનપુલાકમા
અન્તર્ગત થઈ જાય છે, કારણકે લઘિ અહિં
શક્તિઓની પ્રાપ્તિઓનો પણ જ્ઞાનમા સમાવેશ થાય
છે ત્યારે અથકારના મતે જ્ઞાનવિરાધનામા અકાળે
લઘુવુ, ત્રુટિતરીતે લઘુવુ, અપરદર્શનનુ શકર
કરવુ વિગેરે છે તે લઘિપુલાકમા ન હોવાથી લઘિ
પુલાક તે જ્ઞાનપુલાક કરતા અતિરિક્ત માનવે।
નોંધએ તેથી અહિં લઘિપુલાક અને જ્ઞાન
આસેવના પુલાક જુદા જુદા સ્વીકાર્યા છે

જ્ઞાનાદિ વિગધનાનુ સ્વરૂપ—

નાળદસણચરણે, હસીસિ વિરાહિયં અસારો જો
સો નાળાઈ પુલાઓ, મન્નઈ નાળાઈ જં સારો

અર્થ-રાખવિતાદિ દ્રવ્યોવાડે કરીને જ્ઞાન, શકાદિવડે કરીને
મમ્યકૃત્વ મૂલ અને ઉત્તરગુણની પ્રતિસેવનાવડે કરીને
ચારિત્ર વિરાધે છે કે

જાણુ વિના જે અન્યલિંગને ધારણ કરે તે
લિંગપુલાક મનથી જે અકથ્ય વસ્તુઓનો નેવના
તે યથામૂલ્ય જાણવો ૧૦

ત્રિગોપાર્થ-અસ્ખલિત અમીવિત, 'ય યામ્રોડિન, પ્રતિપૂર્ણ
ને પ્રતિપૂર્ણધોષપુર્વક તૈયાર થયેલ એ રીતસરનું જ્ઞાન
છે તેમા જે કાંઈ ન્યુનતા રહે તે વિરાધના જાણુવી
આવી સહેજ વિરાધના જે ચારિત્રમા રહે તે અશિત્ર
ચારિત્રપુલાક જાણુ

દર્શન-શુદ્ધદેવ શુદ્ધગુરુ અને શુદ્ધધર્મ તે ઉપર અચળ
શ્રદ્ધા તે મમકત્વદર્શન તેમા શકા, આકાંક્ષા વિતિ
ગિચ્છા મિચ્છાત્વીની પ્રશસા અને મિચ્છાત્વીનો પરિ
ચય તે દર્શનના પાત્ર દ્રવ્યો છે

શકા-અરિહંત પરમાત્માના પ્રરૂપેના ધર્મને વિષે સદેહ
બુદ્ધિ રાખવી તે શકા તેના પણ જે ભેદ છે એક
દેશચક્રી શકા અને બીજી સર્વગ્રામી શકા, દેશશકા
એને કહેવામા આવે છે કે જિનેશ્વર, પ્રરૂપિત, સર્વ
ગૌર્યોની અવિચળ શ્રદ્ધા રાખે, પરંતુ કોઈ કોઈ
મથળે શકા ઉત્પન્ન થઈ આવે, જેમકે જીવ - કે એ
તા સત્ય પરંતુ સપ્રદેશી કે અપ્રદેશી? સર્વગત કે
અમર્ગ ત? વિગેરે એકાદ અશમા શકા રાખવી તે
દેશશકા સર્વવસ્તુની શકા તેતા આ ચારિત્રીને
નજ હોય

આકાક્ષા—પરદર્શનીની કોઈક આકર્ષે તેવી વસ્તુ દેખી તેની પ્રત્યે ઇચ્છા થાય તે આકાક્ષા, તેના પણ દેશઆકાક્ષા અને સર્વઆકાક્ષા એ બે ભેદ છે કોઈ એકાદ દર્શન સબધી કોઈએક વસ્તુ દેખી રહેજ આકાક્ષા થાય તે દેશઆકાક્ષા, પણ સર્વ પાખડી-ધર્મેમા આકાક્ષા તે સર્વઆકાક્ષા, જેમકે જોડધર્મ મારો છે કારણકે તેમા ઈષ્ટ કરવાનું કશું નથી આ દેશઆકાક્ષા જાણવી અન્ય ધર્મેમા ‘વિષયમુખ લોગવનાર પરબવમા પણ મુખ લોગવે છે માટે એ ધર્મે પણ કેવા સારા છે’ આ સર્વઆકાક્ષા આમા પુલાકને દેગઆકાક્ષા રહેજ થાય પણ સર્વ આકાક્ષા તો તેને નજ હોય

વિચિકિત્સા—કરેલી ક્રિયા પ્રત્યે દેશથી અને સર્વથી મદ્દેહ રાખવો તેથી તે જન્ને પ્રકારની વિચિકિત્સા દ્વપણરૂપે સમ્યક્ત્વમા છે

મિથ્યાત્વીની પ્રશસા—અતીત અનાગત અને ભાવિ અન્યલિંગીઓની પ્રશસા કરવી તે પ્રશસાદોષ તેના પણ દેશ અને સર્વથકી એ રીતે બે ભેદ છે તેમા સર્વ દર્શનોને સત્યમાની તે સર્વની પ્રશસા કરવી તે સર્વ પ્રશસા અને કોઈ એકાદ દર્શનમાથી કોઈ એકાદ વચન સારૂ દેખી સહેજ પ્રશસા કરે તે દેશપ્રશસા પુલાકને દેશપ્રશસા હોય સર્વપ્રશસા નજ હોય

મિથ્યાદૃષ્ટિનો પરિચય—મિથ્યાત્વીની સાથે વાતચિત, પરિચય વિગેરે કરવાથી મદ્દવૃદ્ધિ બીજા જીવોને અનર્થ થવા સબવ છે

અર્થ - તે બકુગ ચારિત્ર ઉપકરણ અને શરીરના લેદથી
 જે પ્રકારે છે વગી તે બન્ને પ્રકારોના પાચ પાચ પ્રકાર
 છે આલોગ-અનાલોગ સ વૃત્ત અસવૃત્ત અને યથાસૂક્ષ્મ
 વિશેષાર્થ - તે બકુશ નિર્ઋત્ય શરીર અને ઉપકરણ એ
 જે પ્રકાર ■ વગી તે બન્ને પ્રકારોના પાચ પાચ
 લેદ છે ૧ આલોગબકુશ, ૨ અનાલોગબકુશ ૩
 અસવૃત્તબકુશ ૪ સવૃત્ત બકુશ ૫ યથાસૂક્ષ્મબકુશ

વન્ન, પાત્ર, દડ વિગેરે સાધુપણાને નિર્વાહ
 કરનારી ઉપધિઓને પણ જે વિભૂષાકેષે કરી મુકે
 તે ઉપકરણબકુશ એટલે ઉપકરણોથી કરાતું
 મલિન ચારિત્ર તે ઉપકરણ બકુશ ચારિત્ર છે

હાથ-પગ-નખ-મૂળ-વાળ વિગેરે અવયવોને
 ધોવા સાફમુક કરવા અને તેને શોભાવવા નિરતર
 પ્રયત્ન કરનાર તે ગરીર બકુશનિર્ઋત્ય બાલ્યો એટલે
 જ શરીરદ્વારા નિર્મલચારિત્રને મલિન કરે તે શરીર
 બકુશનિર્ઋત્ય બાલ્યો

સાધુઓને આ અકૃત્ય છે એમ બાણ્યા છતા
 જ કરે તે આલોગબકુશ સાધુઓને આ અકૃત્ય છે
 એમ ખ્યાલ ન હોય અને સહેજે દોષ લાગી જાય તે
 અનાલોગબકુશ જે ચારિત્રીના મૂળગુણ અને
 ઉત્તરગુણમા લાગેલા દોષો લોકમા પ્રસિદ્ધ ન હોય તે
 સવૃત્તબકુશ અને જે ચારિત્રીના દોષો લોકમા પ્રસિદ્ધ
 હોય તે અસવૃત્તબકુશ. આખ મૂળ નાક વિગેરેના મેલને
 સાફકરનાર તે સૂક્ષ્મબકુશ બાલ્યો -

ઉપકરણ બહુશનુ સામાન્ય સ્વરૂપ—

જો ઉવકરણે વડસો, સો ધુવડ અપાડસેઽવિ વત્થાઈ
 ઇચ્છઈ ય લળહયાઈ, કિચિ વિમૂપાઈ મુજઈ ય ॥૧૪॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

ઉપકરણે યઃ વકુશૌ, સૌ ધ્રુવતિ અપાઠ્યપિ વત્થાણિ
 ઇચ્છતિ ચ શ્લક્ષણાનિ, કિંચિદ્ વિમૂપાયૈ મુક્તે ચ

અર્થ—જે ઉપકરણબહુશ છે તે વર્ષાક્રાંતિ વિના પણ વસ્ત્રો
 ધુવે ॥ ને મુવાળા વસ્ત્રોને ઈચ્છે છે ને કાંઈક શોભા
 અર્થે વાપરે છે

વિશેષાર્થ—સાધુને ઉપકરણો સચમના નિર્વાહ અર્થે છે
 વસ્ત્રાદિકને સાધુએ એટલામાટે પહેરવાના છે કે જેથી
 તેના શરીરની રક્ષા થાય અને તે શરીરદ્વારા અયમમા
 દદ રહી કિલ્લકર્મોના નાશ કરી શકે પણ ઉપકરણ
 બહુશ ચારિત્રી શોભાસા વિના પણ હરશેજ કપડા
 ધુવે છે ને તે વસ્ત્રો પણ મુવાળા બારીક ને સારી
 રીતે સમારી વાપરે છે કે જેથી શરીરની શોભામાં
 વધારો થાય, ને આરીતે કશ્વાથી તે પોતાનું ચારિત્ર
 વિશુદ્ધ બનાવવાને બદલે અતિચારોથી મલિન કરે ॥

તહ પત્તદડયાઈ, ઘટ્ટં મટ્ટં સિળેહકયતેયું
 ધારેઈ વિમૂસાણ વહું, ચ પત્થેઈ ડ

સુવાસિન કરીએ, ગમે તેવા વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત કરી
રક્ષણ કરીએ છતાં તે અતે વિરૂપ છે એમ માની
મુનિ તે શરીરદ્વારા તપશ્ચર્યા ઉચ્ચવિહાર વિગેરે
કરી વિરૂપ એવા પણ શરીરને સયમ પોષક બનાવે
છે ત્યારે આ ચારિત્રી શરીરની સુશુધા આદિમા
પડી ચારિત્રને મલિન કરો મુકે ॥

તેમજ આ બંને પ્રકારના જનુશચારિત્રીઓ
ઘન કુટુંબ ધન વિગેરે ઊંડી પ્રવળ્યા અગ્નિકાર કર્યા
છતાં તેઓને માનાપમાન અને વૈભવની ઇચ્છા મટી
નથી હોતી તેને શ્રાવક શ્રાવિકાદિકને પોતાના બક્ષત
બનાવવાની, ઘણા ગિબ્યો વધારવાની, પોતાનો યશ
વિસ્તારવાની હોશ હોય છે આ રીતે તે પોતાના ચારિ
ત્રને મલિન કરી મુકતો હોવાથી તે જનુશચારિત્રી છે

પાઙ્કિત તવાઙ્કય, જસ ચ પત્થેઈ તસ્મિ તુસ્સઈ ય
સુહશીલો ન ય વાઙ્ક, જયઈ અહોરત્તકિરિયાસુ ૧૭

સંસ્કૃત અનુવાદ

પાઙ્કિત્ય-તપઆદિકૃત, યશઃ પ્રાર્થયતે તસ્મિન્ તુષ્યતિ ચ
મૃગ્વશીઃ ન ચ વાઙ્ક, યતતે અહોરાત્ર ક્રિયાસુ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ-પાઙ્કિત્ય અને તપવિગેરેવડે થયેલા યશની ઇચ્છા રાખે
તેમા સતોષ પામે, સુખગીત હોય અને અહોરાત્ર
ક્રિયાઓને વિષે અત્યંત યતના ન રાખે

વિશેષાર્થ—જે જ્ઞાન વસ્તુતત્ત્વને જાણી છદ્ધમા પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ઠમાથી નિવૃત્તિ કરવામાટે છે અને જે તપ કિલ્લ કર્મોના નાશ માટે છે આ રીતે તે બન્ને નિર્જ રાના હેતુભૂત હોવાછતા તે ઠારા પલ્લુ જે પોતાનો યશ વધારવાની વાછા રાખે તેમજ કાઈને પોતાનો યશ બોલતો સાક્ષણી પોતે અત્યંત હુર્ષ પામે તદ્દ પરાત શરીરની સુદૃઢઆહાર વિગેરે વડે કરીને લાલના કરે, સ્નાન વિલેપન કરી ગરીરને ચોભાવે, રાત દિવમની કિચાપોમા ચતના રાખવી જોઈએ તે ન રાખે ને તે ન રાખવાથી પોતાના ચારિત્રને મલિન કરે છે ને આ રીતે મલિનકરનાર ચારિત્રી તે બદ્ધુશ છે

परिवारो य असजम, अविविक्तो होइ किंचि एयस्स
घासयपाओ तिच्छाइ, मसिणिओ कत्तरियकेसो॥१८॥

अस्कृत अनुवाद.

परिवारश्चासयमोऽविविक्तो भवति किञ्चित् एतस्य
घापतपादः तैलादिना, मसणितः कर्तितकेशः ॥ १८ ॥

અર્થ—એ બદ્ધુશ ચારિત્રીનો પરિવાર કાઈક અસયમવત અને અવિવિક્ત હોય છે અને તે પરિવાર ઘસેલા પગવાળો, તૈલાદિકે સુવાળા કરેલ ને કાતરેલા વાળવાળો હોય છે

સુવાસિત કરીએ, ગમે તેવા વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત કરી
રક્ષણ કરીએ છતાં તે અતે વિરૂપ છે એમ માની
મુનિ તે શરીરદ્વારા તપશ્ચર્યા ઉગ્રવિહાર વિગેરે
કરી વિરૂપ એવા પણ શરીરને નયમ યોગ્ય 'જનાવે
ઠે ત્યારે આ ચારિત્રી શરીરની સુશ્રુષા આદિમા
પડી ચારિત્રને મલિન કરો મુકે છે

તેમજ આ જ ને પ્રકારના જનકુશચારિત્રીએ
ધન કુટુંબ ધન વિગેરે છોડી પ્રવ્રજ્યા અગીકાર કર્યા
છતાં તેઓને માનાપમાન અને વૈભવની ઇચ્છા મટી
નથી હોતી તેને શ્રાવક શ્રાવિકાદિકને પોતાના ભક્ત
જનાવવાની, ધણા શિષ્યો વધારવાની, પોતાનો યશ
વિસ્તારવાની હોશ હોય છે આ રીતે તે પોતાના ચારિ
ત્રને મલિન કરી મુકતો હોવાથી તે જનકુશચારિત્રી છે

પાઙ્કિત તવાઙ્કય, જસ ચ પત્થેઙ્ક તમ્મિ તુસ્સઙ્ક ય
સુહશીલો ન ચ વાદ, જયઙ્ક અહોરત્તકિરિયાસુ ૧૭

સ સ્કૃત અનુવાદ.

પાઙ્કિત્ય-તપઆદિકૃત, યશઃ પ્રાર્થયતે તસ્મિન્ તુપ્યતિ ચ
સુરગીન્ ન ચ વાદ, યતતે અહોરાત્ર ક્રિયાસુ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ-પાઙ્કિત્ય અને તપવિગેરે વડે થયેલા યશની ઇચ્છા રાખે
તેમા મતોષ પામે, સુખશીલ હોય અને અહોરાત્ર
ક્રિયાઓને વિરે અત્યંત યતના ન રાખે

વિશેષાર્થ - આ બહુશચારિત્રીનો પરિવાર પણ અસયમ
 વત વસ્ત્ર પાત્રાદિકના મોહવાળો, તેમજ પગ
 વિગેરેને સાફ કરાવનારો અને કાતરથી કતરાવેલ
 પાગવાળો હોય છે

તાહ દેસસબ્બઝેયારિહેહિ, સવલેહિં સંજુઓ ઘડસો
 મોહસવયદ્ધમઘ્મુદ્ધિઓ અ, સુત્તમ્મિ મળિઅં ચા ॥ ૧૯ ॥

સંસ્કૃત અનુવાદ

તથા દેશન્દેસર્વન્દેર્દાહિં, શરલૈ સયુતો વકુશ
 મોહસયાર્થમધ્યુત્થિતશ્ચ, મૂત્રે મળિત ચ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ - તે બહુશચારિત્રી દેશન્દેહ અને સર્વન્દેહ યોગ્ય
 શબન ચારિત્રીવાવડે સહિત હોય છતાં મોહના કાર્ય
 માટે ઉચ્ચમાત્ર હોય છે એ પ્રમાણે સૂનોમા પણ કહ્યું છે

વિશેષાર્થ - જે ચારિત્રીનો એવો અપરાધ હોય કે જે
 અપરાધ દીક્ષાપર્યાય ઘટાડવાથી નબ્બી શકે તે
 પ્રાયશ્ચિત્ત જે ચારિત્રીનો એવો અપરાધ
 જેને ફરીથી દીક્ષા આપ્યા સિવાય છુટકો જ
 તે સર્વન્દેહ પ્રાયશ્ચિત્ત જાણવું આવ્યા બંને
 પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય સબબ ચારિત્રીયાથી યુક્ત

હોય

હવે અહિં એવી શકા કર

અને બહુશ ચારિત્રીમ

ઉત્તર આપતા જણાવે

અને બંદુશમા દેખીતી રીતે સરખાં લક્ષણ જણાય છે
છતાં પણ ખાસત્યે નિર્ઘ્વસ પરિણામી હોય છે જ્યારે
બંદુશ નિર્ઘ્વન્ય પ્રાયશ્ચિત વિગેરેથી પણ શુદ્ધ થઈ શકે
છે કારણકે તેવી મેલિનતા છતાં બંદુશ ચારિત્રી હુમેશા
મોહકીય માટે નિરંતર ઉદ્યમવત હોય ॥

उवगरणदेहचुक्खा, रिद्धिरसगारवासिया निच्चं
बहुसवलछेयजुत्ता, निर्गन्था वउसा भणिया ॥२०॥

સંસ્કૃત અનુવાદ.

उपकरणदेहगुद्धा, ऋद्धिरसगारवाश्रिता नित्यं

बहुसवलछेयजुक्ता, निर्गन्था वकुशा भणिताः ॥ २० ॥

અર્થ-ઉપકરણ અને શરીરને શુદ્ધ ગણનારા, નિત્ય
ઋદ્ધિગારવ અને રસગારવને આશ્રયી રહેનારા, છેદને
ચોગ્ય એવા ધણા શબલચારિત્રીયોના પરિવારવાળા
નિર્ઘ્વનો બંદુશ કહેલા છે

વિશેષાર્થ-બંદુશ નિર્ઘ્વનો પણ પાત્ર હક વિગેરેને ચોખ્ખા
રાખનારા, હુમેશા ઋદ્ધિગારવ રસગારવ અને
શાતાગારવને આશ્રયી રહેનારા, તેમજ દેશચ્છેદ
અને સર્વચ્છેદ પ્રાયશ્ચિતને ચોગ્ય એવા ધણા શબલ
ચારિત્રીયોના પરિવારવાળા બંદુશ ચારિત્રી હોય છે

છતાં તે ચારિત્રીઓ શુદ્ધપદ્ધત, બવભીરુ, સઘ
પ્રભાવર્નામાંટે ઉદ્યત અને મોક્ષને અર્થે ચારિત્રને
ધારણકરનાર હોય ॥ પરંતુ પ્રમાદાદિ દોષોને

વિશેષાર્થ - આ બકુશચારિત્રીનો પરિવાર પણ અસયમ
વત, વત્ર પાત્રાદિકના મોહવાળો, તેમજ પગ
વિગેદને સાફ કરાવનારો અને કાતરથી કતરાવેલ
વાળવાળો હોય છે

તહ દેસસવ્વઝેયારિહેહિ, સવલેહિ સજુઓ વડસો
મોહમ્લયદ્દમઽમુદ્દિઓ અ, સુત્તમ્મિ મળિઅં ચા॥૧૯॥

સંસ્કૃત અનુવાદ

તથા દેશન્દેસર્વન્દેદાઈ, સવલૈ. સયુતો બકુશ
મોહમ્લયાર્યમમ્યુત્પિતથ, મૂત્રે મળિત ચ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ-તે બકુશચારિત્રી દેશન્દેહ અને સર્વન્દેહ યોગ્ય
સંજન આરિત્રીયાવડે સહિત હોય છતાં મોહના કાર્ય
માટે ઉજમાગ હોય છે એ પ્રમાણે સૂત્રોમા પણ કહ્યું છે

વિશેષાર્થ-જે ચારિત્રીનો એવો અપરાધ હોય કે જે
અપરાધ દીક્ષાપર્યાય ઘટાડવાથી નહીં શકે તે
દેશન્દેહ પ્રાયશ્ચિત્ત જે ચારિત્રીનો એવો અપરાધ
હોય કે જેને ફરીથી દીક્ષા આપ્યા સિવાય છુટકો જ
ન હોય તે સર્વન્દેહ પ્રાયશ્ચિત્ત જાણવું આવા બંને
પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય સંજન ચારિત્રીયાથી યુક્ત
બકુશ હોય છે

હવે અહિં એવી શકા કરનામા આવે છે કે પાસ-
ત્યા અને બકુશ ચારિત્રીમા શો ફેર છે ? તો
તેનો ઉત્તર આપતા જણાવે છે કે પાસત્યા

મધ્યમ મહર્ષિના આચાર્યશ્રી મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણમા
 ધર્મગતા દોષો નાશમા પ્રસિધ્ધ હોય તો તે અસવૃત્ત
 નિર્ગુણ કુશીલ કહે છે

કુશીલનું સ્વરૂપ—

અચ્છિમુહમજ્જમાણો, હોઈ અહાસુહુમઓ તહા વડસો
 સીલં ચરણ તં જસ્સ, કુચ્છિયં સો ઇહ કુશીલો ॥૨૨॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

અસિમુલ માર્જયન્, ભવતિ યથામૂક્ષ્મકઃ તથા વકુશ
 શીલ ચરણં તગ્રસ્ય, કુત્સિત સઃ ઇહ કુશીલઃ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—આખ અને મૂખ વિગેરેને પ્રમાર્જનાર યથાસુક્ષ્મખકુશ
 નિર્ઘન્ય ચારિત્રી જાણુને એટલે જેનું શીયલ અને
 ચારિત્ર કુત્સિત હોય તેને કુશીલ જાણવો

વિશેષાર્થ—જે આખ મૂખ વિગેરેના મેલને દૂર કરે તેને
 યથાસુક્ષ્મખકુશ નિર્ઘન્ય કહે ॥ હવે ત્રીજા કુશીલ
 નિર્ઘયનું સ્વરૂપ કહે છે જે ચારિત્રનું શીલ એટલે
 ચારિત્ર મલીન હોય તેને કુશીલ કહે છે

કુશીલના બે ભેદ—

પડિસેવણા કસાણ, દુહા કુશીલો દુહાવિ પંચવિહો
 નાળે દસળચરણે તવે ય અહસુહુમણ ચેવ ॥૨૩॥

લઈને ઉત્કૃષ્ટચારિત્ર નથી પાળીશકતા અને
આહાર વસતિ વિગેરેમા દોષો લગાડી ચારિત્ર
મલિન કરે છે

આત્મભોગાદિ બહુશત્રુ સ્વરૂપ—

આભોગે જાણતો, કરેઈ દોષ અજાણમળભોગે
મુલુત્તરેહિ સવુડ, વિવરિય અસવુડો હોઈ ॥૨૧॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

આભોગે જાનન્ કરોતિ દોષ અજાનન્ અનાભોગે
મુલોત્તરૈઃ સવૃત્ત, વિપરીત અસવૃત્ત ભવતિ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—જાણવા છતાં જે દોષ કરે તે આલોગ બહુશ,
અજાણતા કરે તે અનાલોગ, મુલોત્તર શુદ્ધવડે સવૃત્ત
અને તેથી વિપરીત તે અસવૃત્ત

વિશેષાર્થ—જે ચારિત્રી પોતે જે કાર્ય કરે છે તેમા પોતાને
ખ્યાલ હોય કે આ કાર્યમા અમુક દોષ લાગે છે
અને મારે તે ન કરી શકાય છતાં તે કરે તો તે
આલોગ બહુશ જાણવો

જે ચારિત્રી પોતાના સયમમા રીતસર
પ્રવર્તે છે છતાં તેને જે અજાણતા દોષ લાગે તે
અનાલોગબહુશ જાણવો

જે ચારિત્રીના મૂળ અને ઉત્તરશુદ્ધિમા દોષો
હોય છતાં તે લોકમા પ્રસિધ્ધ ન હોય તો તે
સવૃત્તબહુશ કહેવાય છે

પણ મદવો... શિવાગિ... મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણમા
 સ્થિતતા હોયો... પ્રસિધ્ધ હોય તો તે અસવૃત્ત
 રિત્ત... હોયો છે

કુશીલનુ સ્વરૂપ—

અચ્છિમુહમજ્જમાણો, હોઈ અહાસુહુમઓ તહા વડસો
 સીલ ચરણં તં જસ્સ, કુચ્છિયં સો હહ કુશીલો ॥૨૨॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

અસિમુલ માર્જયન્, મવતિ યથામુક્ષમક. તથા વકુશ
 શીલ ચરણં તથસ્ય, કુત્સિત સઃ હહ કુશીલઃ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—આખ અને મૂખ વિગેરેને પ્રમાર્જનાર યથામુક્ષમકુશ
 નિર્ઘન્ય આરિત્રી બાણવો એટલે જેનું શીયલ અને
 આરિત્ર કુત્સિત હોય તેને કુશીલ બાણવો.

વિશેષાર્થ—જે આખ મૂખ વિગેરેના મેલને ફર કરે તેને
 યથામુક્ષમકુશ નિર્ઘન્ય કહે છે હવે ત્રીજા કુશીલ
 નિર્ઘન્યનું સ્વરૂપ કહે છે જે આરિત્રનું શીલ એટલે
 આરિત્ર મલીન હોય તેને કુશીલ કહે છે

કુશીલના બે ભેદ—

પડિસેવણા કસાણ, દુહા કુશીલો દુહાવિ પંચવિહો
 નાણે દસણચરણે તવે ય અહસુહુમણ ચેવ ॥૨૩॥

અ સ્કૃત અનુવાદ

પ્રતિસેવના સ્પાયૈ, દ્વિધા કુશીલો દ્વિધાઽપિ પચવિયઃ
જ્ઞાને દર્શનચારિત્રે, તપસિ ચ યથામૂક્તમે ચ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—પ્રતિસેવના અને કષાય એ બેવડે કુશીલ નિર્ઋન્ય છે
તે બન્નેના પણ પાચ પાચ ભેદ છે ૧ જ્ઞાનકુશીલ
૨ દર્શનકુશીલ, ૩ ચારિત્રકુશીલ ૪ તપકુશીલ ૫
યથામુક્તમકુશીલ

વિશેષાર્થ—હવે ત્રીજે નિર્ઋન્ય કુશીલ તેના બે ભેદ છે
૧ પ્રતિસેવના કુશીલ, ૨ કષાય કુશીલ, તેમજ
આ બન્ને કુશીલના પણ પાચ પાચ ભેદ છે ૧
જ્ઞાનકુશીલ, ૨ દર્શનકુશીલ, ૩ ચારિત્રકુશીલ ૪
તપકુશીલ ૫ યથામુક્તમકુશીલ

જે ચારિત્રી પોતાના ચારિત્રને જ્ઞાન દર્શન
ચારિત્રાદિક વડે વિરાધે છે અને પોતાના ચારિત્રને
કુત્સિત બનાવે તે કુશીલ છે

જ્ઞાનાદિ પ્રતિસેવના કુશીલનુ સ્વરૂપ—

ઢહ નાળાઈ કુસીલો, ઉવર્જિવ હોઈ નાળપભિર્દૈ
અહસુદુમો પુળ તસ્સ, ઇસ તવસ્સિ ત્તિ સંસાણા ॥૨૪॥

અ સ્કૃત અનુવાદ

ઈહ જ્ઞાતાદિકુશીલ, ઉપજીવન્ ભવતિ જ્ઞાનમશ્રુતિર્મિ
યથામૂક્ત્ય પુનસ્તસ્ય, ઇપ તપસ્વીતિ શસ્યતા ॥૨૪॥

મર્થ-જે જ્ઞાનાદિવડે ઉપજીવિકા કરે તે જ્ઞાનકુશીલ હવે
આ તપસી છે એવી પ્રશંસા સાલગી સતોષ પામે
તે યથાસૂક્ષ્મકુશીલ બાણવે.

શીશેપાર્થ-કુશીલ નિર્ઘન્યના બે ભેદો છે તેમાં જે
પ્રથમ પ્રતિસેવના કુશીલ છે તેના પાંચ ભેદ છે,
તે આ પ્રમાણે

જ્ઞાનપ્રતિસેવના કુશીલ-જે જ્ઞાન ઇષ્ટની પ્રવૃત્તિ અને
અનિષ્ટ નિવૃત્તિના ફળવાળું છે, તે જ્ઞાનનો ઉપદેશ
વસ્ત્રાદિક લાભને અર્થે કરે તે જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુશીલ છે

દર્શન પ્રતિસેવના કુશીલ-જે દર્શન શિવતરૂના બીજ
ભૂત છે તે દર્શનને વસ્ત્રાદિકની પ્રાપ્તિ અર્થે ઉપયોગ
કરે તે દર્શનપ્રતિસેવનાકુશીલ છે

ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુશીલ-શુદ્ધ ક્રિયાકાંઠ અને દૈનિક
અનુષ્ઠાનો જે કર્મનિર્જર અર્થે છે તેને વસ્ત્રાદિકની
પ્રાપ્તિ અર્થે ઉપયોગ કરી ચારિત્ર વિરાધે તે ચારિત્ર
પ્રતિસેવના કુશીલ છે

તપ પ્રતિસેવના કુશીલ-દુષ્પ્રાપ્ય વસ્તુને પણ જલદી
પ્રાપ્ત કરાવનાર, દેવોને પણ કપિત કરનાર અને કઠિન
કર્મોને પણ શીથિલ કરનાર એવા તપદ્વારા વસ્ત્રાદિકને
મેળવવા ઉપયોગ કરે તે તપ પ્રતિસેવના કુશીલ છે

યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુશીલ-અહો આ મહા તપ

સ્વી છે, ત્યાગી છિ ઇત્યાદિક પ્રશ્ન સા સાબળી જે અત્યંત
આનંદ પામે તેને યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુશીલ કહે છે

જ્ઞાનાદિ કપાય કુશીલત્વ સ્વરૂપ—

જો નાણદસણતવે, અણુજુજડ કોહમાણમાયાહિં
સો નાણાઙ્કુસીલો, કસાયઓ હોઈ નાયઠ્ઠો ॥૨૫॥

સંસ્કૃત અનુવાદ.

ય જ્ઞાનદર્શનતપાસિ, અનુયુદ્ધકે ક્રોધમાનમાયામિ
સ જ્ઞાનાદિકુશીલ, કપાયત. ભવતિ જ્ઞાતવ્ય ॥૨૫॥

અર્થ—જે જ્ઞાન, દર્શન, અને તપને ક્રોધ, માન અને
માયાને વિષે જોડે તે કપાયથી જ્ઞાનાદિ કુશીલ
બાબુવા

વિશેષાર્થ—સંજ્ઞવલન કપાયના ઉદયવાળો જે છવ પોતાના
ક્રોધ માન માયાનેવિષે જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરે તે
જ્ઞાનકપાયકુશીલ

જે ચારિત્રી સંજ્ઞવલન કપાયના ઉદયવાળો પોતાના
ક્રોધાદિકને વિષે દર્શનનો ઉપયોગ કરે તે દર્શન
કપાય કુશીલ બાબુવો

જે ચારિત્રી મંજ્ઞવલન કપાયના ઉદયવાળો
પોતાના ઉત્કટતપને ક્રોધાદિકને વિષે ઉપયોગ કરે
તે તપ કપાય કુશીલ બાબુવો

ચારિત્તમિ કુશીલો, કસાયઓ જો પયચ્છડ સાવં
મળસા કોહાર્ડે નિપેવય હોડ અહાસુહુમો ॥૨૬॥

મ સ્કૃત અનુવાદ.

ચારિત્રે કુશીલઃ, કષાયત ય પ્રયચ્છતિ શ્રાપ ।

મનસા ક્રોધાદીન્ નિપેવવન્ ભવતિ યથામૂક્ષ્મઃ ॥૨૬॥

અર્થ—જે કષાયોદ્ધારા શ્રાપ આપે તે ચારિત્રને વિષે
કુશીલકષાયનિર્ઘ્ન મનવડે ક્રોધાદિકને સેવે તે યથામૂક્ષ્મ
કષાયકુશીલ નિર્ઘ્ન બાણવે

વિશેષાર્થ—જે મુનિ મિત્ર ઉપર રાગ અને શત્રુ ઉપર
દ્વેષ રાખ્યા વિના પ્રાણી માત્ર ઉપર સમાન દૃષ્ટિ
રાખનાર છે તે જો સંબલન કષાયને લઇને શ્રાપ
આપે તો તે ચારિત્ર કષાય કુશીલ બાણવે

જે ચારિત્રી મનથી કષાયને સેવે પણ વચનાદિથી
વિધયથી કષાય ન સેવે તે યથામૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ
બાણવે

મતાન્તરે કષાય કુશીલ—

અહવાવિ કસાણહિ, નાનાઈણં ત્રિરાહઓ જો ય
સો નાનાઈકુસીલો, નેઓ વક્ષાણમેણ ॥૨૭॥

સ્વી છે, ત્યાગી છે ઇત્યાદિક પ્રશ્ન સા માલગી જે અત્યંત
આનંદ પામે તેને યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુશીલ કહે છે

જ્ઞાનાદિ કપાય કુશીલનું સ્વરૂપ—

જો નાણદસણતવે, અણ્ણજુજઈ કોહમાણમાયાહિ
સો નાણાઈકુસીલો, કસાયઓ હોઈ નાયઠ્ઠો ॥૨૫॥

સંસ્કૃત અનુવાદ.

ય જ્ઞાનદર્શનતપાસિ, અનુયુદ્ધકે ક્રોધમાનમાયામિ
સ. જ્ઞાનાદિકુશીલ, કપાયત્ત્વ મરતિ જ્ઞાતવ્ય ॥૨૫॥

અર્થ—જે જ્ઞાન, દર્શન, અને તપને ક્રોધ, માન અને
માયાને વિષે જોડે તે કપાયથી જ્ઞાનાદિ કુશીલ
બાણુવા

વિશેષાર્થ—સજ્જવન કપાયના ઉદયવાળો જે છવ પોતાના
ક્રોધ માન માયાનેવિષે જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરે તે
જ્ઞાનકપાયકુશીલ

જે ચારિત્રી સજ્જવન કપાયના ઉદયવાળો પોતાના
ક્રોધાદિકને વિષે દર્શનનો ઉપયોગ કરે તે દર્શન
કપાય કુશીલ બાણુવો

જે ચારિત્રી સજ્જવન કપાયના ઉદયવાળો
પોતાના ઉત્કટતપને ક્રોધાદિકને વિષે ઉપયોગ કરે
તે તપ કપાય કુશીલ બાણુવો

ચારિત્તમિ કુશીલો, કસાયઓ જો પયચ્છઈ સાવં
મળસા કોહાર્ડઈ નિષેવયં હોઈ અહાસુહુમો ॥૨૬॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

ચારિત્રે કુશીલઃ, કપાયત ય પ્રયન્ઝતિ શ્રાપ ।

મનસા ક્રોધાદીન્ નિષેવવન્ ભવતિ યથાસૂક્ષ્મઃ ॥૨૬॥

અર્થ—જે કપાયોદ્ધારા શ્રાપ આપે તે ચારિત્રને વિષે
કુશીલકપાયનિર્ઘેય મનવડે ક્રોધાદિકને સેવે તે યથાસૂક્ષ્મ
કપાયકુશીલ નિર્ઘેય બાબુવે।

વિશેષાર્થ—જે મુનિ મિત્ર ઉપર રાગ અને શત્રુ ઉપર
દ્વેષ રાખ્યા વિના પ્રાણી માત્ર ઉપર સમાન દષ્ટિ
રાખનાર છે તે જો સન્નવલન કપાયને લઈને શ્રાપ
આપે તો તે ચારિત્ર કપાય કુશીલ બાબુવે।

જે ચારિત્રી મનથી કપાયને સેવે પણ વચનાદિથી
વિષયથી કપાય ન સેવે તે યથાસૂક્ષ્મ કપાય કુશીલ
બાબુવે।

મત્રાન્તરે કપાય કુશીલ—

અહવાવિ કસાઈહિ, નાનાઈણં વિરાહઓ જો ય
સો નાનાઈકુસીલો, નેઓ વક્ત્રાણભેણ ॥૨૭॥

સમ્પૂર્ણ અનુવાદ

અથવાપિ કૌપાયૈ, જ્ઞાનાદીનાં વિરાધકો યથા
સ જ્ઞાનાદિકુશીલ, જ્ઞેય વ્યાખ્યાનમેદેન ॥૨૭॥

અર્થ—અથવા જે કૌપાયે વડે જ્ઞાનાદિકનો વિરાધક હોય તે
જ્ઞાનાદિ કૌપાય કુશીલ બાલુએ જે વ્યાખ્યાન લેદ છે

વિશેષાર્થ—પત્નીમંત્રી ગાથામા ‘જે ચારિત્રી જ્ઞાનદર્શન
અને તપને કૌપાય વિષે ઉપયોગ કરે તેને જ્ઞાનાદિ
કુશીલ કહ્યો હતો. અહિં કૌપાયે વડે જ્ઞાનાદિનો વિ
રાધક હોય એમ અર્થ ઘટાળ્યો છે તેમા વસ્તુત
કાંઈ અર્થલેદ નથી પરંતુ માત્ર વ્યાખ્યાનલેદ ॥

અન્ને લિંગકુશીલ તુ, તવકુશીલસ્સ ઠાળર્ણ વિતિ
નિર્ગથો પુર્ણ ગથાઓ, મોહઓ નિર્ગઓ જો સો ॥૨૮॥

સમ્પૂર્ણ અનુવાદ.

અન્યે લિંગકુશીલ તુ, તવકુશીલસ્સ સ્થાનકે ઘુર્વન્તિ
નિર્ગન્થો પુન ગ્રન્થાન્, મોહતો નિર્ગતો ય સ ॥૨૮॥

અર્થ—અન્ય આચાર્ય તપકુશીલનો સ્થાનકે લિંગકુશીલ ને
કહે છે જે મોહરૂપ ગ્રન્થથી નીકળ્યો તેને નિર્ગથ કહીએ

વિશેષાર્થ—કેવલાક આચાર્યો કુશીલનિર્ગથના લેદ પેરી
આવના તપકુશીલના સ્થાનકે લિંગકુશીલ માને છે

પરતુ તે વાસ્તવિક અર્થ લાગતો નથી કારણકે લિંગ કુશીલનો અર્થ જે ચારિત્રી લિંગનો આધારાદિ અર્થ ઉપયોગ કરે તે લિંગ પ્રતિભેવના કુશીલ જાણવો અને જે ચારિત્રી સજ્જલન કથાયવત ક્રોધ માન માયાને વિષે લિંગનો ઉપયોગ કરે તે લિંગ કથાય કુશીલ જાણવો તે છે તેથી તે અર્થ ઘટ્ટી ગઈ નહિ

નિર્ઞન્થ ચારિત્રના ભેદોપભેદ—

ઉવસામઓ ય સ્વઓ, દુહા નિગ્ગથો દુહાવિ પંચવિહો
પદમસમઓ અપદમો, ચરમાચરમો અહાસુદ્દમો ॥૨૯॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

ઉપશામકઞ્ચ ક્ષપકઃ, દ્વિયા નિર્ઞયો દ્વિયાપિ પચવિધ
પદમસમયઃ અપ્રથમઃ, ચરમાચરમઃ યથાસુક્ષ્મ ॥૨૯॥

અર્થ—ઉપશામક અને ક્ષપક એમ બે પ્રકારે નિર્ઞન્થ છે, અને તે બન્નેલેદના પણ પાછા પાચ પાચ લેદ છે પ્રથમ સમય, અપ્રથમ સમય, ચરમ સમય, અચરમ સમય અને યથાસુક્ષ્મ

વિશેષાર્થ—નિર્ઞન્થના લેદો પૈકી ચોથો લેદ જે નિર્ઞન્થ છે તેના બે લેદ છે એક ઉપશામક નિર્ઞન્થ અને બીજો ક્ષપક નિર્ઞન્થ

ઉપશામક નિર્ઞન્થ—મોહનીય કર્મનો સર્વથા ઉપગમ

સ્નાન કરી ત તમોહ શુભકાલાવાળા તે ઉપશામક
નિર્ઋત્ય બાધુના

ક્ષપક નિર્ઋત્ય-મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષયકરનાર
ક્ષોબ્ધોષ ગુણો વર્તનાર જીનો તે ક્ષપક નિર્ઋત્ય
હોવાય ✓

આ ઉપશામક નિર્ઋત્ય અને ક્ષપક નિર્ઋત્ય
તે બન્નેના પાત્ર પાત્ર લોક છે ૧ પ્રથમ મમય
નિર્ઋત્ય, ૨ અપ્રથમ સમય નિર્ઋત્ય, ૩ અચરમ સમય
નિર્ઋત્ય ૪ અઅચરમ સમય નિર્ઋત્ય ૫ યથામૂલ્ય
નિર્ઋત્ય.

નિર્ઋત્યના ઉપભોગોનું સ્વરૂપ—

અતમુદ્દતપમાણય-નિર્ગથદ્વાદ પદમસમયમ્મિ,
પદમસમઓ નિયતો, અન્નેસુ અપદમસમઓ સો ॥૩૦॥
એવેવ તપદ્વાદ, ચરમે સમયમિ ચરમસમઓ સો
સેસેસુ પુણ અચરમો, સામન્નેણ તુ અહસુદ્દમો ॥૩૧॥

સંસ્કૃત અનુવાદ

અન્તર્મુહર્તપમાણય-નિર્ગથ્યાદ્વાયા પ્રથમસમયે ।
પ્રથમસમયનિર્ગથ્ય અન્યેષુ અપ્રથમસમય સ ॥૩૦॥
એવમેવ તદ્વાદ્યા ચરમે સમયે ચરમસમય સ
શેષેતુ પુન અચરમ , સામન્નેન તુ યથામૂલ્ય ॥૩૧॥

અર્થ—અન્તર્મૂર્ત પ્રભાણુવાળા નિર્ઝયકાળમા પ્રથમ સમયે વર્તનારા નિર્ઝય તે પ્રથમસમય નિર્ઝય ને તે નિવાય અન્ય સમયમા વર્તનારા નિર્ઝન્ય તે અપ્રથમસમય નિર્ઝન્ય ૩૦

એજ પ્રમાણે તે નિર્ઝયકાળમા છેલ્લા અમયે વર્તનારા નિર્ઝય તે અગ્રમમયનિર્ઝય જાણવા ને જાકીના સમયમા વર્તનારા અચરમ સમય નિર્ઝન્ય અને કોઇપણ સમયની વિવક્ષા વિના સામાન્યપણે વર્તનારા તે યથાસૂક્ષ્મનિર્ઝન્ય જાણવા ૩૧

વિશેષાર્થ—સર્વથા મોહનીયકર્મરૂપ અન્ય જેનામા ન હોય તેને નિર્ઝન્ય કહે છે આ મોહનીય કર્મને અભાવ નિર્ઝન્યમા જે પ્રકારે હોય છે એક મોહનીય કર્મના ઉપશમદ્વારા અને બીજે મોહનીયકર્મના ક્ષયદ્વારા

મોહોપશમ નિર્ઝન્ય અને તેના ભેદો—મોહનીય કર્મની અઘ્યાવીસ પ્રકૃતિઓ છે અને તેને ઉપશમાવવાનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે—ઉપશમ શ્રેણિના પ્રારભમા અવિરતિ દેશવિરતિ પ્રમત્તસયત કે અપ્રમત્તમયત અનતાનુબધી ક્ષાયોને ઉપશમા વીને દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવે છે ત્યારપછી પ્રમત્ત અને અપ્રમત્તશુભુસ્થાનકે સેકડો વાર પરિવર્તન કરી અપૂર્વકરણુ શુભુસ્થાનકે થઇ અનિવૃત્તિજાદર સપરાય શુભુસ્થાનકે ચારિત્ર મોહ નીય કર્મની ઉપશમના ડરે છે તેમા પ્રથમ નયુસક વેદ ઉપશમાવે છે ત્યારપછી સ્ત્રીવેદ અને ત્યારજાદ

હામ્યા દગ્ગુડ એક માથે ઉપશમાવે છે તે પછી પુરૂષ
 વાં અને ત્યાગપછી સાથે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને
 અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ અને પછી સજ્જન ક્રોધ
 ઉપશમાવે છે પછી માથે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને અ
 પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માન અને પછી જીવલનમાન ઉપશ
 માવે છે ત્યાગપછી સાથે પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને અપ્રત્યા
 ખ્યાનાવરણ માનને ઉપશમાવે છે ત્યારપછી જીવલન
 માયાનો બન્ધ ઉદય ને હીંગણા વિરૂદ્ધ થાય છે
 પછી મમય ન્યૂન બે આવલિંગમા જીવલનમાયાને
 ઉપશમાવે છે ત્યારપછી પ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને અપ્રત્યા
 ખ્યાનાવરણ લોભને ઉપશમાવી સૂક્ષ્મ પરાય શુદ્ધિ
 નકે જઈ સૂક્ષ્મઠિદીરૂપ મજ્જનલોભને ઉપશમા
 વે છે આરીતે મોહ પીયની અક્રાવીસ પ્રકૃતિ ઉપશ
 માવી ઉપશાન્તમોહ શુદ્ધિધાનકે આવે છે

આ ઉપશાન્તમોહ શુદ્ધિધાનનો કાળ જયન્ત્યધી
 એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મૂર્તિ કાળ છે આ
 રીતે આ શુદ્ધિધાનકે વર્તનારો જીવ તે ઉપશામક
 નિર્ગ્ન્ય કહેવાય છે

હવે આ ઉપશાન્તમોહ શુદ્ધિધાનનો કાળ જે
 ઉત્કૃષ્ટ અતર્મૂર્તિનો છે તેમા જે જીવો ઉપશાન્તમોહના
 પ્રથમ સમયમા વર્તતા હોય તે પ્રથમ સમય ઉપશા
 મક નિર્ગ્ન્ય કહેવાય અને જે જીવો ઉપશાન્તમોહ
 શુદ્ધિધાનના પ્રથમ સમય વિવાયના સમયમા વર્તતા
 હોય તે અપ્રથમસમય ઉપશામક નિર્ગ્ન્ય કહેવાય છે

ઉપશાતમોહનો જે અતમુદૂર્ત કાળ છે તેમા છે-લા સમયે વર્તનારા જે જીવો હોય તે અરમમય ઉપશામક નિર્ઝન્ય ડહેવાય છે તેમજ જે જીવો ઉપ શાતમોહના છે-લા સમય સિવાયના સમયમા વર્ત નારા હોય તે અઅરમસમયઉપશામકનિર્ઝન્ય જાણવા ઉપશાન્તમોહ શુભકાણાના સર્વ સમયમા સામાન્ય પછે વિવક્ષા વિના વર્તનારા હોય તે યથાસૂક્ષ્મ ઉપશામક નિર્ઝન્ય જાણવા

મોહક્ષપક નિર્ઝન્ય અને તેના ભેદો-

મોહનીય કર્મની અધ્યાત્મિક પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવાનો ક્રમ પણ આ પ્રમાણે છે-આ ક્ષપક શ્રેણિ નો પ્રારંભ કરનાર પ્રથમસઘયજીવાળો, શુદ્ધધ્યાનયુક્ત અવિરતિસમગદષ્ટિ, દેશવિરતિ, પ્રમત્ત કે અપ્રમત્ત હોય છે હવે જો અપ્રમત્તસયત પૂર્વવિદ્ હોય તો તે શુદ્ધધ્યાનયુક્ત શ્રેણી આરંભે છે અને જો બીજા જીવો શ્રેણિ માડનારા હોય તો તે ધર્મધ્યાન સહિત આરંભે છે હવે તે બન્ને શ્રેણિ માડનાર પ્રથમ અનંતાનુબન્ધિ કષાયોનો ક્ષય કરે છે ત્યારપછી મિથ્યાત્વ મોહનીય મિશ્ર મોહનીય અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો ક્ષય કરે છે જો બદ્ધાયુક્ત ક્ષપકશ્રેણિ આરંભે તો તે અનન્તા-બન્ધીનો ક્ષય કર્યા પછી તેને મરણનો સંભવ હોવાથી તે અટકે છે અને પછી મિથ્યાદર્શન મોહનીયના ઉદય થી પુનઃ અનન્તાનુબન્ધી કષાયોનો બન્ધ કરે છે

કેમકે તેનું બીજું મિથ્યાત્વ મોહનીય નહિ થયું નથી
 પરંતુ જલ્પ મિથ્યાદર્શન મોહનીયનો ક્ષય થયો છે
 ત ક્ષત્રી અનતાનુબન્ધિ બાધતો નથી કારણકે તેણે
 તેના બીજનો નાશ કર્યો છે હવે જેણે અનન્તાનુબ-
 ન્ધીઆદિ માત્ર પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કર્યો છે તે અપ-
 તિત પરિણામવડે અવશ્ય કેવડોકમા ઉત્પન્ન થાય
 છે અને પતિતપરિણામી હોય તો ભિન્નભિન્ન
 જનિમા જાય છે બદ્ધાયુક્ત જો દર્શનસમકનો ક્ષય
 કર્યા પછી કાન ન કરે તો તે અવશ્ય વિરમે ॥
 પણ ચારિત્ર મોહનીય ક્ષય કરવાનો પ્રયત્ન કરતો
 નથી જો અબદાયુક્ત ક્ષયકચ્છેણિ કરે તો અનન્તાનુ-
 બન્ધ્યાદિ સાત પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કર્યા પછી તે અવશ્ય
 વિશુદ્ધપરિણામવડે ચારિત્રમોહનીયનો ક્ષય કરવા માટે
 પ્રયત્ન કરે છે તેમા પ્રથમ યથાપ્રવૃત્તાદિ ત્રણ કરણ
 કરે છે અર્ધિ એટલો વિશેષ છે કે અપ્રમત્ત શુણ્ણ
 સ્થાનકે યથાપ્રવૃત્તકરણ અપૂર્વકરણ શુણ્ણસ્થાનકે અપૂ-
 ર્વકરણ અને અનિવૃત્તિગાદરસ પરાય શુણ્ણસ્થાનકે
 અનિવૃત્તિકરણ કર છે તેમા અપૂર્વકરણ શુણ્ણસ્થાનકે
 સ્થિતિઘાતાદિવડે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ અને પ્રત્યા-
 ખ્યાનાવરણ કલાયેનો તે પ્રમાણે ક્ષય કરે છે કે અ-
 નિવૃત્તિગાદર શુણ્ણસ્થાનકને પ્રથમસમયે તેની પ થો
 પમના અસ ખ્યાતમાભાગ પ્રમાણ સ્થિતિ બાકી રહે છે
 ત્યારે અનિવૃત્તિગાદર સ પરાય શુણ્ણસ્થાનકના સ ખ્યા-
 તા ભાગ જાય ત્યારે સ્થાનર્દિત્રિક, નરકમતિ, તિર્યચ
 ગતિ, નરકાનુપૂર્વી, તિર્યચાનુપૂર્વી, એકેન્દ્રિય જાતિ, બે

ઇન્દ્રિયજ્ઞાતિ, તેઇન્દ્રિયજ્ઞાતિ, ચઉરેન્દ્રિયજ્ઞાતિ, સ્થાવર, આતપ, ઉદ્યોત, સૂક્ષ્મ અને સાધારણ એ સોળ પ્રકૃતિઓને ઉદ્ભવના સક્રમણે ઉદ્ભવિત કરી અવપર પ્રકૃતિમા સક્રમાવી તેની પડ્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ મિથિતિ બાકી રાખે છે, ત્યારપછી ગુણુસક્રમણે બધાતી પ્રકૃતિઓમા એ સોળ પ્રકૃતિઓને નાખી સર્વથા તેનો ક્ષય કરે છે અર્હિ પ્રત્યાખ્યાનાવરણુ એને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણુ એ આઠ કષાયોનો પ્રથમ ક્ષય કરવાનો પ્રારભ કર્યો હતો પરન્તુ હજી સુધી તેનો સર્વથા ક્ષય કર્યો નથી તે હરમિયાન ઉપરની સોળ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે છે ત્યારપછી ક્ષય કરતા બાકી રહેલા આઠ કષાયોનો સ પૂર્ણ ક્ષય કરે છે ત્યારપછી અન્તર્મૂર્હૂર્તમા અનુક્રમે નપુસક વેદ, સ્ત્રીવેદ, હામ્યાદિપદ્મ, પુરુષવેદ, સજ્વલનકોષ સજ્વલનમાન સજ્વલનમાયા અને સજ્વલન બાહર લોભનો ક્ષય કરે છે આ બધી પ્રકૃતિઓનો અનિવૃત્તિબાહર સ્વપરાય ગુણુસ્થાનકે ક્ષય થાય છે અને સૂક્ષ્મ સજ્વલન લોભનો સૂક્ષ્મસ્વપરાય ગુણુ સ્થાનકે ક્ષય થાય છે એ પ્રમાણુ મર્વથા મોહનીય કર્મનો ક્ષય કરી ક્ષીણકષાય વીતરાગ છદ્મસ્થ ગુણુ-સ્થાનકને પ્રાપ્ત થાય છે આ ગુણુસ્થાનકનો કાળ અતર્મૂર્હૂર્ત છે ને આ ગુણુસ્થાનક જેને હોય તે ક્ષપક નિર્ગ્મ્ય કહેવાય છે

ક્ષીણ કષાય વીતરાગ ગુણુઠાણુના અતર્મૂર્હૂર્ત કાળના સમયો રૈકી પહેલા સમયમા વર્તનાર ચારિત્રી

તે પ્રથમ સમય ક્ષપક નિર્ઋત્ય બાળુનો ક્ષીણમોહ
 શુભકાળના કાળના પ્રથમ સમય સિવાયના બીજા
 સમયના વર્તનાર ચારિત્રી તે અપ્રથમસમયક્ષપકનિર્ઋત્ય
 બાળુના

ક્ષીણમોહ શુભકાળના કાળના છે લા સમયે
 વર્તનારા નિર્ઋત્યને ચરમસમયક્ષપકનિર્ઋત્ય બાળુના
 ક્ષીણમોહ શુભકાળના કાળના છે ના સમય સિવાય
 બીજા સમયના વર્તનારા ચારિત્રીને અચરમ સમય
 ક્ષપકનિર્ઋત્ય બાળુના

ક્ષીણમોહ શુભકાળના સર્વ સમયોમા વિશેષ
 વિવેક વિનાના વર્તનારા ચારિત્રીઓ તે યથાસ્થિત
 ક્ષપક નિર્ઋત્ય બાળુના

સ્નાતક નિર્ઋત્યનુ સ્વરૂપ અને મુખ્ય ભેદો—

મુહુક્ષાણજલવિશુદ્ધો, કમ્મમલાવિમલયા

સિનાઓ તિ

દુઃખિહો ય સો સજોગી, તહા અજોગી વિણિદિટ્ટો ॥૩૧॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

શુભધ્યાનજગત્વિશુદ્ધ, કર્મમલાપેક્ષયા સ્નાત્ત ઇતિ

દ્વિવિધય સ સયોગી, તથા અયોગી વિનિર્દિષ્ટ ॥૩૨॥

અર્થ—કર્મમલની અપેક્ષાએ શુભધ્યાનરૂપ પાણીવડે
 કરીને વિશુદ્ધ થયેલો તે સ્નાતક છે, તે સ્નાતક સયોગી
 તથા અયોગી એ રીતે બે પ્રકારે જણાવેલ છે

વિશેષાર્થ—હવે નિર્ઝન્યનો પાત્રમો લેઈ સ્નાતક તેનું લક્ષણ અને લેઈદ્વારા સ્વરૂપ સમજાવે છે—જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છે તે આત્મસ્વરૂપને ધાતીકર્મરૂપ મેલ લાગેલ હોવાથી મલિન બને છે હવે આ ધાતીકર્મરૂપ મેલને દૂર કરવાને ધર્મધ્યાન અને શુકલ ધ્યાનરૂપ પાણીની જરૂર રહે છે હવે તે ધર્મધ્યાન શુકલ ધ્યાનરૂપ પાણીવડે કર્મરૂપ મેલને દૂર કરવાથી શુભ સ્નાતકચારિત્રી બને છે, એટલે ધાતી કર્મરહિત થાય છે અને કેવળજ્ઞાનાદિ શુભોત્પુક્ત બને છે આ સ્નાતકના પછી તેરમે શુભઠાણે વર્તતા સયોગી, અને ચૌદમે શુભઠાણે વર્તતા અયોગી એ રીતે બે લેઈ છે સ્નાતક ચારિત્રીને ધાતિકર્મક્ષય થવાથી અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, ને અનંત વીર્ય પ્રગટ થાય છે

સ્નાતકનિર્ઝન્યના ઉપલેહો—

સો પુન પચવિયપ્પો, અચ્છવિઓ અસવલો અકમ્મંસો
અપ્પરિસાત્તી સંસુદ્ધ—નાણદસણધરો તહય ॥૩૩॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

સ પુન પચવિકલ્પઃ, અચ્છવિક્ અશવલઃ અકર્માશ
અપરિસ્ત્રાવી સશુદ્ધ- જ્ઞાનદર્શધરઃ તથા ચ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—વળી તે સ્નાતક પાત્ર પ્રકારે બાણુવો ૧ અચ્છવી
સ્નાતક, ૨ અશબલ સ્નાતક ૩ અકર્માશ સ્નાતક ૪

અપરિભાવી નનાતક તેમજ પ સમુદ્ધ જ્ઞાન દર્શનધર
સ્નાતક

અનુચિતસ્નાતકનુ સ્વરૂપ—

મળ્લજ્ઞ ચ્છવી શરીર, જોગનિરોધેણ તસ્સ ચ અભાવે
અનુચિતિ તિ હોઈ અહવા, સ્વય અભાવેણ અનુચિતો ॥૩૪

સ સ્કૃત અનુવાદ

મળ્યતે છવિ શરીર, યોગનિરોધેન તસ્ય ચ અભાવે
અનુચિતિ ઇતિ ભવતિ અથવા જ્ઞાપાભાવેન અનુચિત ॥૩૪॥

અર્થ—શરીરને અનુચિત કહે છે યોગનિરોધવડે શરીરને
અભાવ હોવાથી અનુચિતસ્નાતક કહીએ અથવા
જ્ઞાન કે જોડના અભાવથી અનુચિત કહેવાય છે

વિશેષાર્થ—છવિ શબ્દનો અર્થ શરીર કહે છે તે શરીરને
વ્યાપાર યોગ છે અને આ યોગ ન હોય તો તે
શરીર હોવા છતાં શરીર ન કહેવાય ને આથી તે અ
નુચિતસ્નાતક કહેવાય છે અથવા તો છવિ શબ્દનો
અર્થ કેટલાક આચાર્યોના મતે જોડ એવો
કરવામાં આવે તો પણ જોડ સહિત જીવ
વ્યાપાર જે અવસ્થામાં ન હોય તેને અનુચિત કહેવામાં
આવે છે અથવા તો ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરેલો હોવાથી
ને તેને ફરી નહિ કરવાનો હોવાથી પણ તે ચારિત્રી
અનુચિતસ્નાતક કહેવાય છે

અશળસાદિ સ્નાતકોનુ સ્વરૂપ-

અસ્સવલોઽનિચારો, નિષ્ઠિયકમ્મો ય અકમ્મંસો
નિસ્સેસજોગરોહે, અપરિસ્સાવી અકિરિયત્તા ॥૩૫॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

અમચ્છલોઽનિચારો, નિષ્ઠિતકર્મા ચ અકર્મીણ
નિઃશેષયોગરોહે, અપરિસ્સાવી અ અક્રિયત્વાત્ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ-અતિચાર નહિ હોવાથી અશળવ સ્નાતક, કર્મો ન
હોવાથી અકર્મીણ સ્નાતક, અને મપૂર્ણ યોગ રૂધવાથી
ને અક્રિયાપણા વડે કરીને અપરિસ્સાવી સ્નાતક
કહેવાય છે

વિશેષાર્થ-આ ચારિત્રમા સર્વથા મોહનીયનો અભાવ
હોવાથી અતિચારરૂપ મેલનો મર્વથા અભાવ હોય
તેથી તે ચારિત્રી અમખલ સ્નાતક કહેવાય છે

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, ને અ
ન્તરાય આ ચાર ઘાતિકર્મનો જેમા સર્વથા અભાવ
થાય તેને અકર્મીણ સ્નાતક કહે છે

,મન વચન અને કાયાના સમસ્ત યોગ રૂધવાથી
જેમા અક્રિયપણું, કર્મબંધરહિતપણું પ્રાપ્ત થાય
અપરિસ્સાવી સ્નાતક કહે છે

૨ વેદદ્વાર

વેદ-અભિવાષા, કામ, ઇચ્છા વિગેરે અને તેના નજી પ્રકાર છે પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ, અને નપુસક વેદ

પુરુષવેદ-જે અવસ્થામાં સ્ત્રી પ્રત્યે મૈથુનની ઇચ્છા થાય તેને પુરુષવેદ કહે છે આ વેદને ધ્યાનના અગ્નિની સાથે સરખાવવામાં આવે છે કારણકે ધ્યાસનો અગ્નિ સળગતા ઓકદમ ઉઠી જાય છે અને પછી તરતજ શાત થાય છે તેવીજ રીતે માણુમને આ વેદનો ઉદય થતા સ્ત્રી પ્રત્યે અત્યંત ઉત્કટ ઇચ્છા થાય છે પરંતુ તેના સેવન બાદ તરત શાત થાય છે

સ્ત્રીવેદ-જે અવસ્થામાં પુરુષ પ્રત્યે મૈથુનની ઇચ્છા થાય તેને સ્ત્રીવેદ કહે છે આ વેદને છાણાના અગ્નિની સાથે ઉપમા આપવામાં આવે છે કારણ કે છાણાનો અગ્નિ જેમ જેમ ફેરવીએ તેમ તેમ ઉગ્ર તાપ આપે છે તેમ આ વેદમાં પુરુષનો પરિચય કે સ્પર્શ થતા સ્ત્રીને અધિક અભિલાષા થાય છે

નપુસકવેદ-એ અવસ્થામા સ્ત્રી પુરુષ બન્ને પ્રત્યે અભિ
લાષા થાય તેને નપુમકવેદ કહે છે આ વેદને નગરના
દાહની સાથે ઘટાવવામા આવે છે કારણકે જેમ
નગરમા લાગેલી આગ લાભો વખત ચા-યા કરે છે
તેમ આ વેદમા પુરુષ અને સ્ત્રી બન્ને પ્રત્યેની ઉત્કટ
હમ્મણ લાખા કાળે પણ અટકતી નથી

આ ત્રણ વેદમાથી કયા કયા વેદ, કયા કયા નિર્ગ્રન્થને
હોય તે જણાવે છે.

થીવજો ડ પુલાઓ, ઘડસ્ત પડિસેવગા તિવેયાડવિ
સકસાઓ ચ તિવેઓ ડવસંતક્ષીણવેઓ વા॥૩૭॥

ડવસંતક્ષીણવેઓ, નિગ્ગથો પ્હાયઓ સ્વવિઅવેઓ

॥ દાર ૨ ॥

एवं चि य रागंमि वि आइम चउरो सराग ति

॥ દાર ૩ ॥

મ સ્કૃત અનુવાદ.

સ્ત્રીવર્જસ્તુ પુલાકઃ, વકુશપ્રતિસેવકાઃ ત્રિવેદા અપિ
સરુપાયથ ત્રિવેદઃ ડપશાન્તક્ષીણવેદો વા ॥ ૩૭ ॥

ડપશાન્તક્ષીણવેદઃ નિર્ગ્રયઃ સ્નાતક ક્ષપિતવેદઃ

एव किल रागेऽपि, आदिमचत्वार सरागा इति॥૩૮॥

૩ રાગદ્વાર

રાગ-રાગ એટલે આસક્તિ પ્રેમ વિગેરે

પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, અને કપાય
કુશીલ એ ચાર સરાગી છે કારણકે રાગની વિદ્યમાનતા
દસમા શુલ્કાણુ મુખી માનવામા આવી છે અને આ
ચારે ચારિત્રો દમમા શુલ્કાણુ મુખી હોય છે તેથી
આગળના શુલ્કાણુમા તે નથી હોતા

નિર્ઋન્યના બે લેદો પૈકી ઉપશમનિર્ઋન્ય
ઉપશાન્તરાગી હોય છે કારણકે તે ચારિત્રીને ઉપશાત
મોહ વીતરાગ શુલ્કાણુ હોય છે અને ક્ષપકનિર્ઋન્ય
ક્ષીલુરાગી છે છે કારણકે તેને ક્ષીલુમોહવીતરાગ
શુલ્કસ્થાક હોય છે

સ્નાતકના સર્વલેદોમા ક્ષીલુરાગજ હોય છે
કારણકે ધાવી કર્મનો ક્ષય થવાથી રાગ હોતો નથી
આ રીતે કયા નિર્ઋન્યોને રાગ હોય અને કેને ન
હોય તે કહ્યું

૪ કંઠપદ્ધતિ

કંપ એટલે આધાર, સમાચારી, અનુષ્ઠાન આ કંપ સ્થવિરકંપ-જનકંપ એ રીતે બે લેવાયો છે તેમજ કંપ એટલે આચાર ને તે દશ પ્રકારે પણ છે ૧ આચે લક્ષ્ય, ૨ ઔદેશિક, ૩ શય્યાતર ૪ રાજપિંડ, ૫ કૃતિકર્મ, ૬ મત, ૭ જ્યેષ્ઠ ૮ પ્રતિક્રમણ, ૯ માસ, ૧૦ પર્યુષણ આચેલકથ-જે આચારમા વસ્ત્ર વિના રહેવામા આવે તે આચેલકથ, પરંતુ તે આચેલકપણુ શુભ અને ઉન્નવલ વસ્ત્રધારી મુનિઓને માનવામા આવે છે, કારણકે અદ્ય અને નિસત્વ વસ્તુ નહિ જેવીજ ગણાય છે

ઔદેશિક-સાધુને ઉદેશીને કરવામા આવેલ વસ્તુ તે ઔદેશિક આ ઔદેશિક વસ્તુ પ્રથમ અને છેલ્લા તીર્થ કરના વારામા કોઈપણ સાધુને ઉદેશીને કરાય તો તે સર્વને અકલ્પ્ય છે પરંતુ બાકીના તીર્થકરોના સાધુ ઓમા તો જેને ઉદેશીને કરાય તેનેજ અકલ્પ્ય છે

શય્યાતર-સાધુઓ જે ઠંડાણે ઉતર્યા હોય તે વસતિ-ગહે ઠાણનો માલ્લીક તે શય્યાતર કહેવાય છે આ શય્યા

તરનો આહાર વિગેરે બારે પ્રકારનો પિંડ સર્વજિને
સ્વરોના સાધુઓને અકપ્ય છે

રાજપિંડ-રાજના અશન પાન વિગેરે પિંડને ગ્રહણ કરવો
તેને રાજપિંડ કહે છે આ રાજપિંડ પ્રથમ અને
છે લા તીર્થકરના સાધુઓને અકપ્ય છે અને બાકીના
ઓને કપ્ય છે

કૃતિકર્મ-વહન કરવું તે કૃતિકર્મ સવ તીર્થકરના વખતમા
સાધુઓ પર્યાય પ્રમાણે પરસ્પર વહન કરે છે પરંતુ
સાધ્વીઓએ તો નાનામા નાના સાધુને પણ વહન
કરવાનું હોય છે

વન-વન એટલે પ્રતિજ્ઞા નિયમ પ્રથમ અને છે લા તીર્થ
કરના સાધુઓમાં પાચ મહાવન અને બાકીના તીર્થ
કરના સમયમા ચાર મહાવન છે કારણકે તેઓ
મૈથુનવિરમણવતને પાચમામા અતર્ગત કરી લે છે

જયેષ્ઠ-પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના તીર્થમા વડી દીક્ષા
આપ્યા પછી જેનો વધુ સાધુપર્યાય હોય તે જયેષ્ઠ
કહેવાય છે અને બાકીના તીર્થકરના તીર્થમા નિશ્ચિત
ચાર ચારિત્ર હોવાથી દીક્ષા લીધી ત્યારથી પર્યાય
ગણાય છે

પ્રતિક્રમણ-પાપથી પાછા ફરવું તે પ્રતિક્રમણ ને તે
આવશ્યકરૂપ છે પહેલા અને છે લા તીર્થકરના
તીર્થમા અતિચાર લાગે કે ન લાગે તો પણ અવશ્ય
બન્ને વખત પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ, અને બાકીના

તીર્થકર્તા તીર્થમા દોષ લાગે ત્યારેજ પ્રતિકમણ કરવાનું કહેલ છે

માસકલ્પ-પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના તીર્થમા સાધુઓએ એ અવશ્ય મામકલ્પ કરવો જોઈએ કારણકે તેમ ન કરવામા આવે તો પ્રતિબંધ હોય છે અનેક દોષો લાગે બાકીના તીર્થકરના તીર્થમા તે અનિયત છે

પર્યુષણકલ્પ-એકી જગ્યાએ સપૂર્ણપણે રહેવું તેને પર્યુષણ કહે છે અર્થાત્ જોમાત્રુ રહેવું તે, અથવા સવચ્છરી પ્રતિકમણથી જોગબાતું પર્વ તેને પર્યુષણ કહેવાય છે તે પર્યુષણકલ્પ સાલગન અને નિરાલગન એ રીતે બે પ્રકારે છે નિરાલગન જઘન્યથી શ્રીતેર દીવમના માનવાળો અને ઉત્કૃષ્ટથી ચાર મામના માનવાળો છે, અને સાલગન છ માસના માનવાળો સ્થવીરકંપીઓને હોય છે પરંતુ બાવીશ તીર્થકરના તીર્થમા આ કલ્પ પણ અનિયત હોય છે જો તેઓને દોષ લાગે તેવું જણાય તો માસ પણ ન રહે અને દોષ ન લાગે તેમ જણાય તો પૂર્વકોટ વર્ષ સુધી પણ એક સ્થળે રહી શકે છે

આ કલ્પોને યથાયોગ્ય સેવનારા, દશવૈકાલિક, આઓનિર્યુક્તિ પિંડનિર્યુક્તિ વિગેરે ઐથોને અનુસરી અનુધાન તપ યોગ વિગેરેમા ઉદ્યત રહેનારા, ઉત્સર્ગ અને અપવાદમાર્ગોનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરનારા, જરૂરી ઉપકરણો રાખનારા, પઠન, પાઠન, ઉપદેશ, શાસ નોત્તતિના કાર્ય, વિહારકરવા ઐથો લખવા, દીક્ષા

આપવી વિગેર કાર્યોમા Cતરહેનારા અધિવિરક-પી
મુનિઓ છે

જિનક-૫-જિન-તીર્થ-કરના જેનો ક પ આચાર હોય તેને
જિનક ૫ કહેછે અને તે જિનક પના સ્વીકારનારા
મુનિઓ જિનક-પી કહેવાયછે તેના બે પ્રકાર છે પાણિ
પાત્રલોછ અને પાત્રલોછ તેમજ તે જન્મેના વળી
વસ્ત્રરહિત અને વસ્ત્રસહિત એમ બે બે ભેદ છે તેમા
પાણિપાત્ર વસ્ત્રરહિત જિનકન્ધિકને મુહપત્તિ રજોહરણ
એ બે ઉપકરણ હોયછે ને જે પાણિપાત્ર વસ્ત્રસહિત
જનકન્ધિક હોય છે, તેને એક બે ત્રણ વસ્ત્રમહિત
ત્રણ ચાર કે પાંચ ઉપકરણ હોય છે

જે પાત્રલોછ વસ્ત્ર સહિત જિનકન્ધિક મુનિ છે
તેઓને મુહપત્તિ રજોહરણ અને પાત્રને લગતા સાત
ઉપકરણો મળી નવ ઉપકરણો હોય ॥

જે પાત્રલોછ વસ્ત્રસહિત જિનકન્ધિક મુનિ છે
તેઓને મુહપત્તિ રજોહરણ અને પાત્રને લગતા સાત
ઉપકરણો અને એક વસ્ત્ર મળીને દશ ઉપકરણો હોય છે
જો તેઓને બે વસ્ત્રો હોય તો અગિઆર ને ત્રણ
વસ્ત્રો હોય તો બાર ઉપકરણો થાય છે

તેમા વસ્ત્રરહિત વિશુદ્ધ જિનકન્ધિક કહેવાય છે,
અર્થાત પરિહારવિશુદ્ધના ક-પ પ્રમાણે જીવગી સુધી
ચારિત્ર સેવનાર પણ જિનકન્ધિક કહેવાય છે જિનક
દપને સ્વીકારનારા પ્રથમ તપ સૂત્ર સત્વ એત્વ અને

બળવડે પોતાની તુલના-પરિક્ષા કરે છે અને પછીથી જિનકંપ સ્વીકારે છે

આ પ્રમાણે જિનકંપ અને સ્થવિરકંપને પ્રતિ પાદન કરનારા બીજા ગ્રન્થોથી વિસ્તૃત સ્વરૂપ જાણી લેવું આ સ્થવિરકંપ, જિનકંપ કે કંપાતીત, પાત્ય નિર્ગ્રન્થો પૈકી કયા કયા નિર્ગ્રન્થને કયો કંપ છે કે કંપાતીતપણું છે તે જણાવે છે

પદ્મો ય થેરકપ્પો, કપ્પાઈય નિયઠગ સિણાયા
સકસાઓ તિવિહો વિ ય, સેસાઓ જિણથેરકપ્પમ્મિ

સંસ્કૃત અનુવાદ.

પ્રથમથ સ્થવિરકલ્પ*, કલ્પાતીતાઃ નિર્ગ્રન્થસ્નાતકાઃ ।

સકપાયઃ ત્રિવિધોઽપિ ચ, શ્રેષ્ઠો જિનસ્થવિરકલ્પો ॥૩૧॥

અર્થ-પ્રથમ નિર્ગ્રન્થને વિષે સ્થવિરકંપ, નિર્ગ્રન્થ તથા સ્નાતક કંપાતીત, સકપાયી ત્રણ કંપવાળા અને બાકીના જિનકંપી તથા સ્થવિરકંપી છે

વિશેષાર્થ-પુલાક નિર્ગ્રન્થ સ્થવિરકંપી જ હોય છે પણ તે ચારિત્રી જિનકંપી કે કંપાતીત હોતો નથી કા રણકે જિનકંપમા લબ્ધિ વિગેરેના ઉપયોગ હોતો નથી તેમજ કંપાતીતમા જેવી નિર્મળશુદ્ધિ જોઈએ તેવી અહિં શુદ્ધિ હોતી નથી

જકુશ અને પ્રતિસેવાકુશીલ ચારિત્રીને જિનકંપ અને સ્થવિરકંપ એમ બન્ને કંપ હોય છે કપાય કુશીલ નિર્ગ્રન્થને જિનકંપ, સ્થવિરકંપ અને કંપ

શકે તેને ફરી મહાત્મનો આપવામા આવે છે તે સાતિ ચાર ઊદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવાય છે

લઘુનીલા આપવામા આવેવ સાધુ શાસ્ત્રપરિણાદિ અધ્યયન લગ્યા પછી ફરી વડીતીક્ષા પામે તે નિરતિ ચાર ઊદોપસ્થાપનીય છે કારણ કે તે પ્રથમ દીક્ષા લીધા પછી ખીજવાર દીક્ષા લે છે ત્યાં સુધીમા તેણે ચારિત્રને દ્વિતિ નથી કર્યું તેજ પ્રમાણે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સાધુઓ મહાવીરપ્રભુના તીર્થમા આવી ચાર મહાત્મન ધર્મને છોડી પાચ મહાત્મતને અગીકાર કરે ત્યારે તેના ચારિત્રને નિરતિચાર ઊદોપસ્થાપનીય કહે છે

- ૩ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર—તે ચારિત્રમા તપવિશેષ વડે શુદ્ધિ થાય તેને પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર કહે છે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રના અગીકાર કરનારા નવ સાધુ ઓનો એક ગૃહ હોય છે તેમા ચાર તપ કરનારા ચાર તપકરનારાની સેવા કરનારા અને એક વાચના ચાર્ય હોય છે તપકરનારા સાધુઓ ઉનાળાને વિષે જઘન્યથી એક ઉપવાસ, મધ્યમથી બે ઉપવાસ, ને ઉત્કૃષ્ઠથી ત્રણ ઉપવાસ કરે છે શિયાળામા જઘન્યથી બે ઉપવાસ મધ્યમથી ત્રણ ઉપવાસ, અને ઉત્કૃષ્ઠથી ચાર ઉપવાસ કરે છે ચોમાસામા જઘન્યથી ત્રણ ઉપવાસ મધ્યમથી ચાર ઉપવાસને ઉત્કૃષ્ઠથી પાચ ઉપવાસ કરે છે અને પારણાને વિષે આયળિવ કરે છે તેમજ વૈયાવૃત્ય કરનારા અને વાચનાચાર્ય હુ મેશા
- ૪ - ખિલ કર છે એ પ્રમાણે છ માસ સુધી તપ

કરનારા તપશ્ચર્યાને કરે છે ત્યારપછી જે વૈયાવૃત્ય કરનારા છે, તે પૂર્વની પેઠે છ માસ સુધી તપશ્ચર્યા કરે છે અને પહેલા જે તપ કરનારા હતા તે વૈયાવૃત્ય કરે છે, છેવટે વાચનાચાર્ય પણ સર્વની પેઠે છ માસ સુધી તપ કરે છે આ વાચનાચાર્ય જ્યારે તપ કરે છે, ત્યારે બાકી રહેલા આઠ પૈકીનાથી ઢાંઢ એક વાચનાચાર્ય થાય છે, ને બીજા સાત વાચનાચાર્યની સેવા કરે છે આ પ્રમાણે અઠાર માસનો ઠંડ પૂર્ણ કરી કેટલા એક સાધુ ફરી તેજ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રને સ્વીકારે છે અને કેટલાએક જિનકંપને અગીકાર કરે છે, ને કેટલાક પાછા સ્થવિરકંપમા જોડાઈ જાય છે, તેમા તુર્ત જિનકંપને સ્વીકારનારા યાવતકથિક પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રી કહેવાય છે, અને બીજા ઇત્વગકથિક-થોડાકા બના પરિહારવિશુદ્ધિ કહેવાય છે, આ ચારિત્રને સ્વીકારનારા તીર્થ કર ભગવાનના હાથે દિક્ષા પામેલા અથવા તીર્થ કર ભગવાનની હાથે દિક્ષા પામેલાની પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરેલ હોય છે આ ચારિત્રીને ગૃહ સ્થાયી પર્યાય ૨૬ વર્ષનો અને સાધુપર્યાય ૨૦ વર્ષનો હોય છે તેમજ આ ચારિત્રને ગ્રહણ કરનારા સાધુઓ પહેલા અને છેલ્લા તીર્થ કરના તીર્થમા હોય છે

- ૪ સૂક્ષ્મસ પરાય—જે ચારિત્રમા અત્યંત સૂક્ષ્મ અપ્પ સ પરાય-લોભ કપાય છે તેને સૂક્ષ્મસ પરાય કહે છે આ ચારિત્રમા વર્તનારને સૂક્ષ્મલોભ સિવાય સર્વ કપાયનો ઉપશમ અથવા ક્ષય થયેલ હોય છે આ સૂક્ષ્મસ પરાય

શકે તેને ફરી મહાત્મનો આપવામા આવે છે તે સાતિ ચાર છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવાય છે

લઘુનીક્ષા આપવામા આવેલ સાધુ શાસ્ત્રપરિણાદિ અધ્યયન ભણ્યા પછી ફરી વગ્રીદીક્ષા પામે તે નિરતિ ચાર છેદોપસ્થાપનીય છે કારણ કે તે પ્રથમ દીક્ષા લીધા પછી બીજીવાર દીક્ષા લે છે ત્યાં સુધીમા તેણે ચારિત્રને દ્વિપિત નથી કર્યું તેજ પ્રમાણે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સાધુઓ મહાવીરપ્રભુના તીર્થમા આવી ચાર મહાત્મ તથા મને ઊડી પાચ મહાત્મને અગીકાર કરે ત્યારે તેના ચારિત્રને નિગતિચાર છેદોપસ્થાપનીય કહે છે

- ૩ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર-જે ચારિત્રમા તપવિશેષ વડે શુદ્ધિ થાય તેને પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર કહે છે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રના અગીકાર કરનારા નવ સાધુ ઓનો એક જન્મ હોય છે તેમા ચાર તપ કરનારા ચાર તપકરનારાની સેવા કરનારા અને એક વાચના ચાર્મ હોય છે તપકરનારા સાધુઓ ઉનાળાને વિષે જઘન્યથી એક ઉપવાસ, મધ્યમથી બે ઉપવાસ, ને ઉત્કૃષ્ઠથી ત્રણ ઉપવાસ કરે ॥ શિયાળામા જઘન્યથી બે ઉપવાસ મધ્યમથી ત્રણ ઉપવાસ, અને ઉત્કૃષ્ઠથી ચાર ઉપવાસ કરે છે ચૌમાસામા જઘન્યથી ત્રણ ઉપવાસ મધ્યમથી ચાર ઉપવાસને ઉત્કૃષ્ઠથી પાચ ઉપવાસ કરે છે અને પારણાને વિષે આપણે કરે છે તેમજ વૈયાવૃત્ત કરનારા અને વાચનાચાર્મ હમેશાં યજિલ કરે છે એ પ્રમાણે છ માસ સુધી તપ

કરનારા તપશ્ચયાને કરે છે ત્યારપછી જે વૈયાવૃત્ય કરનારા છે, તે પૂર્વની પેઠે છ માસ મુખી તપશ્ચર્યા કરે છે અને પહેલા જે તપ કરનારા હતા તે વૈયાવૃત્ય કરે છે, છેવટે વાચનાચાર્ય પણ સર્વની પેઠે છ માસ મુખી તપ કરે છે આ વાચનાચાર્ય જ્યારે તપ કરે છે, ત્યારે ખાકી રહેલા આઠ પૈકીમાંથી કોણ એક વાચનાચાર્ય થાય છે, જે બીજા સાત વાચનાચાર્યની સેવા કરે છે આ પ્રમાણે અઢાર માસનો કંઠ્ય પુર્ણ કરી કેટલા એક સાધુ ફરી તેજ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રને સ્વીકારે છે અને કેટલાએક જિનકંપને અગીકાગ કરે છે, જે કેલાક પાછા સ્થવિરકંપમાં જોડાઈ જાય છે, તેમ જ જિનકંપને સ્વીકારનારા ચાવત્સયિક ધર્મિક ચારિત્રી કહેવાય છે, અને બીજા જિનકંપને જાના પરિહારવિશુદ્ધિ કહેવાય છે, આ સ્થવિરકંપ સ્વીકારનારા તીર્થ કર ભગવાનની દુરે નેક સ્થાન અથવા તીર્થ કર ભગવાનની દુરે નેક સ્થાનની રહે દિક્ષા અહણ કરેલ દેવ નેક સ્થાનની રહે સ્થાયી પર્યાય રહે જીવે નેક સ્થાનની રહે હોય છે તેમજ આ સ્થવિરકંપ સ્વીકારનાર પહેલા અને કેટલા સ્થવિરકંપ સ્વીકારનાર

- ૪ સુદમન્યુ પદ્મર— નેક સ્થાનની રહે સ પદ્મર નેક સ્થાનની રહે ચારિત્ર નેક સ્થાનની રહે દિક્ષા નેક સ્થાનની રહે

ચારિત્રના સકલિશ્વરમાન અને ગુદ્યમાન એ રીતે
 જે જે છે તેમા ઉપશમશ્રેણીથી પડતા સૂક્ષ્મસપરાય
 ગુણુકાણું આવે તો તે સૂક્ષ્મસપરાય સકલિશ્વરમાન
 કહેવાય છે કારણકે તે વળતે તેના અધ્યવસાયો ઉત્ત-
 રોત્તર મતિન થતા હોય છે પરંતુ ઉપશમશ્રેણીએ
 અને ક્ષપકશ્રેણીએ ચડતા જે સૂક્ષ્મસપરાય ગુણુકાણું
 આવે તે વિશુદ્ધ્યમાન સૂક્ષ્મસપરાય છે કારણકે તે
 વળતે તેના ઉત્તરોત્તર અધ્યવસાયો ગુદ્યતર થતા
 જાય છે

૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર—જે ચારિત્રમા કપાયાનો સર્વથા
 ઉપશમ અથવા ક્ષમ થવાથી વીતરાગપણાની પ્રાપ્તિ
 થાય તે યથાખ્યાત ચારિત્ર અથવા ચારિત્ર જેવું જે
 પ્રયોગે તેવું નિર્માણ જેમા હોય તે યથાખ્યાત ચારિત્ર
 તે ચારિત્રના છાન્નસ્થિક અને ટ્રૈવલિક એ રીતે જે
 ભેદ છે ઉપશાન્તભોહ અને ક્ષીણભોહ ગુણુકાણાવાગાને
 છાન્નસ્થિક યથાખ્યાત અને સયોગીકેવળી અને અ-
 યોગીકેવળી એ જે ગુણુસ્થાકે કૈવલિક યથાખ્યાત ચા-
 રિત્ર હોય છે

હવે આ નિર્જન્યના પાત્ર ભેદોમા કયા કયા
 નિર્જન્યોને કયું કયું સયમ હોય તે જણાવે છે

આદ્યમસજમજુઅલો,તિન્નિ ઉ પદમા કસાય વ ચત્તસુ
 નિગ્મથ સિનાયા પુણ, અહરસાણ સજમે દુતિ॥૪૦॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

આદિમ સયમયુગલે ત્રયસ્તુ પ્રથમા રૂપાયવાન્ ચતુર્ણ
નિર્ગન્થસ્નાતકાઃ પુનઃ યથારચાતે સયમે ભવતિ ॥૪૦॥

અર્થ—પ્રથમના સયમયુગલમાં ત્રણ નિર્ગન્થ હોય, પ્રથમ
ના ચાર સયમમાં ઠપાયકુશીલ હોય યથાખ્યાત
સયમમાં નિર્ગન્થ અને સ્નાતક હોય છે

વિષેષાર્થ—સામાયિક ચારિત્ર છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર,
પગ્ધાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર, સૂક્ષ્મસપરાય ચારિત્ર અને
યથાખ્યાત ચારિત્રમાંથી સામાયિક ચારિત્ર અને છેદો
પસ્થાપનીય ચારિત્રમાં પૂલાકનિર્ગન્થ, ણકુશનિર્ગન્થ
અને પ્રતિસેવનાકુશીલ નિર્ગન્થપણું હોય છે અને
સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પગ્ધારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ
સપરાય એ ચારમાં કપાય કુશીલ નિર્ગન્થપણું હોય
છે, તેમજ યથાખ્યાતસયમમાં નિર્ગન્થ અને સ્નાતક
નિર્ગન્થ હોઈ શકે છે,

મુલુત્તરગુણવિષયા પઢિસેવાસેવણ પુલાણ
ઉત્તરગુણેસુ વડસો, સેસા પઢિસેવણા રહિઆ ॥૪૧॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

મુલુત્તરગુણવિષયા પ્રતિસેવાસેવકે પુલાક ચ
ઉત્તરગુણેષુ ત્રકુશઃ શેષા પ્રતિસેવનારહિતા ॥ ૪૧ ॥

અર્થ-પુલાક તથા પ્રતિસેવના કુશીલને વિષે મૂળગુણ તથા ઉત્તરગુણ સબધી પ્રતિસેવના-વિરાધના હોય બહુશ ન ઉત્તરગુણની તથા બાકીના પ્રતિસેવના રહિત હોય ૪૧

વિશેષાર્થ-પુલાકનિર્ઋત્ય અને પ્રતિસેવનાકુશીલનિર્ઋત્યને મૂળગુણની તથા ઉત્તરગુણની પ્રતિસેવના હોય ૪૨ બહુશને ઉત્તરગુણની જ પ્રતિસેવના હોય છે, ને બાકી રહેલા કપાયકુશીલ નિર્ઋત્ય અને સ્નાતકે એ ત્રણ પ્રતિસેવના રહિત હોય છે

૨ જ્ઞાનદ્વાર

જ્ઞાન-સામાન્ય અને વિશેષરૂપ પદાર્થનું સ્વરૂપ છે તેમા વિશેષની મૂખ્યતાએ અને સામાન્યની ગૌણતાએ જ્ઞાન થાય છે આ જ્ઞાનના મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન એમ પાચ પ્રકાર છે

મતિજ્ઞાન-મતિ-સજ્ઞા-ચિન્તા-અભિનિબોધ એ પર્યાય વાચક શબ્દો છે મન અને ઇન્દ્રિયના સયોગથી જે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તેને મતિજ્ઞાન કહે છે તેના બ્યજનાવગ્રહ વિગેરે પ્રકારોવડે અઠ્ઠાવીસ ને બહુવિધ અબહુવિધ વિગેરેની સકલના વડે ૩૬૦ લેહ પડે છે

શ્રુતિજ્ઞાન-સાલગવાદ્વારા જે જ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાન અથવા મન અને ઇન્દ્રિયોના મયોગથી શ્રુતને અનુસરી અર્થની સજ્ઞાવાળુ જે યથાર્થજ્ઞાન થાય તે શ્રુતજ્ઞાન એટલે આચારાગાદિશાસ્ત્રનું જે જ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાન છે તેના અક્ષરશ્રુત વિગેરે પ્રકારોવડે ચઉહ લેહ, અને પચાંચશ્રુત વિગેરે પ્રકારોવડે વીસ લેહ પડે છે

અવધિજ્ઞાન-રૂપીદ્રવ્યોને-બાણુવાની મયાદા વડે થતું જ્ઞાન

તેમા અન્તર્ગત કરી લેવામા આવે છે પણ તેને જુદા
પૃથક્ સ્વીકારવામા નથી આવતા

[નગ્રયોને અનુસંગેને શ્રુતજ્ઞાન મળી વિચાર —

પદમસ્ત જહણ્ણેણ હોઈ સુઅ જાવ નવમપુઠ્વસ્સ
આચારતટ્ઠયત્થુ, ઉક્કોસેણ તુ નવપુઠ્ઠા ॥૪૩॥

મ સ્કૃત અનુવાદ

પ્રથમસ્ય જયન્યેન ભવતિ શ્રુત યાવત્ નવમપૂર્વસ્ય ।

આચારતટીયવસ્તુ, ઉક્લેષ્ટેન તુ નવપૂર્વાણિ ॥૪૩॥

અર્થ—પ્રથમને જયન્યથી શ્રુત નવમા પૂર્વના આચાર ના
મના ત્રીજા વસ્તુ સુધીનું હોય ઉક્લેષ્ટથી નવે પૂર્વ
પુરેપુરા હોય

વિષેપાર્થ—શ્રુતજ્ઞાનના બે પ્રકાર છે એક અગત્યાદ્યને બીજું
અગપ્રવિષ્ટ તેમા અગ પ્રવિષ્ટમા બાર અગનો
સમાવેશ કરવામા આવેલ છે તે અગો આ પ્રમાણે
છે—૧ આચારાગ, ૨ સુચગદાગ, ૩ કાણાગ, ૪ સમ
વાયાગ, ૫ ભગવતિ ૬ સાતાધર્મ, ૭ ઉપામકદશાગ
૧૦ પ્રશ્ન યાકરણ, ૧૧ વિપાક, ૧૨ દષ્ટિવાદ, તેમા
બારમા દષ્ટિવાદના ચરિકર્મ સૂત્ર પૂર્વાનુયોગ પૂર્વગત
અને ચુલિકા એમ પાચ લેઈ પડે છે તેમજ દષ્ટિવાદ
મા આવેલ પૂર્વગતના ચૌપૂર્વને લખી ચૌદ લેદો પડે
છે ને તે આ પ્રમાણે—૧ ઉત્પાપર્વ, આચારણીપૂર્વ,
વીરપ્રવાદપૂર્વ, અસ્તિપ્રવાદપૂર્વ, જ્ઞાનપ્રવાદપૂર્વ સત્ય
પ્રવાદપૂર્વ, આત્મપ્રવાદપૂર્વ, કર્મપ્રવાદપૂર્વ, પ્રત્યા

ખ્યાનપૂર્વ, વિદ્યાપ્રવાહપૂર્વ ઝડપાણુપૂર્વ પ્રાણાયુપૂર્વ
ક્રિયાવિશાલપૂર્વ, લોકાગ્નિન્દુસાર, આ પર્વની ગહનતા
એટલી ઊંધી છે કે પ્રથમનું પૂર્વ જો લખવામા આવે તો
એક હસ્તિપ્રમાણ સહી જોઈએ અને પત્રી પત્રીના પૂર્વ
ખમણા ખમણા હસ્તિપ્રમાણ સહીથી લખી શકાય તેવા
ગહન છે જો કે તે પૂર્વો ઠોઠાં જો લખ્યા નથી કે ઠોઠાં
લખવાનું નથી છતાં પણ તેની ગહનતા અત્યંત છે
તે જણાવવા માટે છે

આ રીતે પુત્રાકનિર્ઞન્યને જઘન્યથી નવમાપૂર્વના
અચાર નામની ત્રીજી વસ્તુ સુધીનું જ્ઞાન હોય જોઈએ
અને ઉત્કૃષ્ટથી નરે પૂર્વ પુરેપુરા જોઈએ

ઘડસકુશીલનિયઠાણ, પવચનમાયરો જહન્નસુઅ
ઘડસપડિસેવગાણ, પુઠ્ઠાઈ દસેવ ઉક્કોસં ॥૪૪॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

ઘકુશકુશીલનિર્ઞન્યાના, પ્રવચનમાતરઃ જગન્યગ્રત

ઘકુશપ્રતિસેવકાના પૂર્વાણિ દશૈવ ઉત્કૃષ્ટાણિ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ-ઘકુશનિર્ઞન્ય, પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કષાયકુશીલને
જઘન્યથી આઠ પ્રવચન માતાનું જ્ઞાન હોય છે ઘકુશ
અને પ્રતિસેવનાકુશીલને ઉત્કૃષ્ટ દર્શનપૂર્વ સુધીનું
જ્ઞાનજ્ઞાન હોય છે

વિશેષાર્થ-ઘકુશનિર્ઞન્ય પ્રતિસેવનાકુશીલનિર્ઞન્ય અને
કષાયકુશીલનિર્ઞન્ય આ ત્રણેને જઘન્ય-ઓછામા
ઓછું જ્ઞાનજ્ઞાન અષ્ટ પ્રવચન માતાનું (પાંચ માંમતિ

અને ત્રણ ગુણિનું) હોય છે પરંતુ તે ત્રણમા પણ બહુગ નિર્નયને અને પ્રતિસેવનાકુળી-નિર્નયને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનજ્ઞાન દસપુર્વનું હોય છે

અદ્વૈતવચનમાતાના પાલનરૂપ ચારિત્ર હોવાથી દરેક ચારિત્ર સ્વીકારાનાઓને અવશ્ય અદ્વૈતવચનમાતાનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ, કારણકે જ્ઞાનપુર્વક જ ચારિત્ર જોએ છે ને જો ચારિત્રીને જીવાજીવાદિ પદાર્થોનું જ્ઞાન ન હોય તો તે કંઈ રીતે ઇદ્રમા પ્રવૃત્તિ અનિદ્રમા નિવૃત્તિ અને ઉપેક્ષણીયમા ઉપેક્ષા કરી શકે માટે અવશ્યમેવ અણ્ઠ પયયનમાયાણ' ઇત્યાદિસૂત્રનું જ્ઞાન જન્યથી હોવું જોઈએ

પરંતુ આ અદ્વૈતવચનમાતાનું જ્ઞાન પણ બહુલ તાએ માનવ કારણકે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા આવતું આ અદ્વૈતવચનઅધ્યયન મોટું હોવાથી અને વિશિષ્ટ બુદ્ધિ શાળી જાણી ગઈ તેવું હોવાથી સર્વને તેટલું જ્ઞાન હોય જ તેમ ન સંભવી શકે, અને જો તેમ માનીએ તો માવતુલ વિગેરે મુનિઓને તે જ્ઞાન ન હોવા છતાં તેમને ચારિત્રનો સ્વીકાર કર્યો છે તેમા બ્યભિચાર દોષ આવે

નિગ્ગથકસાઈણ, ચંડદસડ સિણાયઓ સુચાઈઓ
॥ દારં ૭ ॥

આહતિય તિત્થમ્મિ ઉ, તિત્થાતિત્થેસુ અત્તતિય
॥ દારં ૮ ॥ ૪૫ ॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

નિર્ગ્ન્યરૂપાયાણા, ચતુર્દશસ્તુ, સ્નાતકઃ શ્રુતાતીત ।

આદિત્રિક તીર્થે તુ, તીર્થાતીર્થયોઃ અન્ત્યત્રિક ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-નિર્ગ્ન્ય તથા કપાયકુળીલનિર્ગ્ન્યને ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાન
ચૌદપૂર્વ મુખીનું હોય છે સ્નાતકનિર્ગ્ન્ય શ્રુતાતીત
હોય છે પ્રથમના ત્રણ નિર્ગ્ન્ય તીર્થમા હોય છે, અને
છેલ્લા ત્રણ નિર્ગ્ન્ય તીર્થાતીર્થમા હોય છે

વિશેષાર્થ-હવે નિર્ગ્ન્યનો ચોથો ભેદ જે નિર્ગ્ન્ય નિર્ગ્ન્ય
ચારિત્ર છે તે અને કપાયકુળીલનિર્ગ્ન્યને જઘન્ય
શ્રુતજ્ઞાન અષ્ટમવચનમાતાનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટ શ્રુત
જ્ઞાન ચોદે પૂર્વ મુખીનું હોઈ શકે એ

૮-તીર્થદ્વાર

તીર્થ-સમાર માત્ર નથી નહિ તે નીચે. અને તે તીર્થ માત્ર માત્રી શ્રાવક શ્રાવિકાપ સ્તુતિ સહ છે ને આ તીર્થને તીર્થ કર લગવાનો પ્રયત્ન છે ને આ તીર્થના લગવાન તે એ છે કે જેને નવલોકાનિક ક્રમા ' તીર્થ પ્રવર્તિ ' એવી વિનવી કરે છે, ને જે કોટા નોનામલોરોનું વારિક દાન આપી કમળો શ્રાવિક મુક્તિ જનાને છે ને ત્યારપછી જે સ્વ મંસાસાર ત્યાળી ઉત્કૃષ્ટ તપશ્ચર્યા અને ધ્યાનમા મગ્ન થઈ અનેક ઉપસર્ગ સફળ કરી અને આર ધાતિ કર્મોના શાન કરી કવળજાન પામે છે ને કેવળજાન પામ્યા તો તે તીર્થકરનામકર્મના ઉદયથી સમવસરજીમા માત્ર માત્રી-સ્તુતિ સહ સ્થાપે છે આ તીર્થકર માત્ર મેળવી દેશના સાંભળી અનેક સ્ત્રીપુરુષો વૈરાગ્ય શાસ્ત્ર નામુ સાંભળી જાને છે અને જે સ્ત્રીપુરુષો ધર્મ માત્ર માત્રી-સ્તુતિ પાગવામા પોતે પોતાને જ તે સ્ત્રાવક શ્રાવિકા જાને છે ને આ તીર્થકર માત્ર માત્રી-સ્તુતિ

કહેવાય છે ઉપલક્ષણથી દ્વાદશાગી વિગેરે પણ તીર્થ
કહી શકાય છે

પુલાક, ઝકુગ, પ્રતિમેવના અને કપાય-એરીતે
જે પ્રકારનું કુશીલ, નિર્ઝન્ય અને સ્નાતક આ રીતે
પાય નિર્ઝન્યો છે તેમા પુલાક, ઝકુગ અને પ્રતિમે
વનાકુશીલ આ ત્રણ નિર્ઝન્યો ચતુર્વિધ સઘડપ તીર્થ
પ્રવર્તાવે છતે જ હોઈ શકે છે, અને છેલ્લા ત્રણ કપા
યકુશીલ, નિર્ઝન્ય અને સ્નાતક આ ત્રણ ચતુર્વિધ
સઘડપ તીર્થ પ્રવર્ત્યુ હોય ત્યારે પણ હોય અને તે
ન પ્રવર્ત્યુ હોય તોપણ હોઈ શકે છે, છતાં પણ આ
કપાયકુશીલ, નિર્ઝન્ય અને સ્નાતક એ ત્રણ ચારિત્ર
જે અતીર્થમા હોય છે તે પ્રત્યેક યુદ્ધ અથવા તીર્થ
કરોને અનુલક્ષીને જ હોય છે, કારણકે તે પ્રત્યેકયુદ્ધ
અને તીર્થકર મહારાજાઓને હજારો અવધામા કપાય
કુશીલ અને નિર્ઝન્ય ચારિત્ર હોય છે, અને ત્યાર
પછીથી સ્નાતક હોય છે

આ રીતે પાય નિર્ઝન્યોના તીર્થાતીર્થનું પૃથક્કરણ કર્યું

૧૦-શરીરદ્વાર

ગાંધી-શીયતે તદ્ શરીર જે નાશ પામે તે શરીર અને તે ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ અને કાર્મણ એ રીતે પાચ પ્રકારે છે

ઔદારિક-તીર્થ કર અને ગણધરમહારાજાઓની અપેક્ષાએ ઉદાર-પ્રમાણ શરીર તે ઔદારિક શરીર અથવા વૈક્રિયની અપેક્ષાએ પરમાણુએ અપ અને અવગાહનાએ સ્થુલ-ઉદાર વગણાનું બનેલ તે ઔદારિક આ શરીર મનુષ્ય અને તિર્યચોની અપેક્ષાએ સહજ હોય છે પાચે શરીરમા આને એટલા માટે ઉત્તમ કહેવામા આવે છે કે આ શરીરદ્વારા જીવ મોક્ષ મુખી પણ જઇ શકે છે

૨ વૈક્રિયશરીર-વિવિધ પ્રકારની ક્રિયા કરવાના નિમિત્તે બનેલું શરીર તે વૈક્રિયશરીર, તે એક શરીરમાથી અનેક થાય, અનેક થઇને પાંચ એક થાય, સૂક્ષ્મ થઇને મોટું થાય, મોટું થઇને સૂક્ષ્મ થાય, આકાશમાથી થઇને ભૂમિચર થાય ભૂમિચર થઇને આકાશગામી થાય, દૃશ્ય થઇને અદૃશ્ય થાય, અને અદૃશ્ય થઇને દૃશ્ય થાય તેમજ આ વૈક્રિયશરીરના ઔપપાતિક અને લઙ્ઘિ પ્રત્યય એ રીતે જે બેદ છે દેવ અને નારકીને ઔપપાતિક (ઉપપાત્ત જન્મ નિમિત્તક) ભવધારણીય વૈક્રિય શરીર હોય છે, મનુષ્ય અને તિર્યચને લઙ્ઘિ

પ્રત્યય વૈક્રિયશરીર હોય છે જે પોતાના મૂળશરીરથી વૈક્રિયશરીર કરે ત્યારે તેને ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કહેવામા આવે છે

૩ આહારકશરીર-ચઉદ્ધર્ધર તીર્થ કરની ઋદ્ધિ જોવા નિમિત્તે કે બીજા કોઈપણ કારણે આહારકલઙ્ઘિના સામર્થ્યથી હસ્તપ્રમાણ અત્યંત સ્વચ્છ પુદ્ગલોનું બનેલું, કોઈનો વ્યાધાત ન કરે અને અન્યથી જેનો વ્યાધાત ન થઈ ખરેખરે જેનું જે શરીર બનાવે તે આહારક શરીર ચઉદ્ધર્ધરમહારાજ અત્યંત સૂક્ષ્મ અર્થનો સદેહ દૂરકરવામાટે અન્યક્ષેત્રમા રહેલા તીર્થકર પાસે ઓઢારિડ શરીરથી જલુ અશક્યધારી લઙ્ઘિના નિમિત્તદ્વારા આહારકશરીર કરે છે, અને ભગવાનને પુત્રી સદેહ દૂર કરી પોતાને સ્થાને આવી અન્તર્મુદ્ગર્તમા તે શરીરનો ત્યાગ કરે છે

૪ તૈજસશરીર-ખાધેલા અહારાદિકના પાચનનું કારણભૂત તૈજસશરીર છે અમુક વિશિષ્ટ તપોનુષ્ઠાનથી જીવને તૈજસલઙ્ઘિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તૈજસલઙ્ઘિદ્વારા તૈજસ શરીરમાથી શ્રાપ વિગેરે નિમિત્તવાળી તેજો લેશ્યા, અને ઉપકાર નિમિત્તે શીતલેશ્યા નીકળે છે આ શરીર જીવને જ્યાસુધી કર્મની વિદ્યમાનતા હોય ત્યાસુધી અવશ્ય મેવ હોય છે

કાર્મણ્યશરીર-કર્મપુદ્ગલોનું બનેલું કર્મમય તે કાર્મણ્ય શરીર અથવા કર્મપરમાણુઓ જે આત્મપ્રદેશ સાથે લાગેલા છે તે કાર્મણ્યશરીર કર્મ એ કાર્મણ્યનું તેમજ

૧૦-શરીરદ્વાર

શરીર-શીયતે તદ્ શરીર જે નાશ પામે તે શરીર અને તે ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ અને કાર્મણ્ય એ રીતે પાચ પ્રકારે છે

ઔદારિક-તીર્થ કર અને ગણધરમહારાજઓની અપેક્ષાએ ઉગ્ર-પ્રનાન શરીર તે ઔદારિક શરીર અથવા વૈક્રિયની અપેક્ષાએ પરમાણુએ અ પ અને અવગાહ નાએ સ્થુલ-ઉદાર વમણાનું બનેલ તે ઔદારિક આ શરીર મનુષ્ય અને તિર્યચોની અપેક્ષાએ સહજ હોય છે પાચે શરીરમા આને એટલા માટે ઉત્તમ કહેવામા આવે છે કે આ શરીરદ્વારા જીવ મોક્ષ મુખી પણ જઈ શકે છે

૨ વૈક્રિયશરીર-વિવિધ પ્રકારની ક્રિયા કરવાના નિમિત્તે બનેલુ શરીર તે વૈક્રિયશરીર, તે એક શરીરમાથી અનેક થાય, અનેક થઈને પાછુ એક થાન, સૂક્ષ્મ થઈને મોટુ થાય, મોટુ થઈને સૂક્ષ્મ થાય, આકાશગામી થઈને ભૂમિચર થાય ભૂમિચર થઈને આકાશગામી થાય, દૃશ્ય થઈને અદૃશ્ય થાય, અને અદૃશ્ય થઈને દૃશ્ય થાય તેમજ આ વૈક્રિયશરીરના ઔપપાતિક અને લઘ્વિ રીતે બે ભેદ છે દેવ અને નારદીને ઔ (ઉપપાત જન્મ નિમિત્તક) ભવધારણીય શરીર હોય છે, મનુષ્ય અને તિર્યચને લઘ્વિ

પ્રત્યય વૈકલ્પિકશરીર હોય છે જે પોતાના મૂળશરીરથી વૈકલ્પિકશરીર કરે ત્યારે તેને ઉત્તરવૈકલ્પિક શરીર કહેવામા આવે છે

૩ આહારકશરીર-ચક્રદૂર્વધર તીર્થ કરની ઋદ્ધિ જોવા નિમિત્તે કે બીજા કોઈપણ કારણે આહારકલઙ્ગિના સામર્થ્યથી હસપ્રમાણ અત્યંત ચ્વચ્છ પુફ્ફલોનું બનેલું, કોઈનો વ્યાધાત ન કરે અને અન્યથી જેનો વ્યાધાત ન થઈ ખડે જોવું જે શરીર બનાવે તે આહારક શરીર ચક્રદૂર્વધરમહારાજ અત્યંત સૂક્ષ્મ અર્થનો સદેહ દૂરકરવામાટે અન્યક્ષેત્રમા રહેલા તીર્થકર પાસે ઔદારિક શરીરથી જલુ અશક્યધારી લઙ્ગિના નિમિત્તદ્વારા આહારકશરીર કરે છે, અને લગવાનને પુત્રી સદેહ દૂર કરી પોતાને સ્થાને આવી અન્તમેદૂર્તમા તે શરીરનો ત્યાગ કરે છે

૪ તૈજસશરીર-ખાધેલા અહારાદિકના પાચનનું કારણભૂત તૈજસશરીર છે અમુક વિચિત્ર તપોનુષ્ઠાનથી જીવને તૈજસલઙ્ગિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તૈજસલઙ્ગિદ્વારા તૈજસ શરીરમાથી ગ્રાપ વિગેરે નિમિત્તવાળી તેજો લેશ્યા, અને ઉપકાર નિમિત્તે શીતલેશ્યા નીકળે છે આ શરીર જીવને જ્યાસુધી કર્મની વિઘ્નમાનતા હોય ત્યાસુધી અવશ્યમેવ હોય છે

૫ શરીર-કર્મપુફ્ફલોનું બનેલું કર્મમય તે કાર્મણ્ય શરીર અથવા કર્મપરમાણ્વો જે આત્મપ્રદેશ માથે

ખીજી શરીરનું પણ કારણ છે, પણ એટલો વિશેષ છે કે કાર્મણ શરીરનું કર્મ એ ઉપાદાન કારણ છે, અને ખીજી શરીરોનું નિમિત્ત કારણ છે, આ કાર્મણ શરીર છૂવને ભવાન્તર જવામાં ખાત સાધનરૂપ છે જ્યારે ભવાન્તર જતા ખીજી શરીરોનો ત્યાગ કરવો પડે છે, ત્યારે તૈજસ કાર્મણ એ જાને શરીરો ભવાન્તર જતા સાથે આવે છે છતાં આ કાર્મણ શરીર અત્યંત સૂક્ષ્મ હોવાથી જતા આવતા દેખી શકાતું નથી.

હવે આ પાત્ર શરીરોમાંથી કયા નિર્ઋન્ધને કયું કયું શરીર હોય તે જણાવે છે.

પ્રહાયનિયઠપુલાયા, ઓરાલિયતેઅકન્મણશરીરા
ઘડસાસેવિ વિઝઘ્વા વિ, કપાયહારગતળૂ વિ

દાર ૧૦ ॥ ૪૭ ॥

સ રકૃત અનુવાદ

સ્નાતમનિર્ઋન્ધપુલાયા, ઔદારિકતૈજસમાર્મણશરીરા
ઘકુશાસેવિન વૈક્રિયા અપિ કપાયાઃ આહારક્તનુમન્તોઽપિ ૪૭

અર્થ—સ્નાતક, નિર્ઋન્ધ અને પુલાક એ ત્રણ ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ શરીરવાળા હોય, ઘકુશનિર્ઋન્ધ અને પ્રતિસેવના કુશીલને વૈક્રિયશરીર પણ હોય, ક પાયકુશીલનિર્ઋન્ધને શરીર પણ હોય.

વિશેષાર્થ—સ્નાતકનિર્ઋન્ધ, નિર્ઋન્ધ અને નિર્ઋન્ધ આ

કાર્મણુ શરીર હોય બીજા ન હોય, કારણકે સ્નાતક અને નિર્ઋન્થ ઉપરના અત્યંત વિશુદ્ધ ગુણધર્મો વર્તતા હોવાથી આહારક અને વૈક્રિયશરીર ન બનાવે, માટે તેમને ત્રણ શરીર હોય, પુણાકનિર્ઋન્થને ચઉદ્ધર્મ સુધીનું જ્ઞાન ન હોવાથી આહારક શરીર ન બનાવી શકે, અને વૈક્રિયશરીર પણ તે ન બનાવતા હોવાથી પુણાકનિર્ઋન્થને ત્રણ શરીર હોય

બ્રહ્મ અને પ્રતિસેવનાકુશીલને ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસ અને કાર્મણુ એ પ્રમાણે ચાર શરીર હોય પરંતુ આહારક શરીર ન હોય, કારણકે આહારક ચઉદ્ધર્મીને હોય છે, અને આ નિર્ઋન્થોને ચઉદ્ધર્મ પૂર્વજ્ઞાન ન હોવાથી આહારકશરીર ન કરી શકે કપાયકુશીલનિર્ઋન્થને ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ અને કાર્મણુ એ પાંચે શરીર હોય કારણકે એ નિર્ઋન્થ ચૌદ્ધર્મીપણ હોઈ શકે છે

૧૧—ક્ષેત્રદ્વાર

ક્ષેત્ર-એટલે ન્યાન, જગ્યા, આ ક્ષેત્ર પણ કર્મભૂમિ અને અકર્મભૂમિ એરીતે બે પ્રકારે છે જ્યાં અસ્તિ મધિ અને કૃષિનો વ્યાપાર ચાલતો હોય તેને કર્મભૂમિ કહે છે એટલે જ્યાં રાજ્ય વિગેરેના રક્ષણો માટે ત લવાર, લાવા તીર વિગેરેનો ઉપયોગ થાય તે અસિકર્મ, જ્યાં ઉદરનિર્વાહમાટે એતરો એડી અનાજ વાવવા મા આવે તે કૃષિકર્મ અને જ્યાં પરમ્પર લેવડ દેવડને અંગે લખાણો લખવામા આવે તે મધિકર્મ આ ત્રણે કર્મો જ્યાં થતા હોય તે કર્મભૂમિ અને તે પાચભ રત પાચ-બેરવત અને પાચમહાવિદેહ એ શંતે પઠર પ્રકારે છે આ મિવાયના જે પ અતરદ્વીપ અને પાચ હરિવર્ષ વિગેરે જે રીસ ક્ષેત્રો છે તે અકર્મભૂમિ છે કર્મભૂમિ અને અકર્મભૂમિમા જીવોના જન્મ અને મિહારની ઘટના કરી જતાવે છે—

કમ્મધરાઈ પુલાઓ, સેસા જમ્મેણ કમ્મભૂમીસુ
સહરણેણ પુણ તે, અકમ્મભૂમીસુ વિ હવિજ્ઞા

દાર ૧૧ ॥ ૪૮ ॥

સંસ્કૃત અનુવાદ

કર્મધરાયા પુલારુ, સેષા જન્મના કર્મભૂમિષુ ।

સહરણેન પુનસ્તે, અકર્મભૂમિષ્વપિ ભવન્તિ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ-પુલાકનિર્ઞન્ય કર્મભૂમિમા હોય, બાકીના જન્મથી કર્મભૂમિમા અને સહરણથી અકર્મભૂમિમા પણ હોય ॥ ૪૮ ॥

વિશેષાર્થ-પુલાકનિર્ઞન્યોનો જન્મ કર્મભૂમિમા હોય એટલે કર્મભૂમિમા જન્મેલોજ પુલાકનિર્ઞન્ય થઈ શકે, અને આ પુલાકનિર્ઞન્યનો વિહાર પણ કર્મભૂમિમા જ હોય અકર્મભૂમિમા ન હોય તેમજ જે કર્મભૂમિમા જન્મ્યા હોય તેજ બકુશનિર્ઞન્ય, કુશીલનિર્ઞન્ય, નિર્ઞન્ય નિર્ઞન્ય અને સ્નાતકનિર્ઞન્ય થઈ શકે પરંતુ વિહારને લઈને તો આ ચાર નિર્ઞન્યોનો વિહારપ્રદેશ કર્મભૂમિ પણ હોય અને અકર્મભૂમિ પણ હોય પરંતુ અકર્મ ભૂમિમા તેઓનો વિહાર દેવાદિકના સહરણથી કરે ત્યારે બની શકે છે તેમા પણ દેવે સહરણ કરેલા બકુશ કુશીલ ત્યા ગયા પછી પણ નિર્ઞન્ય અને સ્નાતક ચારિત્ર પામી શકે છે કારણકે તે જીવે કર્મભૂમિમા થયેલા હોવાથી તેમનામા મોક્ષસુધીની યોગ્યતા વિશિષ્ટજીવેને આશ્રયીને હોઈ શકે છે આ રીતે સહરણને લઈને જ અકર્મભૂમિમા ચાર નિર્ઞન્યોનો વિહારપ્રદેશ ઘટી શકે નહિતર તો ત્યા ચારિત્રધર્મનો અભાવ હોવાથી ચારિત્ર ન ઘટી શકે

૧૨—કાળદ્રાર

કાળ—નવીન વસ્તુને જીર્ણ કરે તે કાળ ભૂતકાળનો નાત થયેલ હોવાથી અને ભવિષ્યકાળની ઉત્પત્તિ નહિ થયેલ હોવાથી કાળદ્રય વર્તમાન એક સમય રૂપ છે અને તે કાળદ્રવ્ય વર્તના પરિણામ ક્રિયા પરત્વાપરત્વમા કારણ છે છતાં પણ આ વર્તનાદિ સ્વરૂપ કાળ મૂખ્યપણે દ્રવ્ય નથી પણ પચાન્નિકાયનો પર્યાય છે એટલે તે કાળદ્રવ્ય જીવાજીવાદિકના પર્યાયમા ઉપચાર કરીને માનેલ છે કાળમા સમય એજ નૈશ્વર્યિક કાળ છે અને તે અત્યંતસૂક્ષ્મ છે કે જેના સર્વજ્ઞથી પણ વિભાગ ન થઈ શકે તેવા આવલોકીકા વિગેરે જે કાળના લેટો પડે છે તે વ્યવહારકાળ છે કારણ કે તે સમયોની ક પનાદ્વારા માનવામા આવેલ છે અસખ્ય સમયોનો કપિત સમુદાય તે આવલોકીકા એક કોડ સડસડ લાખ સીત્યોતેર હજાર બસોને સોળ આવલોકીકાનું એક મુહૂર્ત ત્રીસ મુહૂર્તનો એક અહોરાત્ર (રાતદિવસ) પંદર અહોરાત્રનો એક પક્ષ, બે પક્ષનો એક માસ બારમાસનું એક વર્ષ, અને તેવા અસખ્યાતા વર્ષનો એક પ ચોપમ અને તેવા દસ કોડકોડી પચોપમે એક સાગરોપમ થાય છે તેવા દસ કોડકોડી સાગરોપમે અવસર્પિણી અને દસ કોડકોડી સાગરોપમે ઉત્સર્પિણી મગીને વીસ કોડકોડી સાગરોપમે એક કાળચક્ર થાય છે

આ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી દરેકના છ આરા છે તેમા અવસર્પિણીના સુમમસુસમા, સુસમા, સુસમદુસ્સમા, દુપમસુપમા, દુસ્મમા, દુસ્સમદુન્સમા એમ છ આરા છે તેમા પ્રથમનો આરો ચાર કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે બીજો ત્રણ કોડાકોડીપ્રમાણ સાગરોપમનો છે ત્રીજો બે કોડા કોડી સાગરોપમપ્રમાણ છે ચોથો બેતાલીસ હજાર વર્ષ ન્યુન એક કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે પાચમો આરો એકવીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ છે અને છઠો આરો પણ એક વીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ છે અને ઉત્સર્પિણીમા આ આરા ઉલટા ક્રમે ગ્રહણ કરવા એટલે અવસર્પિણીનો છઠો આરો તે પહેલો પાચમો તે બીજો એ રીતે છે

આ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી મળીને કાળચક્ર થાય છે તેવા અનતા કાળચક્રે પુદ્ગલ પરાવર્ત વિગેરે થાય છે હવે અવસર્પિણીના આરાઓમા જન્મથી અને માદુભાવથી નિરૂપણ કરે છે—

तद्वयचउत्थसमासुं जम्मेणोसप्पिणीइ उ पुल्लओ
सतइभावेण पुण तद्वयचउपंचमीसु सिया॥४९

સ સ્કૃત અનુવાદ

तृतीयचतुर्थसमासु जन्मना अवसर्पिण्या तु पुल्लकः ।

सद्भावेन पुनः तृतीयचतुर्थपचमीषु स्यात् ॥ ४९ ॥

અર્થ—પુલાકનિર્ઞન્ય જન્મથી અવસર્પિણીના ત્રીજા અને ચોથા આરામા હોય પરંતુ મત્તાની અપેક્ષાએ ત્રીજા ચોથા અને પાચમા આરામા પણ હોય

નિગેપાર્થ-પુવાક, જનુગ, કુશીલ, નિર્જન્ય અને જ્ઞાન
 આ પાચ નિર્જન્યોમાથી પુવાકનિર્જન્યનો જન્મ અ
 વર્તિષ્ણીના તીજ્ઞ થોથા આરામા હોય, પરંતુ સત્તા
 અપેક્ષાએ મુમમદુમા, દુષમમુષમા અને દુસ્સમ
 એ ત્રણ આગમા હોય કારણકે જે થોથા આરામ
 જનમ્યા હોય તે પાચમાઆરામા પુલાકપણું પામ
 શકે છે પરંતુ પાચમા આરામા જન્મેવ પુવાકપા
 પામી શકે નહિ

આ રીતે કાળચક્રના ઉત્તર્પિણી અને અવત
 ર્પિણી રૂપ બે વિભાગોમાથી અવતર્પિણીના આરામો
 આ રીતે જન્મથી અને મદ્ભાવથી પુલાકનિર્જન્ય છે
 હવે ઉત્તર્પિણીકાળમા કયા કયા આરામા પુલાક
 ર્જન્યનો જન્મ અને કયા કયા આરામા સદ્ભાવ હોય
 કહે છે -

उत्सर्पिणीश्च वीयातइयचउत्थीसु हुज्ज जम्मण
 સત્તદ્ભાવેણ પુણ, તદ્દયચઉત્થીસુ સો હુજ્જા ॥૫

મ સ્કૃત અનુવાદ

उत्सर्पिण्या द्वितीयतृतीयचतुर्थेषु भवति जन्मत ।

सद्भावेन पुन तृतीयचतुर्थयो स भवति ॥ ५० ॥

અર્થ-ઉત્તર્પિણીકાળના બીજા તીજ્ઞ અને થોથા આરામ
 પુવા નિર્જન્યનો જન્મ હોય છે પરંતુ તે પુલાકનિર્જન્ય
 નો નિર્જન્યપણનો સદ્ભાવ તો ઉત્તર્પિણીકાળ
 તીજ્ઞ અને થોથા આગમા જ હોય છે

વિશેષાર્થ—ઉત્સર્પિણીકાળ તેને કહે છે કે જેમા ક્રમે ક્રમે વૃદ્ધિ પામતા યુદ્ધિ ળળ વૈભવ અને આયુષ્ય હોય અને તેના દુસ્સમદુસ્સમા, દુસ્સમા, દુસ્સમસુખમા, સુખમદુસ્સમા, સુખમા, અને સુખમસુખમા એ છ આગ છે ઉત્સર્પિણીકાળમા પણ પુલાકનિર્ઘ્નથનો જન્મ બીજ દુસ્સમા, તીજ દુસ્સમસુસમા અને ચોથા સુખમદુસ્સમા આરામા હોય છે એટલે એ ત્રણ આરામા જન્મેલા છવે પુલાકનિર્ઘ્નથપણ પામે પરંતુ પુલાકનિર્ઘ્નથપણનો મહલાવ તો તીજ દુસ્સમસુખમા અને ચોથા સુખમદુસ્સમા આરામા જ ઘટી શકે છે પરંતુ બીજ દુસ્સમા આરામા જન્મેલા પ્રાણીઓનો તેજ આરામા પુલાકનિર્ઘ્નથપણનો સહલાવ ઘટી શકતો નથી, આરીતે પુલાકનિર્ઘ્નથચારિત્ર તો તીજ અને ચોથા આરામા છે અને તે ચારિત્રવાળાઓનો જન્મ બીજ તીજ અને ચોથા આરામા છે

હવે તોઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીકાળમા પુલાકનિર્ઘ્નથનો જન્મ અને સહલાવ કહે છે

ઓસપ્પિણિઠસ્સપ્પિણિવઢરિત્તે જમ્મણેણ સંતીણ
હુજ્જ ચડત્થે કાલે, પુલાયસમણો તહન્નેઽવિ॥૫૧॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

અવસર્પિણ્યુત્સર્પિણિવ્યતિરિમ્તે, જન્મના સત્તયા ।

ભવતિ ચતુર્થે કાલે, પુલાયસમણઃ તયાઙ્ગ્યેઽપિ ॥૫૧॥

અર્થ-ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીથી રહિત ચોથા-આરાસરખા-
કાગવાળા મહાવિદેહમેત્રમા પુવાકનિર્મન્ય જન્મથી અને
નિર્મન્યપણાના સદ્ભાવથી હોય અને બીજા પણુ હોય.

નિર્ગોપાર્થ-નો ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાવ એને કહે છે કે
જ્યા ક્રમેક્રમે વધતા કે ઘટતા બુદ્ધિ જાગ વૈભવ અને
આયુષ્ય ન હોય પરંતુ હ મેશા એક મરણુ જ જાગતું
મહાત્મ્ય હોય ઉત્સર્પિણીકાગમા પડેલા આરામા જે
બુદ્ધિ જાગ અને આયુષ્ય હોય છે તે કરતા બીજામા
વધારા તેથી તીજામા વિશેષ વધારા એ શેતે ક્રમેક્રમે
વૃદ્ધિ હોય છે, અને અવસર્પિણી ક્રમેક્રમે ઘટાડો હોય
છે જ્યાં નો ઉત્સર્પિણી અવર્પિણીમા એકસગથી કા
ગપરિણતિ હોય છે આ નો ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી
કાગવાળા મેત્રો અકર્મભૂમિ અને મહાવિદેહ છે કે
જ્યા એકમરથી કાગપરિણતિ છે તેમા અકર્મભૂમિના
મેત્રો પૈકી દેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂમેત્રોમા સદાકાળ અર્ધિ
જેવો અવસર્પિણીનો પહેલો આરો મુખમમુખમા છે તેમ
તે મેત્રોમા મહાકાળ મુખમમુખમા કાગ મરણો જ કાગ
હોય છે હરિવર્ષ અને રમ્યક્રમેત્રમા અર્ધિ જેવો અવ
સર્પિણીમા બીજો આરો મુખમા છે, તેવો ત્યા મુખમા
મારા સરણો નિરતર કાગ વર્તે છે હૈમવત અને
ઐરણ્યમેત્રમા અર્ધિ જેવો અવસર્પિણીમા તીજો આરો
મુખમદુસ્સમા છે તેવો ત્યા મુખમદુસ્સમા આરા સરણો
નિરતર કાગ વર્તે છે, અને મહાવિદેહ મેત્રોમા અર્ધિ
જેવો અવસર્પિણીમા ચોથો આરો દુસ્સમમુખમા છે
તેવો ત્યા નિરતર દુસ્સમમુખમા મરણો કાગ વર્તે છે.

વળી ઉત્તરપિણીમા તે નિર્ઞન્ધો બીજા તીજા અને ચોથા
આરામા જન્મથી અને સદ્ભાવથી તીજા અને ચોથા
આરામા હોય, તેમજ નિર્ઞન્ધનિર્ઞન્ધ અને આતક
નિર્ઞન્ધ જન્મથી અને મત્તાથી પુનાક સમાન બાણવા

વિરોપાર્થ—હવે બકુશ અને કુશીલનિર્ઞન્ધ જન્મથી અને
સદ્ભાવથી કાળને આશ્રયીને કઠરીતે હોય તે દેગાટે
છે—બકુશ અને કુશીલનિર્ઞન્ધને જન્મથી અને
નિર્ઞન્ધપણાના સદ્ભાવથી અવર્પિણી કાળને આશ્રયીને
તીજોઆરો મુખમદુસ્સમાકાળ ચોથો આરો દુસ્સ
મમુખમા અને પાચમો આરો દુસ્સમા ઠાગ હોય છે
એટલે તીજા આરામા ચોથા આરામા અને પાચમા
આરામા બકુશ અને કુશીલ નિર્ઞન્ધનો જન્મ હોય
અને નિર્ઞન્ધ પણાનો સદ્ભાવ પણ હોય

હવે બકુશ અને કુશીલનિર્ઞન્ધનો ઉત્તરપિણી
કાળને આશ્રયી વિચારીએ તો ઉત્તરપિણી કાળનો બીજો
આરો દુસ્સમામા તીજો આરો દુસ્સમમુખમામા અને
ચોથો આરો મુખમદુસ્સમામા જન્મ હોય છે અને તે
બકુશ કુશીલનિર્ઞન્ધને નિર્ઞન્ધપણાના સદ્ભાવથી
વિચારીએ તો ઉત્તરપિણીના તીજા દુસ્સમમુખમા અને
ચોથા મુખમદુસ્સમામા હોય આ બકુશ અને કુશીલને
નોઉત્તરપિણી અને અવસર્પિણીને કાળ આશ્રયી વિ
ચારીએ તો દુસ્સમમુખમાકાળ સરખા નિરતર
કાળવાળા મહાવિદેહમા જન્મ પણ હોય અને સદ્
ભાવ પણ હોય બીજા નોકાવાળાઓનોમા જન્મ ન

હોય પણ મહરણથી મહાવ અર્ધભૂમિમા
પણ હોઈ શકે છે એટલે ડોઈ દેવ બકુરા અને
કુશીલ ચાગ્રીને સહરણ કરી દેવકુર આદિ
અર્ધભૂમિમા લઈ જાય તો તે મળધીનો નોઉત્ત-
ર્પિણી અવિસર્પિણી કાળ પણ સહાવથી ધટી શકે છે

નિર્ઋત્ય નિર્ઋત્ય અને રનાતડનિર્ઋત્યને જન્મ
થી વિચારીએ તો અવસર્પિણીના ત્રીજા ચોથા આરા
મા હોય અને મહાવથી વિચારીએ તો ત્રીજા ચોથા
અને પાચમા આગમા પણ નિર્ઋત્યપણાનો મહાવ
હોય અને જો ઉત્તર્પિણી સળધી વિચારીએ તો તે
ઉત્તર્પિણીના બીજા ત્રીજા અને ચોથા આરામા આ
ચારિત્રીનો જન્મ હોય અને મહાવથી વિચારીએ
તો ત્રીજા તથા ચોથા આગમા નિર્ઋત્યપણાનો સ
હાવ હોય તેમજ નોઉત્તર્પિણી અવતર્પિણી કાળ
વાળા મહાવિદેહમા હું મેર્યા આ ચારિત્ર જન્મથી અને
સહાવથી હોય છે

સહરણેણ સર્વે વિ હંતિ સર્વેસુ ચેવ કાલેસુ
મુતું પુલાયસમણ એવં કાલુત્તિ વિવસ્વાય ॥૫૪॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

સહરણેણ સર્વેડપિ ભવન્તિ સર્વેષુ ચૈવ કાલેષુ ।

મુક્ત્વા પુલાસ્ત્રમણ એવ કાલ્દાર વ્યાપ્યાત ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—પુલાડનિર્ઋત્યને છોડીને બાકીના મર્વનિર્ઋત્યો સહાર
ણથી મર્વડાળમા હોય એ પ્રમાણે કાળદાર કહ્યું

વિશેષાર્થ—> ચારિત્રી પુલાકનિર્ઋત્યપણામા હોય તેનું
 દેવતાદિક સહરણુ કરી શકતા નથી માટે પુલાકની
 વિરામાનતા સહરણુથી અકર્મભૂમિમા ન હોય અને
 ત્યારે તે ન હોય ત્યારે પુલાકનિર્ઋત્યમા અકર્મભૂમિ
 મા વર્તેલો પ્રથમ આદો બીજો આદો અને ત્રીજો
 આદો સરખો ત્યાનો કાળપણુ ન ઘટી શકે પરંતુ
 મહાવિદેહમા તે તેની સત્તા હમેશા હોય બહુશ
 અને કુશીલનો જન્મ અહિં હોય પણ તે ચારિત્ર
 પામ્યા પછી દેવાદિકના સહરણુથી તેનો સદ્ભાવ
 અર્મભૂમિમા પણ હોઈ શકે છે નિર્ઋત્ય નિર્ઋત્ય
 અને જ્ઞાતકનિર્ઋત્યનો મદ્ભાવ તે અકર્મભૂમિમા એ
 રીતે ઘટી શકે છે જે બહુશ કુશીલ ચારિત્રનું ત્યા
 સહરણુ કર્યું હોય તે ચારિત્રી સહરણુ પામ્યા પછી ત્યા
 નિર્ઋત્ય, જ્ઞાતક થાય તેને લઈને છે આરીતે પુલાક
 સીવાય બીજા બધા નિર્ઋત્યોનો સદ્ભાવ સહરણુને
 લઈને સર્વકાળમા ઘટી શકે છે

समणीमगयवेय परिहारपुलायमप्पमत्त च ।

चउदसपूर्व्वि आहारग च, न य कोइ सहरइ ॥

અર્થ—અવેદી સાધ્વી, પરિહારચારિત્રી, પુલાકનિર્ઋત્ય, અ
 પ્રમત્તયતિ, ચૌદપુર્વી અને આહારકલ્પિતવતનું કોઈ
 સહરણુ કળતું નથી

૧૩-ગતિદ્વાર

ગતિ-ને અવસ્થામાં આત્મા અમૂક પ્રકારના સુખદુખને લોગવી શકે તેને ગતિ કહે છે અથવા સુખદુખના ઉપલોગમાં નિયામક અવસ્થાવિશેષ તે ગતિ તે ગતિના પાત્ર પ્રકાર છે નરકગતિ તિર્યચગતિ નરગતિ દેવગતિ અને ભોક્ષગતિ તેમાં પ્રથમની ચાર કર્મજન્ય છે અને છેલ્લી કર્મનો સર્વથા ક્ષય થાય ત્યારે જ જીવને થાય છે નરકગતિ ને રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા વિગેરે લેહે સાત પ્રકારે છે પૃથ્વીકાયથી માંડીને તે સન્નિપચેન્દ્રિયતિર્યચપર્યન્તના સર્વજીવો તિર્યચગતિમાં ગણાય છે કર્મભૂમિ અકર્મભૂમિ અને અતગદ્વીપના સન્નિમનુષ્યો અને સમુર્ધિમમનુષ્યો મનુષ્યગતિમાં ગણાય છે ભૂવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક એ ચારે લેહવાળા દેવો દેવગતિમાં ગણાય છે ધાતિ અધાતિરૂપ આઠે કર્મનો ક્ષય થવાથી જીવને જે અનંત અને અક્ષયસુખના ધામરૂપ ભોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે ભોક્ષગતિ છે

પાત્ર નિર્ગ્રયો પૈકી કયા કયા નિર્ગ્રથને કંઈ કંઈ ગતિ હોય તે કહે છે.

અતિમદુયવજ્જાણં ઉવવાઓ જહન્નઓ ડ સોહમ્મે
ઉક્કોસેણ સો પુણ, હોઝ પુલાયસ્સ સહસારે ॥૫૫॥

અન્તિમદ્વિવર્જાના, ઉપપાતઃ જયન્યતસ્તુ સૌધર્મે ।

ઉત્કૃષ્ટેન સ પુન ભવતિ પુલાકસ્ય સહસ્રારે ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—છે હા બે નિર્ઞન્ધને છોડીને બાકીના મર્વ નિર્ઞન્ધો
જયન્યથી સૌધર્મ દેવલોકે ઉપજે અને તેમા પુલાક
ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રારમા ઉપજે

વિશેષાર્થ—પુલાક, બકુશ, કુશીલ, નિર્ઞન્ધ અને સ્નાતક
આ પાત્ર નિર્ઞન્ધોમાથી પુલાક બકુશ અને કુશીલ
જયન્યથી સૌધર્મ દેવલોકમા ઉપજે છે વળી તે
ત્રણ આગ્નિમાથી પણ પુલાકનિર્ઞન્ધ ઉત્કૃષ્ટમા
ઉત્કૃષ્ટ સહસ્રારદેવલોક મુખી જઈ શકે છે

વડસપડિસેવયાળ તુ અચ્ચૂણ્ણુત્તરેસુ સક્સાપ
અજહન્નાણુક્કોસેણુત્તરેસુ નિયઠસ્સ ॥ ૫૬ ॥

વકુશમતિસેવકાના તુ, અચ્ચુતે અનુત્તરેષુ સક્પાયસ્ય ।

અજયન્યાનુત્તરેણ, અનુત્તરેષુ નિર્ઞન્યસ્ય ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—બકુશનિર્ઞન્ધ અને પ્રતિસેવનાકુશીલનિર્ઞન્ધનું ઉત્કૃષ્ટ
થી ઉપજવું અચ્ચુત દેવલોકે હોય કપાયકુશીલનું
ઉત્કૃષ્ટથી અનુત્તર દેવલોકમા ઉપજવું હોય તેમજ
નિર્ઞન્ધનું જયન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ બે જન્મે રીતે અનુત્તર
દેવલોકમા જ ઉપજવું હોય છે

વિશેષાર્થ—પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ,
કપાયકુશીલ એ ચારે જયન્યથી સૌધર્મ દેવલોકે જાય તેમાથી
પણ પુલાકનિર્ઞન્ધ ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર દેવલોકમા જાય છે, તે

વાત ઉપર કહી ગયા હવે બકુલ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ
ઉત્કૃષ્ટથી અચ્યુત દેવલોકે ઉપજે છે ને કપાયકુશીલ ઉત્કૃષ્ટથી
અનુત્તર વિમાને ઉપજે અને નિર્ઋત્ય જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ
એ બન્ને પ્રકારે અનુત્તરેજ ઉપજે છે

સિદ્ધીઙ્ પહાયગસ્સ ડ, ઇઙ્ અવિરાહગા પુળ હવિજ્ઞા
ઙ્દા•સામાણિય-તાયતીસગા લોગપાલા વા ॥૫૭॥

સિદ્ધૌ સ્નાતકસ્ય તુ, ઇતે અવિરાધકા પુનઃ ભવન્તિ ।

ઙ્દ્રા•સામાનિકા ત્રાયસ્તિશકા લોરુપાલા વા ॥૫૭॥

અર્થ—સ્નાતકનિર્ઋત્ય મોક્ષે જ જાય, (સ્નાતક સિવાયના)

એ નિર્ઋત્યો અવિરાધક હોયતો ઇન્દ્ર સામાનિક
ત્રાયસ્તિશ અથવા લોકપાળ થાય

વિશેષાર્થ—પાત્ર નિર્ઋત્યો પૈકી છે-લોક સ્નાતકનિર્ઋત્ય મોક્ષે
જ જાય કારણકે તે સ્નાતક તેમજ ચૌદમે ગુણકણે
વર્તતા હોય છે અને તે કેવળી હોવાથી અવશ્ય
મોક્ષે જ જાય આ સ્નાતક સિવાયના ણાકીરહેલા
આર નિર્ઋત્યો જો તેમણે આરિત્ર વિરાધ્યું ન હોય
તો તેઓ જે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં ઇન્દ્ર સામાનિક
ત્રાયસ્તિશ કે લોકપાળ થાય એટલે મહર્ષિઙ્ દેવ તરીકે
ઉત્પન્ન થાય છે

પલિયપુહુત્ત થોવ, દેવદ્વિઙ્ અતદુયવિવજ્ઞાણં
ઉક્કોસા સવ્વેસિં, જા જમ્મિ ડ હોઙ્ સુરલોઙ્

દા૦ ૧૩ ॥ ૫૮ ॥

પલ્યોપમપૃથક્ત્વમ્ સ્તોમા દેવસ્યિતિ અન્યદ્વિફવિવર્જના ।

ઉત્કૃષ્ટા સર્વેણા યા યસ્મિન્ તુ મવતિ મુરલોકે ॥ ૫૮ ॥

અર્થ-છેલા જેને વર્ણને બાકીના નિર્ઋન્ધને જઘન્યથી
પ યોપમપૃથક્ત્વ સ્થિતિ હોય, ને ઉત્કૃષ્ટથી સર્વને જેને
જે દેવલોક મ્હો હોય તેમા જેટલી સ્થિતિ હોય તેટલી
તેઓને સ્થિતિ હોય.

વિશેષાર્થ-નિર્ઋન્ધ અને સ્નાતક એ જેને વર્ણને બાકીના
ત્રણ પુલાક બકુશ અને કુશીવ જઘન્યથી સાધર્મ દેવ
લોકમા ઉપજે ત્યા જઘન્યથી પદ્યોપમપૃથક્ત્વપ્રમાણ
સ્થિતિ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી જે દેવલોકમા ઉપજે ત્યા
તે દેવલોકની જેટલી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હોય તેટલી તેમની
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાલુવી નિર્ઋન્ધ અનુસાર વિમાનમા
જ બાય છે અને સ્નાતક મોમે જ જનારા હોય માટે
તેઓની જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ વિગેરે ભેદથી સ્થિતિ કહી નથી

એટલે પુલાકનિર્ઋન્ધને જઘન્યથી પ યોપમપૃ
થક્ત્વ (જે થી નવ પ યોપમ) અને ઉત્કૃષ્ટ અઠાર
માગરોપમની સ્થિતિ હોય છે બકુશનિર્ઋન્ધને જઘ
ન્યથી પ.યોપમપૃથક્ત્વ અને ઉત્કૃષ્ટથી બાવીસ
સાગરોપમની સ્થિતિ હોય છે, તેજપ્રમાણે પ્રતિસેવના
કુશીલને પણ હોય છે કાચકુશીલને જઘન્યથી પ.યો
પમ પૃથક્ત્વની સ્થિતિ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી તેત્રીસ
માગરોપમની સ્થિતિ હોય છે નિર્ઋન્ધને જઘન્યથી
અને ઉત્કૃષ્ટથી તેત્રીસ સાગરોપમનીજ સ્થિતિ હોય
સ્નાતકને મોક્ષગતિ હોય છે તેથી ત્યા અનતસ્થિતિ
હોય છે

૧૪-સંયમદ્વાર

મયમ એટલે ચારિત્ર અને તેના શુદ્ધિના પ્રાર્થ
અને અપકર્ષે કરીને સ્થાનો પડે છે આ સ્થાનો અમ
ખ્યાતા લોકાકાશ પ્રદેશપ્રમાણ છે એટલે અમ ખ્યાતા
લોકાકાશના જેટલા પ્રદેશો થાય તેટલા મયમસ્થાનો છે
હવે આ અસખ્યાતા સયમસ્થાનોમા કેને કેટલા સ-
યમસ્થાનો હોય તે કહે છે.—

પત્તેઅમસચિજ્ઞા, સંજમઠાણા હવંતિ હુ ચડણહં
નિગ્ગથાસિણાયાણં ઇક્ક ચિય સજમઢ્ઢાણ ॥૫૯॥

પ્રત્યેકમસરયાતાનિ સયમસ્થાનાનિ ભવન્તિ ચતુર્ણામ્ ।
નિર્ગન્યસ્નાતકાના એક કિલ સયમસ્થાન ॥ ૫૯ ॥

અર્થે—શરૂઆતના ચારમા પ્રત્યેકને અમ ખ્યાતા મયમસ્થાન
હોય નિર્ગન્ય અને સ્નાતકને એકજ મયમસ્થાન હોય
વિશેષાર્થ—પુનાક બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કપાય
કુશીલ એ પ્રત્યેકને અસખ્યાતા સયમસ્થાનો હોય
છે નિર્ગન્ય અને સ્નાતકને એકજ મયમસ્થાન હોય છે
કારણકે તેમને ઉપશમ તથા ક્ષપકરૂપ એકજ અધ્ય-
વમાય છે બીજા અધ્યવમાયસ્થાનો નિર્ગન્ય અને સ્ના-
તકના કારણરૂપે નથી.

નિગ્ગંથાસિણાયાણ, તુહં ઇક્ક ચ સંજમઢ્ઢાણં ।
પત્તેયમસચગુણા, પુલાયવડસાણ તે હુતિ ॥૬૦॥

પડિસેવનાકસાઈણં તહેવ તત્તો અસલ્લગુણિયા ય।
છળ્હ પિ ય પત્તેય, ચારિત્તિયપજ્જવાળતા ॥૬૧॥

દારં ૧૪

નિર્ઞન્યસ્નાતકાના તુલ્ય એક સયમસ્થાન
મન્યેકમસરયેયગુણાનિ પુલાયકુશાના તાનિ ભવન્તિ
પ્રતિસેવનારૂપાયાના તથૈવ તત્ત અસહ્ચેયગુણાનિ
પણ્ણામપિ ચ પ્રત્યેક ચારિત્તિરૂપયંવા અનન્તા ।

અર્થ-નિર્ઞન્ય અને સ્નાતકનું પરસ્પર તુલ્ય એટલે એકજ
સયમસ્થાન હોય તેનાથી પુલાક અને બકુશ વિગેરે
પ્રત્યેકના અસખ્યાતગુણા સયમ સ્થાનો હોય ૬૦
તેનાથી પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કુપાયકુશીલ પ્રત્યેકના
અસખ્યાતગુણા સયમસ્થાન હોય ૬૧ એટલે એ
છએના પ્રત્યેકચારિત્રના પચાસો અનન્તા હોય ૬૧

વિશેષાર્થ-નિર્ઞન્ય અને સ્નાતકના સયમસ્થાન સૌથી
ઘોડા અને પરસ્પર તુલ્ય હોય ૬૦ કારણકે આ બન્ને
નિર્ઞન્યોને એકજ ઉત્કૃષ્ટ સયમસ્થાન હોય છે તેથી
તેઓને તે પરસ્પર તુલ્યસ્થાન છે તેથી પુલાકનિર્ઞન્ય
તથા બકુશનિર્ઞન્ય એ દરેકના અધ્યવસાયસ્થાનો અસ
ખ્યાતગુણા હોય ૬૧ અને તેના કરતા પણ પ્રતિસેવના
કુશીલ અને કપાયકુશીલ એ પ્રત્યેકના અધ્યવસાય
સ્થાનો અસખ્યાતગુણા હોય ૬૧ અને એટલે આ છએ
નિર્ઞન્યોના પ્રત્યેકના ચારિત્રના પચાસો અનન્તા છે

૧૫ સંનિકર્ષદ્વાર

સન્નિકર્ષ-સનિકર્ષ એટલે પગમ્પર મયોગ પરસ્પરના ચરિત્રપર્યાયોની વિશુદ્ધિનું સમ હીન કે અધિક પણાનો વિચાર કરવો તેને સનિકર્ષ કહે છે આ સનિકર્ષના સ્વસ્થાનસનિકર્ષ અને પરસ્થાનમનિકર્ષ એરીતે બે પ્રકારો છે

સ્વન્નતિની સાથે સ્વન્નતિના પર્યાયોનું હીનાધિકપણું વિચારવામા આવે તેને સ્વસ્થાનસનિકર્ષ કહે છે, અને લિન્નતિની સાથે લિન્નતિના પર્યાયોનું હિનાધિકપણું વિચારવામા આવે તેને પરસ્થાનમનિકર્ષ કહે છે જેમકે પુલાકનું પુલાકના પર્યાયોસાથે હિનાધિકપણું વિચારવું તે સ્વસ્થાન અને પુલાકનું કપાષકુશીલાદિકની સાથે હીનાધિકપણું વિચારવું તે પરસ્થાન

હવે પાથે નિર્ઞન્ધોમા સનિકર્ષ કય રીતે ઘટે છે તે દેખાડે છે.

સદ્ગુણ સન્નિગાસે પુલાઓ પુલયસ્સ પજ્જવેહિ સમો
હીણાહિઓ છદ્દાણા, પરદ્દાણકસાહ્ણો એવં ॥૬૨॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષે પુલાક પુલાકસ્ય પર્યવૈઃ સમ.

હીનાધિક । પદસ્થાનઃ પરસ્થાનરૂપાયિણઃ એવ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ-સ્વસ્થાન સનિકર્ષ-પુલાકને પુલાકના પર્યાયો સાથે

પડિસેવણાકસાઈણં તહેવ તત્તો અસંસ્વગુણિયા ય ।
છળહ પિ ય પત્તેય, ચારિત્તિયપજ્જવાળતા ॥૬૧॥

દારં ૧૪

નિર્ગ્ન્યસ્નાતમાના તુલ્ય એક સયમસ્થાન
પ્રત્યેકમસરયેયગુણાનિ પુલાસ્વકુશાના તાનિ ભવન્તિ
પ્રતિસેવનારૂપાયાના તથૈય તત્ત' અસહ્યેયગુણાનિ
પણ્ણામપિ ચ પ્રત્યેક ચારિત્તિરૂપર્યાવા અનન્તા ।

અર્થ-નિર્ગ્ન્ય અને સ્નાતકનું પરસ્પર તુલ્ય એટલે એકજ
સયમસ્થાન હોય તેનાથી પુલાક અને બકુશ વિગેરે
પ્રત્યેકના અસખ્યાતગુણા સયમ સ્થાનો હોય ૬૦
તેનાથી પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કુપાયકુશીલ પ્રત્યેકના
અસખ્યાતગુણા સયમસ્થાન હોય છે એરીતે એ
છએના પ્રત્યેકચારિત્રના પર્યાયો અનન્તા હોય ૬૧

વિશેષાર્થ-નિર્ગ્ન્ય અને સ્નાતકના સયમસ્થાન સૌથી
થોડા અને પરસ્પર તુલ્ય હોય ૬૨ કારણકે આ બન્ને
નિર્ગ્ન્યોને એકજ ઉત્કૃષ્ટ સયમસ્થાન હોય ૬૩ તેથી
તેઓને તે પરસ્પર તુલ્યસ્થાન છે તેથી પુલાકનિર્ગ્ન્ય
તથા બકુશનિર્ગ્ન્ય એ દરેકના અધ્યવસાયસ્થાનો અસ
ખ્યાતગુણા હોય છે અને તેના કરતા પણ પ્રતિસેવના
કુશીલ અને કુપાયકુશીલ એ પ્રત્યેકના -અધ્યવસાય
સ્થાનો અસખ્યાતગુણા હોય છે અને એરીતે આ છએ
નિર્ગ્ન્યોના પ્રત્યેકના ચારિત્રના પર્યાયો અનન્તા છે

૧૦૦ ની રાશિવડે ૧૦૦૦૦ ની સખ્યાને ભાગ આપીએ તો ૧૦૦ આવે, તે ૧૦૦ ની સખ્યા અસત્કરપનાએ અનત ભાગ બની, હવે આ અનતભાગરૂપે આવેલ સોની સખ્યા બીજા પુલાકમા પ્રથમપુલાક કરતા ઓછી હોવાથી તે અનતભાગહીન કહેવાય છે

અસખ્યાતભાગહીન-પ્રથમ પુલાકને અસત્ કરપનાએ ઉદ્ગ્રહ સયમસ્થાનના પર્યાયો ૧૦૦૦૦ છે વાસ્તવિક રીતે દ્વિકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ અસખ્યાતું છે છતાપણુ અહિં અસત્કરપનાએ આપણે તે અસખ્યાતાને ૫૦ તરીકે માનીએ હવે તે પચાસની સખ્યાવડે ૧૦૦૦૦ ને વામ આપતા ૨૦૦ આવેછે તે બીજા પુલાકમા ૬૮૦૦ સયમસ્થાનના પર્યાયો હોવાથી ઓછા છે માટે બીજુ પુલાક પહેલા કરતા અસખ્યાતભાગહીન છે

સખ્યાતભાગહીન-ઉદ્ગ્રથી પ્રથમ પુલાકને ૧૦૦૦૦ સયમસ્થાનના પર્યાયો છે અને જે બીજા પુલાકસાથે સનિકર્ષ પટાવવાનો છે તેના સયમસ્થાનપર્યાયો ૬૦૦૦ છે તેથી ૬૦૦૦ સયમસ્થાનપર્યાયવાળુ પુલાક તે સખ્યાતભાગહીન છે એટલે ઉદ્ગ્રહ સખ્યાતાને અસત્કરપનાએ ૧૦ માનીએ અને તે 'દસની' સખ્યાવડે ૧૦૦૦૦ ને ભાગ આપીએ તો ૧૦૦૦ આવે આ આવેલ ૧૦૦૦ દ્વિગતર તે સખ્યાત ભાગ છે અને તે ૧૦૦૦૦ સયમસ્થાનવાળા પ્રથમ પુલાક કરતા બીજામા ૬૦૦૦ હોવાથી આ દ્વિગતરૂપ સખ્યાત ભાગની હીનતા છે માટે સખ્યાતભાગહીન છે

સરખો હીન અથવા અધિક એમ છ સ્થાન
 પર સ્થાનમા કષાયકુળીલને પણ એમજ હોય
 વિશેષાર્થ—પુલાકનો બીજા પુલાકસાથે તુલ્યવિશુદ્ધપર
 યોગ હોય તો સમ સનિકર્ષ બાણનો અશુદ્ધ પ
 યોગ હોયતો હીન. અને વિશુદ્ધનર પર્યાયોનો યોગ
 અધિક સનિકર્ષ હોય છે, એટલે અમુકઅમુક
 વિશુદ્ધિમા સરખા હોય તો સમ તેમજ એકથી
 વિશુદ્ધિના પર્યાયો બોધી વિશુદ્ધિવાળા હોય ત્યાં
 અને જ્યારે એકથી બીજાના અધિક વિશુદ્ધિવાળા
 હોય ત્યારે અધિક આ ત્રણ સનિકર્ષમા સમમ નિકર્ષ
 ભેદ નથી પરંતુ હીન ને અધિક સનિકર્ષના ફરકના
 પ્રકારે પડે છે તે આ પ્રમાણે છે

હીન સનિકર્ષના છ પ્રકાર છે—૧ અનતભાગ
 અમખ્યાતભાગહીન ૩ સખ્યાતભાગહીન ૪ સખ્ય
 હીન ૫ અસખ્યાતશુભ્ધહીન. ૬ અનતશુભ્ધહીન

અનતભાગહીન—અસત્કપનાએ માનો કે
 પુલાકને ઉત્કૃષ્ટથી અનતા હોવા છતાં ૧૦૦૦૦ સયમ
 પચાસો માનીએ તેમાથી જે બીજા પુલાકસાથે સનિકર્ષ
 વાનો છે તેના સયમ સ્થાન પર્યાયો ૬૬૦૦ છે આથી
 સયમસ્થાન પર્યાયો પહેલા કરતા ૧૦૦ સો બોધા છે
 બીજા ૬૬૦૦ સયમસ્થાનપર્યાયોવાળુ પુલાક જે અનત
 સનિકર્ષવાળુ છે એટલે વાસ્તવિક રીતેતો સર્વજ
 અનતુ છે છતાં પણ અહિં અસત્કપનાએ તે
 સો (૧૦૦) માનીએ અને હવે આ અનતાતરીકે મા

૧૦૦ ની રાશિયડે ૧૦૦૦૦ ની સંખ્યાને ભાગ આપીએ તો ૧૦૦ આવે, તે ૧૦૦ ની સંખ્યા અસત્કંપનાએ અનંત ભાવ બની, હવે આ અનંતભાગરૂપે આવેલ સોની સંખ્યા બીજા પુલાકમા પ્રથમપુલાક કરતા ઓછી હોવાથી તે અનંતભાગથી ન કહેવાય છે

અમંખ્યાતભાગહીન-પ્રથમ પુલાકને અસત્ કંપનાએ ઉત્કૃષ્ટ સયમસ્થાનના પર્યાયો ૧૦૦૦૦ છે વાસ્તવિક રીતે ક્ષોભકાશપ્રદેશપ્રમાણ અસંખ્યાત છે છતાંપણ અહિં અમં પનાએ આપણે તે અસંખ્યાતાને ૫૦ તરીકે માનીએ. હવે તે પચામની સંખ્યાવડે ૧૦૦૦૦ ને ભાગ આપના ૨૦૦ આવે છે તે બીજા પુલાકમા ૬૮૦૦ સયમસ્થાનના પર્યાયો હોવાથી ઓછા છે માટે બીજા પુલાક પહેલા કરતા અસંખ્યાતભાગહીન છે

સંખ્યાતભાગહીન-ઉત્કૃષ્ટથી પ્રથમ પુલાકને ૧૦૦૦૦ સયમસ્થાનના પર્યાયો છે અને જે બીજા પુલાકસાથે સનિકષ્ણ ઘટાવવાનો છે તેના સયમસ્થાનપર્યાયો ૬૦૦૦ છે તેથી ૬૦૦૦ સયમસ્થાનપર્યાયવાળું પુલાક તે સંખ્યાતભાગહીન છે એટલે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા તાને અસત્કંપનાએ ૧૦ માનીએ અને તે દસની સંખ્યાવડે ૧૦૦૦૦ ને ભાગ આપીએ તો ૧૦૦૦ આવે આ આવેલ ૧૦૦૦ હજાર તે સંખ્યાત ભાગ છે અને તે ૧૦૦૦૦ સયમસ્થાનવાળા પ્રથમ કરતા બીજામા ૬૦૦૦ હોવાથી આ હજારથી સંખ્યાત ભાગની હીનતા છે માટે સંખ્યા

સ ખ્યાતગુણુહીન-પ્રથમ પુવાના ૧૦૦૦૦ સયમસ્થાન
પયાયો છે અને જ પુવાક સાથે સનિકર્ષ ઘટાવ
વાનો છે તેના સયમસ્થાનપર્યાયો ૧૦૦૦ છે આ
હજાર ૧૦૦૦ સયમસ્થાન પર્યાયોવાળુ પુલાક પહેલા
કરતા સ ખ્યાતગુણુહીન છે કારણકે ૧૦ ની સ ખ્યાને
અસત્ક પનાએ આપણે ઉત્કૃષ્ટસ ખ્યાલુ માનીએ
અને તે દસની રાશિવડે ૧૦૦૦ ને ગુણીએ તો ૧૦૦૦૦
થાન તેથી આ હજાર તે દશહસ્તરથી સ ખ્યાત
ગુણુહીન છે તેથી બીજુ પુલાક તે પહેલા કરતા
સ ખ્યાતગુણુહીન છે

અસ ખ્યેયગુણુહીન-પ્રથમ પુવાકના અમત્ ક પનાએ
૧૦૦૦૦ સયમસ્થાનપર્યાયો છે અને જે બીજા પુવાક
સાથે સનિકર્ષ ઘટાવવાનો છે તેના સયમસ્થાનપર્યાયો
૨૦૦ છે આ ૨૦૦ સયમસ્થાનપર્યાયોવાળુ પુલાક તે
પ્રથમ કરતા અસ ખ્યાતગુણુહીન છે કારણકે અસત્
ક પનાએ લોકાકાશપ્રમાણ અસ ખ્યાતાને ૫૦ માની
એ હવે આ પચાત્મરૂપ અસ ખ્યાતાની રાશિને ઘસો
સાથે ગુણુવામા આવે તો ૧૦૦૦૦ થાય તેથી આ
ઘસોની રાશિ તે ૧૦૦૦૦ થી અસ ખ્યાતગુણુહીન છે
તેજપ્રમાણે આ બન્ને પુવાકમા છે માટે બીજુ
પુલાક તે પહેલા પુવાક કરતા અસ ખ્યાતગુણુહીન છે

અન તગુણુહીન-પ્રથમ પુલાકના ૧૦૦૦૦ સયમસ્થાન
પયાયો છે અને જે બીજા પુવાક સાથે સનિકર્ષ
ઘટાવવાનો છે તેના સયમસ્થાનપર્યાયો ૧૦૦ છે

તેથી ૧૦૦ પર્યાયવાળુ પુવાક તે અનતગુણહીન છે કારણકે સર્વજીવપ્રમાણ અનતાને અમત્કપનાએ સેા માનેલ છે તેથી તે રાસિવટે પ્રસ્તુત ૧૦૦ ની રાગિ સાથે ગુણવામા આવે તો ૧૦૦૦૦ થાય. તેથી આ મોની રાસી તે ૧૦૦૦૦ હજાર કરતા અનતગુણ હીન છે અને આ બન્ને પુલાકમા પણ તેમ હોવાથી બીજી તે પહેલા ઠગતા અનતગુણહીન છે

અધિક સનિર્કર્ષના છ પ્રકાર છે—૧ અનત ભાગ અધિક, ૨ અમખ્યાતભાગ અધિક, ૩ સખ્યા ભાગ અધિક ૪ મખ્યાતગુણ અધિક, ૫ અસખ્યાત ગુણ અધિક, ૬ અનતગુણ અધિક

પહેલા પુલાકના અમત્કપનાએ ૧૦૦૦૦ સયમ મ્થાનપર્યાયો હોય અને બીજાના ૬૬૦૦ પર્યાયો હોય. તો તે બીજા કરતા પહેલો તે અનતભાગ અધિક અને જો બીજાના ૬૬૦૦ સયમમ્થાનપર્યાયો હોય તો પહેલો બીજા કરતા અસખ્યાતભાગ અધિક અને જો બીજાના ૬૦૦૦ હોય તો પહેલો બીજા કરતા મખ્યાતભાગ અધિક, બીજાના જો ૧૦૦૦ સયમ મ્થાનપર્યાયો હોય તો પહેલો બીજા કરતા સખ્યાત ગુણ અધિક અને જો બીજાના ૨૦૦ સયમસ્થાન પર્યાયો હોય તો પહેલો બીજા કરતા અમખ્યાતગુણ વૃદ્ધ, અને જો બીજાના ૧૦૦ સયમસ્થાનપર્યાયો હોય તો પહેલો બીજા કરતા અનનગુણ ૮ હોય છે આ રીતે પુલાકનો સ્વસ્થાનમા હીનાધિકપણમા વિચાર

કરતા છ છ લેહ અને સમાનતામા એકે લેહ નથી

પુલાકનો પરસ્થાન સનિકર્ષ સબધી વિચાર કરતા કધાયકુશીલની અપેક્ષાએ પુલાક સમ હીન અને અધિક એ રીતે ત્રણ પ્રકારે હોય પરંતુ તેમા હીન અધિકના છ ધ્યાન વડે પુનાક તથા કધાય-કુશીલના સર્વજઘન્ય સયમસ્થાનક શરૂઆતથી મડાય તેમા અસખ્યાતાઅસખ્યાતાસ્થાનક સરખા હોય પછી પુલાક તેવાપ્રકારના હીનપરિણામે રહી જાય અને કધાયકુશીલ વિશુદ્ધપરિણામે વધતો વધતો અસખ્યાતાસ્થાન આગળ વધે પછી તે કધાયકુશીલ પ્રતિસેવનાકુશીલ અને બકુશ અસખ્યાતાધ્યાન માથે ચાલે એટલે તે ત્રણે જણા સરખી વીનુદ્ધિએ વર્તે ત્યાંપછી બકુશ વિશિષ્ટ વિશુદ્ધિએ વધી શકેતો ન હોવાથી પાછળ રહી જાય અને પ્રતિ સેવાકુશીલ અને કધાયકુશીલ અસખ્યાતાસ્થાન આગળ સાથે ચાલે ત્યાંજાદ પ્રતિસેવનાકુશીલ રહી જાય પછી કેવળકધાયકુશીલ અમખ્યાતાસ્થાન આગળ ચાલે અને તેના પછુ છેલ્લા સયમસ્થાન પછી આગળ ઉત્કૃષ્ટ સયમ સ્થાન આવે છે કે જે આ સયમસ્થાનને નિર્ઘન્ય અને સ્નાતક એ બે જણુ પામે ॥

ઘડસાસેપિનિયઠગણહાયાણ હુજ્જાણંતગુણહીણો
ઘડસો સઠાણસેવગકસાડણ સુહુગ છઠાણોદ્ધ
ઋશસેવિનિર્ગન્યસ્નાતકેમ્ય ભવતિ અણતગુણહીન

પ્રકુશઃ સ્વસ્થાનસેવકરૂપાયિણા તુલ્યકઃ પદસ્થાનઃ ॥૬૩॥

અર્થ—પુલાક બકુશથી, પ્રતિમેવાકુશીલથી, નિર્ગ્ન્યથી અને સ્નાતકથી અનતગુણહીન હોય બકુશસ્વસ્થાન, પ્રતિમેવાકુશીલ અને કપાય કુશીલની અપેક્ષાએ તુલ્ય તથા છ સ્થાન હીનાધિક હોય

વિશેષાર્થ—પુલાક બકુશથી પ્રતિમેવાકુશીલથી અને નિર્ગ્ન્યથી તથા સ્નાતકથી અનતગુણહીનવિશુદ્ધિ વાળો હોય છે આ રીતે પુલાકનો પરસ્થાન સનિકર્ષ થયો

બકુશનો સ્વસ્થાન પરસ્થાન સનિકર્ષ જણાવે છે—એક બકુશ બીજા બકુશથી વિશુદ્ધિએ સરખો હોય હીન અને અધિકપણ હોય તેમા હીનાધિક છઠ્ઠાણ વડીયા હોય સ્વસ્થાનની પેઠે પરસ્થાનમા પણ પ્રતિસેવનાકુશીલ તથા કપાય કુશીલની અપેક્ષાએ સરખી તથા પદસ્થાન હીનાધિક વિશુદ્ધિ જાણવી

एवं सेविकासाई नेया निगंथणहायगा य पुणो तुल्ला डयरण पुण, अहिया तेऽणंतगुणिण्णं ६४

एव सेविकरूपायिणी ज्ञेयी निर्ग्न्यस्नातकौ च पुनः

तुल्यौ इतरेभ्यः पुनः, अधिकौ तौ अनन्तगुणितेन ॥ ६४ ॥

અર્થ—એજ પ્રમાણે પ્રતિમેવાકુશીલ તથા કપાયકુશીલ જાણવા અને નિર્ગ્ન્ય સ્નાતક પરસ્પર તુલ્ય જાણવા બીજા કરતા તે બે અનતગુણાધિક જાણવા

વિશેષાર્થ—એ પ્રમાણે બકુશની પેઠે પ્રતિમેવાકુશીલતુ

તથા કપાયકુશીલનું પણ બાણનું પરતું તેમ જોડી
વિશેષતા છે કે બકુશ કુશીલથી અધિક ન હોય અને
કપાયકુશીલ પરસ્પર છસ્થાનવડીએ હોય છે નિર્ઝન્ય
અને સ્નાતક પરસ્પર તુ ય છે તેથી હિનાધિકપણું નથી
અને તે બે પ્રથમના ચાર કરતા અનંતગુણ અનંતગુણ
અધિક વિશુદ્ધિએ વર્તતા હોય ॥

આપણે ઉપર સામાન્ય રીતે પાંચે નિર્ઝન્યને
સ્વસ્થાન અને પરસ્થાન સનિકર્ષ છૂટો છૂટો લેઈ
ગયા હવે અહિં ભગવતીશ પ્રમાણે ગાથા કરતા કે
લીક વિશેષતા હોવાથી ઢેળાડીએ બીએ—

પુલાક અન્ય પુલાક સાથે સમ હીન અધિક
એમ ત્રણ પ્રકારે હોય તેમા પણ હીન અધિક પદ
સ્થાન પતિત હોય છે (સ્વસનિકર્ષ) પુલાક બકુશથી
પ્રતિસેવાકુશીલથી નિર્ઝન્યથી અને સ્નાતકથી અન
તગુણ હીનજ વિશુદ્ધિએ હોય તેમજ પુલાક કપાય
કુશીલથી સમહીન અધિક એમ ત્રણ પ્રકારે હોય
તેમા હીન અધિક પદસ્થાનપતિત હોય છે (પર
સ્થાનસનિકર્ષ)

બકુશ અન્ય બકુશ સાથે વિશુદ્ધિએ સમહીન
અને અધિક એ રીતે ત્રણ પ્રકારે હોય છે, તેમા
હીન પદસ્થાનપતિત છે (સ્વસ્થાનસનિકર્ષ)

બકુશ તે પુલાક કરતા હીન ન હોય સમ
વિશુદ્ધ પણ ન હોય પરંતુ અનંતગુણ અધિક હોય
બકુશ પ્રતિસેવનાકુશીલ તથા કપાયકુશીલ કરતા

હીન હોય અને તે પણ ષટ્સ્થાન પતિત હોય બહુશ
તે અન્ય નિર્ઘન્ય અને સ્નાતક કરતા અધિક ન
હોય તુલ્ય ન હોય પરંતુ અનતગુણહીન હોય
(પરસ્થાન સનિકર્ષ)

પ્રતિસેવનાકુશીલ તથા કષાયકુશીલ બહુશ પ્રમાણે
જાણવો પણ વિશેષમા આપણે પ્રથમ બહુશ વખતે
બહુશને પુલાક કરતા અધિક વિશુદ્ધિવાળો જ માનેલ
છે પરંતુ સમ કે હીન નથી માનેલ તેમ અહિ કષાય
કુશીલ સાથે પુલાકને ઘટાવવું હોય તો તે પુલાક
ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક તેમજ સમ વિશુદ્ધિ
વાળા જાણવા નિર્ઘન્ય અને સ્નાતક પરસ્પર સ્વસ્થા
નમા તુલ્ય અને બીજા ચાર કરતા અનતગુણ
વિશુદ્ધ છે

સકષાયપુલાયાણ સમા જહન્નાઽ પજ્જયા થોવા
તેહિતોઽણંતગુણા ઉક્કોસા તે પુલાયસ્સા ॥ ૬૫ ॥

સરૂપાય પુલાકાના સમાઃ જઘન્યત પર્યાયાઃ સ્તોકાઃ
તેમ્ય અણતગુણા ઉત્કૃષ્ટાસ્તે પુલાકસ્ય ૬૫

અર્થ-કષાયકુશીલ અને પુલાકના જઘન્યપર્યાયો થોડા
છે અને પરસ્પર સરૂપા છે તે કરતા પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ
પર્યાયો અનતગુણ છે

વડસપહિસેવગાણં સમા જહન્ના તહાણંતગુણા
વડસાસેવિકસાઙ્ગુક્કોસાણતગા કમસો ॥ ૬૬ ॥

સમ્પાદ્ય પુનર્વર્તુષ્વપિ ત્રિષુ દ્વયોઃ વા અસ્મિન્ ચ લોભે
ક્ષીણોપગાતરૂપાયો નિર્ઋથ સ્નાતકોઽરૂપાય દ્વાર ૧૮।૬૯।

અર્થ—આ સર્વ નિર્ઋથો મન વચન અને કાયયોગવાળા
હોય પરંતુ સ્નાતક નિર્ઋથ અયોગીપણુ હોઈ શકે
છે સર્વે નિર્ઋથો જન્ને પ્રકારના ઉપયોગવાળા હોય
છે પ્રથમના ત્રણ નિર્ઋથ ચારે કપાયવત હોય ૬૮

વળી સકપાયકુશીલને ચાર, ત્રણ બે અને એક
કપાય હોય ક્ષીણુકપાયનિર્ઋથ અને ઉપશાતકપાય
નિર્ઋથ અને સ્નાતક અકપાયીજ હોયછે ૬૯

વિશાપાર્થ—મિથ્યાત્વ ગુણુઠાણથી લઈને તેરમા સયોગી
કેવળી ગુણુસ્થાનક સુધીના સર્વ જીવોને મન વચન
અને કાયા એ ત્રણે યોગ હોય છે તેથી પુલાક,
બકુચ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, કપાયકુશીલ, નિર્ઋથ અને
સ્નાતક એ પાચે નિર્ઋથોને સર્વદા ત્રણે યોગ હોય
પરંતુ પાચ નિર્ઋથો પૈકીમાથી છે ના સ્નાતક
નિર્ઋથના સયોગીકેવળીસ્નાતક અને અયોગી કેવળી
સ્નાતક એ ગીતે બે લેઈ છે તેમા સયોગીકેવળીસ્નાતક
તેરમે ગુણુઠાણે વર્તતા હોવાથી ત્રણે યોગવાળા હોય
અને અયોગી કેવળી સ્નાતક ચૌદમે ગુણુઠાણે વર્તતા
હોવાથી અયોગી હોય ઠે આરીતે કેવળ સ્નાતક
નિર્ઋથ સયોગી પણુ હોય અને અયોગી પણુ હોય
બાકીના સર્વ નિર્ઋથો સયોગીજ હોય

૧૭-ઉપયોગદ્વાર

ઉપયોગ-વસ્તુત્વના જ્ઞાનપ્રત્યે જેનાવડે જીવ વ્યાપાર કરે તેને ઉપયોગ કહે છે અને તે ઉપયોગ જીવનું સ્વરૂપ છે આ ઉપયોગના માદાર અને નિરાકાર એરીતે બે બેદ છે તેમા સાકાર ઉપયોગ તેને ઠહેનામા આવે છે કે જેમા વસ્તુ પ્રતિનિયત-ચોક્કસ વિશેષપણે ભણી શકાય અને અનાકાર ઉપયોગ તેને ઠહી રાકાય કે જેમા વસ્તુનો મામાન્યમાત્ર બોધ થાય આ સાકાર ઉપયોગના પાત્રજ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન એ રીતે આઠ બેદ અને અનાકારના ચાર દર્શનને લઇને ચાર બેદ પડે છે

પુણાઠ બકુગ કુશીલ નિર્ઝન્ય અને સ્નાતક એ પાત્રે નિર્ઝન્યોને જ્ઞાન અને દર્શન બન્ને ઉપયોગ હોય છે માટે તે માકાર-નિરાકાર બન્ને ઉપયોગવત છે

સરૂપાય. પુનર્નર્ત્તપિ ત્રિષુ દ્વયો. વા એકસિ
ક્ષીણોપશાતરૂપાયો નિર્ઋય સ્નાત્ત્વોઽરૂપાય

અર્થ-આ મર્વ નિર્ઋયો મન વચન અને

હોય પરતુ સ્નાતક નિર્ઋય અયોગીના

છે મર્વ નિર્ઋયો જન્મે પ્રકારના ઉપર છે

છે પ્રથમના ત્રણ નિર્ઋય ચારે કપાય

વળી સકપાયકુશીલને ચાર, ત્રણ

કપાય હોય ક્ષીણકપાયનિર્ઋય અને

નિર્ઋય અને સ્નાતક અકપાયીજ હો

વિશપાર્થ-મિથ્યાત્વ શુભકાણી લઈને તે

કેવળી શુભસ્થાનક સુધીના સર્વ જીવો

અને કાયા એ ત્રણે યોગ હોય છે

બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, કપાયકુશીલ,

સ્નાતક એ પાંચે નિર્ઋયોને સર્વદા ત્રણ

પરતુ ખાસ નિર્ઋયો પેકીમાથી દે

નિર્ઋયના સયોગીકેવળીસ્નાતક અને અ

સ્નાતક એ રીતે બે ભેદ છે તેમા સયોગ

તેરમે શુભકાણે વર્તતા હોવાથી ત્રણે

અને અયોગી કેવળી સ્નાતક ચોદમે

હોવાથી અયોગી હોય છે

નિર્ઋય સયોગી પણ હોય

આકીના સર્વ નિર્ઋયો સયોગી

તેઓનો સંવલનના ચાર-ત્રણ-જે અને એક લેદ હોય છે કારણકે તેણે શ્રેણિમાંથી હોય પણ જ્યાં સુધી સંવલન ક્રોધ ઉપશમાવે કે ક્ષય કર્યો ન હોય ત્યાં સુધી ચારે લેદ હોય જ્યારે તે શ્રેણીએ વર્તતા ક્રોધને ઉપશમાવે કે ક્ષય કરે ત્યારે તેને મંજવલનના ત્રણ લેદ ઘટી શકે છે જ્યારે મંજવલન માનને ઉપશમાવે કે ક્ષય કરે ત્યારે સંવલનના જે લેદ ઘટી શકે છે અને જ્યારે તે સંવલન માયાને ઉપશમાવે કે ક્ષય કરે ત્યારે તેને સંવલનનો એક લેદ હોય છે અને જ્યાંસુધી આ એકપણ લેદ હોય ત્યાં સુધી તે મડપાયકુશીલ કહેવાય છે જ્યારે સંવલન લોભનો ઉપશમ કે ક્ષય કરી અગીયારમા ઉપશાતમોહ શુભ્રાણને અથવા ક્ષીણ મોહશુભ્રાણને પામે ત્યારે તે સકપાયકુશીલ નિર્ઞન્ય લેદ ઘટી શકતો નથી પરંતુ ત્યારે તેને નિર્ઞન્ય નિર્ઞન્ય લેદ ઘટે છે માટે નિર્ઞન્યનિર્ઞન્ય ઉપશાતકપાયી કે ક્ષીણકપાયી હોય અને સ્નાતક કપાય રહિતજ હોય છે

૧૮-કપાય દ્વાર

કપાય—જે સચારને વધારે તેને કપાય કહે છે આ કપાયના અનતાનુબંધિ, અપ્રત્યાખ્યાનીય, પ્રત્યાખ્યાનીય અને સજ્જવન એ ચાર લેઈ છે તેમા પ્રથમના ત્રણ કપાયનુ આ નિર્ઝન્યમા પ્રયોજન નથી કારણકે જો તે ત્રણમાથી કોઈ એકનો પણ જો સફળાવ હોયતો એ ઠે નિર્ઝન્યનો લેઈ નિર્ઝન્ય તરીકે ન ઘટી શકે કારણકે અનતાનુબંધી સમ્યક્ત્વનો ઘાતક છે અને જો સમ્યક્ત્વ ન હોયતો નિર્ઝન્ય ક્રમ કહી શકાય, અપ્રત્યાખ્યાનીય દેશવિરતિનો ઘાતક છે અહિંતો સર્વ નિર્ઝન્યના લેઈ સર્વવિરતિ છે પ્રત્યાખ્યાનીય સર્વ વિરતિનો ઘાતક છે પણ અહિંતો સર્વનિર્ઝન્યના લેઈ સર્વવિરતિ છે એટલે તે પણ ન હોઈ શકે પરંતુ સજ્જવન કપાયનુ જ અહિં કપાય દ્વારમા પ્રયોજન છે કારણકે સર્વવિરતિમા જે કોઈ અતિચાર લાગે છે તે સજ્જવન કપાયના ઉદ્દેશદ્વારા થાય છે

પુત્રાકે બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ એ ત્રણને સજ્જવન કોષ માન, માયા અને લોભ ચારે ભેદો હોયછે કારણકે આ ચારે નો સફળાવ સુક્ષ્મસપરાય સુધી માનવામા આવેલ છે કપાયકુશીલને આ ચારે કપાય પણ હોય તેમજ જે છવે ઉપશમત્રેણીમા ઠે ક્ષપકત્રેણીમા વર્નતા કપાયકુશીલપણને પામે

તેઓનો સજ્વલનના ચાર-ત્રણ-બે અને એક ભેદ હોય છે ઠારણકે તેણે શ્રેણિમાડી હોય પણ જ્યાં સુધી સજ્વલન ક્રોધ ઉપશમાઓ કે ક્ષય કર્યો ન હોય ત્યાં સુધી ચારે ભેદ હોય જ્યારે તે શ્રેણીએ વર્તતા ક્રોધને ઉપશમાવે કે ક્ષય કરે ત્યાં તેને મજ્વલનના ત્રણ ભેદ ઘટી શકે છે જ્યારે મજ્વલન માનને ઉપશમાવે કે ક્ષય કરે ત્યારે સજ્વલનના બે ભેદ વટી શકે છે અને જ્યારે તે સજ્વલન માયાને ઉપશમાવે કે ક્ષય કરે ત્યારે તેને મજ્વલનનો એક ભેદ હોય છે અને જ્યાંસુધી આ એકપણ ભેદ હોય ત્યાં સુધી તે મકપાયકુશીલ કહેવાય છે જ્યારે સજ્વલન લોભનો ઉપશમ કે ક્ષય કરી અગીયારમા ઉપશાતમોહ શુણ્ઠાણુને અથવા ક્ષીણ મોહશુણ્ઠાણુને પામે ત્યારે તે સકપાયકુશીલ નિર્ઞન્ય ભેદ ઘટી શકતો નથી પરંતુ ત્યારે તેને નિર્ઞન્ય નિર્ઞન્ય ભેદ ઘટે છે માટે નિર્ઞન્યનિર્ઞન્ય ઉપશાતકપાયી કે લીણકપાયી હોય અને આતક કપાય રહિત જ હોય છે

૧૯ લેશ્યાદ્રાર

લેશ્યા-વિશિષ્ટ પુદ્ગલોના મળધથી જીવને શુભાશુભ પરિણામ થાય તેને લેશ્યા કહે છે, જ્યારે જીવને તીવ્ર કપાયયુક્ત પરિણામ હોય છે ત્યારે કૃષ્ણાદિ અશુભ લેશ્યા હોય છે અને જ્યારે કપાયની મન્દતા છે કપાયનો અભાવ હોય છે ત્યારે તેજો વિગેરે શુભ લેશ્યા હોય છે તે લેશ્યાના કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યા કાપોત લેશ્યા તેજોલેશ્યા પદ્મલેશ્યા અને શુક્રલેશ્યા એમ છ લેહ છે તેમા પ્રથમની ત્રણ અશુભ છે અને બાકીની ત્રણ શુભ છે કૃષ્ણલેશ્યા તીવ્ર અશુભ પરિણામવાળી છે અને નીલ કાપોત લેશ્યા તેથી કાંઈ ઓછા અનુભવપરિણામવાળી હોય છે તેજોલેશ્યા શુભ પરિણામવાળી છે અને પદ્મ શુક્લ તેથી વધારે ઉત્તરોત્તર શુભ પરિણામવાળી ■

નિર્ગ્રન્થોને વિષે લેશ્યા કહે છે

આદિત્ય સુહલેસ, કપાયવ છસુ ત્રિ છદ્વિઙ્ નિયઠો ।

ઘઠાઝો ય પરમસુકો લેસાઙ્ઝો વ્વ દુજ્ઞાહિ

દારં ૧૯ ॥૭૦॥

મ સ્ફુટ અનુવાદ

આદિત્ય શુભહેલ્ય કપાયવાન્ પદ્મસ્વપિ પૃષ્ઠ્યા નિર્ગ્રન્થ

સ્નાતકશ્ચ પરમશુકો, લેશ્યાતીતા ત્રા મવતિ હિ ॥૭૦॥ કાર ૧૯

અર્થ-પ્રથમના ત્રણને શુભ લેશ્યા, કષાયકુશીલને છએ લેશ્યા નિર્ઞયને છઠી લેશ્યા, સ્નાતકને પરમશુકલલેશ્યા અથવા લેશ્યાતીત હોય.

વિશેષાર્થ-પુલાક બકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલને તેજે પદ્મ અને શુકલ લેશ્યા એ ત્રણ શુભ લેશ્યા હોય કષાય કુશીલને છએ લેશ્યા હોય નિર્ઞન્ધને છઠી શુકલ લેશ્યાજ હોય અને સ્નાતકના બે લેદો પૈકી સયોગીસ્નાતક નિર્ઞન્ધને પરમશુકલલેશ્યા હોય અને અયોગી સ્નાતક નિર્ઞયને એકે લેશ્યા ન હોવાથી લેશ્યાતીત અલેશ્યા કહેવાય છે

૨૦ પરિણામદ્વાર

પરિણામ-અધ્યવસાય ભાવ વિગેરે તેના પર્યાયનાયક ગણ્ય છે આ પરિણામના ત્રણ ભેદ છે વર્દ્ધમાન હીયમાન અને અવસ્થિત જે વિશુદ્ધિમા એવ વર્તતો હોય તેનાથી ઉત્તરોત્તર વધુને વધુ વિશુદ્ધ પરિણામ એવને થાય તે વર્દ્ધમાન પર્ણિણામ જે વિશુદ્ધિમા એવ વર્તતો હોય તેનાથી ઉત્તરોત્તર એવ હીન હીન પરિણામને પ્રાપ્ત કરે તેને હીય માનપરિણામ કહે છે જે વિશુદ્ધિમા એવ વર્તતો હોય તેવીને તેવી વિશુદ્ધિમા એવ વર્તે તેને અવસ્થિતપરિણામ કહે છે

નિર્ઘન્યેને વિષે વર્દ્ધમાન વિગેરે પરિણામ કહે છે—

વૃદ્ધતહીયમાણયવૃદ્ધિય પરિણામયાકસાયતા
નો હીયમાણભાવા નિર્ગથ સિણાયયા હૃતિ ॥૭૧॥

સ સ્કૃત અનુવાદ

વર્દ્ધમાનહીયમાનાવસ્થિતપરિણામકાઃ કષાયતા
ન હીયમાનભાવા નિર્ગન્યમ્નાતકા ભવન્તિ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—કષાયકુશીલસુધીના વધતા ઘટતા અને અવસ્થિત પરિણામી હોય છે નિર્ઘન્ય અને સ્નાતક હીયમાન પરિણામ વિના જે પરિણામવાળા હોય છે

વિશેષાર્થ—પુણ્ય બદુશ પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કષાય

કુશીલ આ ચારે નિર્ઋથ વર્દમાનપરિણામી હોય
 હીયમાનપરિણામી હોય અને અવસ્થિતપરિણામી
 હોય નિર્ઋથ અને સ્નાતક હીયમાનપરિણામે ન
 હોય પરંતુ વર્દમાનપરિણામે અથવા અવસ્થિત
 પરિણામે હોય કારણકે પ્રથમના ચાર ચારિત્રો તે તે
 ચારિત્રને યોગ્ય અપ્યવમાયમા ઘટતા પરિણામે પણ
 હોય વધતા પરિણામે પણ હોય અને તેના તે પરિણા-
 મમા પણ હોય છે કેમકે તે નિર્ઋથો પ્રમત્ત અપ્રમ
 ત્તાદિકમા પણ લાલી શકે છે અને તે પ્રમત્ત અપ્રમત્તમા
 ઘણીએ વાર પરાવર્તન થઈ ગકે છે નિર્ઋથને હીય
 માન પરિણામ તેટલા માટે ન હોઈ શકે કે નિર્ઋથ
 નો જ્યારે હીનપરિણામ થાય છે ત્યારે તે અવશ્ય
 મેન શ્રેણીથી પડે છે અને જ્યારે તે શ્રેણીથી પડે ત્યારે
 તે કષાયકુશીલ બને છે તેથી નિર્ઋથપણામા હીયમાન
 પરિણામ નથી અને સ્નાતકને હાનિનો અભાવ હોવાથી
 હીયમાન પરિણામ ન હોય

હવે ચાર નિર્ઋથોમા અવસ્થિતાદિ પરિણા

મના કાળતુ નિરૂપણ—

સમયાવદ્વિયમાવો જહન્ન ઇયરો ડ સત્તસમયાઓ
 સમયતમુહુત્તાડં સેસાઓ આદમચડ્ઠહં ॥૭૨॥

સ સ્કૃત અનુવાદ.

સમયાવસ્થિતમાવો જયન્યઃ ઇતરસ્તુ સત્તસમયાન્
 સમયાન્તર્મુહૂર્તાનિ શેષો આદિમચતુર્ણામ્ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—પ્રથમના ચારને જવન્યથી એક સમયનો અવસ્થિત

ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી માન મમયનો અવગ્રિયત ભાવ હોય છે ભાકીના ભાવ જઘન્યથી મમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અતર્કુર્ત છે

વિશેષાર્થ-પુવાઃ બકુશ પ્રતિસેવનાકુશીવ અને કાપ કુશીવ આ ચારને અવસ્થિતભાવ જઘન્યથી એક મમય અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત મમયનો હોય છે ભાગી ના જે વર્દમાન અને હીયમાનપરિણામ આ ચારે નિર્મયને જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્ન સુંજન હોય છે તેમા બકુશ પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કાપકુશીલને એક સમય વર્દમાનપરિણામ કપાય વિશેષની બાધાથી અને મરણથી એ બન્ને રીતે યગી શકે છે અને ને એ રીતે કે આ ત્રણ નિર્મય ન્યારે વર્દમાનપરિણામે થાય કે તરતજ કાગ ધર્મ પામે ન્યારે તે વર્દમાનપરિણામ અટકી જાય છે તે વખતે એક સમય વર્દમાનપરિણામ ઘટી શકે છે અથવા કપાયવિશેષથી સમય ઘટી શકે છે અને વધારેમા વધારે વર્દમાનપરિણામ તે અતર્કુર્ત પવ્વ સશવે પરંતુ પુવાઃનિર્મયનુ મરણ પુવાઃનિર્મયપણામા થવું નથી કારણકે ન્યારે તે કાગધર્મ પામે છે ત્યારે તે કપાયકુશીલાદિ નિર્મયના પરિણામે પરિણમે છે તેથી તેને જઘન્યથી એક મમય વર્દમાનપરિણામ મરણથી ન ઘટે પરંતુ કેવળ કપાયવિશેષની બાધાથીજ ઘટી શકે છે

નિગમતમુહુત્ત, દુહાવિ ભાવો પવદુમાણો ડ
સમયં જહન્નવદ્વિય, અતમુહુત્ત ચ ડકોસો ॥૭૩॥

અસ્કૃત અનુવાદ.

નિર્ગ્રથાન્તર્મુહર્ત દ્વિષાપિ ભાવો પ્રવર્દ્ધમાનસ્તુ

સમય જયન્યમવસ્થિતઃ, અન્તર્મુહર્ત ચ ઉત્કૃષ્ટઃ ॥૭૩॥

અર્થ—નિર્ગ્રથને પ્રવર્દ્ધમાન ભાવ બન્ને પ્રકારે અતમુહર્ત
અવસ્થિત જયન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અત
ર્મુહર્ત હોય છે

વિશેષાર્થ—નિર્ગ્રન્થનિર્ગ્રન્થને પ્રવર્દ્ધમાન પરિણામ જય
ન્યથી અતર્મુહર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ પ્રવર્દ્ધમાન
પરિણામ અતર્મુહર્ત હોય છે અને અવસ્થિત પરિ
ણામ જયન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અતર્મુ
હર્ત છે આપણે પ્રથમ કહી ગયા ત્રીએ કે ઉપશાન
મોહ અને ક્ષીણમોહ ગુણઠાણાવાળા નિર્ગ્રન્થ છે અને
તેને હીયમાન પરિણામ નથી હોતો કેવળ પ્રવર્દ્ધમાન
અને અવસ્થિત પરિણામજ હોય છે તેમા પ્રવર્દ્ધમાન
પરિણામ બન્ને પ્રકારે અતર્મુહર્ત છે કારણકે કેવળ
જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થયા પછી તે નિર્ગ્રન્થ સ્નાતક પરિણામ
પામનાર છે તેથી નિર્ગ્રન્થનો અતર્મુહર્તે પ્રવ
ર્દ્ધમાનપરિણામ બધ પડે છે અને અવસ્થિત
પરિણામમા મમય ત્યારે જ ઘટે કે અગ્નીઆરમા ગુણ
ઠાણે વર્તનાર કાળધર્મ પાત્રી શ્રેણીથી પડે

સ્નાતક નિર્ગ્રથ સબધી અવસ્થિતાદિ પરિ

ણામનુ કાળ નિરૂપણ—

પહાયસ્સ વહુમાણો અંતમુહુત્ત દુહાવિ પરિણામો
એવ અવદ્વિઓ વિ હુ ઉક્કોસો પુવ્વકોદ્દુણો ॥૭૪॥

મ સ્કૃત અનુવાદ

સ્નાતકસ્ય પ્રવર્દ્ધમાન અન્તર્મુદૂર્ત દ્વિધાઽપિ પરિણામ

एव अवस्थितोऽपि हु उत्कृष्टः पूर्वकोटद्युन ॥७४॥

અર્થ—સ્નાતકનો પ્રવર્દ્ધમાન પરિણામ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટ થી એમ બન્ને પ્રકારે અન્તર્મુદૂર્તનો અને અવસ્થિત પરિણામ જઘન્યથી આતર્મુદૂર્ત ને ઉત્કૃષ્ટથી કઈક ન્યૂન પૂર્વકોટ વર્ષનો હોય છે

વિશેષાર્થ—સ્નાતકનો પ્રવર્દ્ધમાન પરિણામ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી એમ બન્ને પ્રકારે આતર્મુદૂર્ત અને તે શૈલેશી કરણ કરવા વળતે હોય છે સ્નાતકનો અવસ્થિત પરિણામ જઘન્યથી આતર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી દેશેઠિણ પૂર્વકોટ વર્ષનો હોય છે જે એવ કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી અન્તર્મુદૂર્ત અવસ્થિત પરિણામમા રહી આયુષ્ય ઓછું હોયતો તરતજ શૈલેશીકરણ કરે તેને લઈને અવસ્થિત પરિણામ જઘન્યથી આતર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પરિણામ તો તેને ઘટી શકે કે જે એવ પૂર્વકોટના આયુષ્યવાળો હોય ને તે ઓછામા ઓછા નવ વર્ષ કેવળજ્ઞાન પામેવ હોય તો આ કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી નવ વર્ષ ન્યૂન પૂર્વકોટ વર્ષ સુધી શૈલેશીકરણ ન્યા સુધી ન કરે ત્યાસુધી અવસ્થિત પરિણામમા રહે તેને લઈને ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થિત પરિણામ દેશેઠિણ પૂર્વકોટ વર્ષનો હોય છે

૨૧—બંધદ્વાર

મિથ્યાત્વાદિક હેતુઓ દ્વારા એ જીવવડે કરાય તે કર્મ અને તે જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોના પુદ્ગલોનો આત્માની સાથે ક્ષીરનીરની પેઠે સળધ થયો. તેને બધ કહે છે રાગદ્વેષાદિકપાયસહિત જીવ રાગદ્વેષ વિગેરે, નિમિત્તદ્વારા ડર્મને યોગ્ય પુદ્ગલો અહુષ્ટ કરે છે અને તે પુદ્ગલો જ્ઞાનાવરણાદિરૂપે પરિણમે છે તેને બધ કહે છે અને તે બન્ધના પ્રકૃતિબન્ધ, સ્થિતિ બન્ધ, રસબન્ધ અને પ્રદેશબન્ધ એ રીતે ચાર લેદ પડે છે કર્મોના ભિન્ન ભિન્ન સ્વભાવને પ્રકૃતિબન્ધ કહે છે આત્માની સાથે કર્મોનો અમુકકાળ સુધી મર્યાદિત સળધ તે સ્થિતિબન્ધ રસ એટલે કર્મોના જ્ઞાનાદિ શુષ્કને ઘાત કરવાનું સામર્થ્ય તેમજ શુભાશુભ રૂપ દ્વળ આપવાનું સામર્થ્ય તે રસબન્ધ અને આત્માની સાથે કર્મોના પુદ્ગલોનો ક્ષીરનીરની પેઠે સળધ થયો તેને પ્રદેશબન્ધ કહે છે

હવે તે કર્મોના સુબ લેદો આઠ અને ઉત્તર લેદો એકસો અઠાવન ગણાવેલા છે ૧ જ્ઞાનાવરણીય ૨ દર્શનાવરણીય ૩ વેદનીય ૪ મોહનીય ૫ આયુષ્ય ૬ નામ ૭ ગોત્ર ૮ અતરાય એ આઠ સુબ લેદ છે અને જ્ઞાનાવરણીય વીગેરેના પાંચ નવ વિગેરે લેદો પડતા એકસો અઠાવન લેદો પડી શકે છે

હવે આ પાત્ર નિર્ઋંધોમા કયા કયા નિર્ઋં
 ધોને કેટલા કર્મને બધ હોય તે જણાવે છે
 વંધઈ સત્ત પુલાઓ, કમ્મપયહીઓ આઠવજ્જાઓ
 વડસાસેરી સત્તદ્ધ, કસાઈ સત્ત અદ્ધ છ વા ૭૫
 મોહાઠવજ્જિઆ ઊ ઊ, નિગ્ગથો વેયણિયમેવિક્ક
 ણ્હાઓ અ સાયવેયં, વન્ધઈ વન્ધેણ રહિઓ વા
 દારં ૧૨૧।૭૬

જાનાતિ સપ્ત પુલાન , કર્મપ્રકૃતીઃ આયુર્વજ્જા
 વડુશાસેરી સપ્પાણી, કપાયી સપ્પાણી પદ્ ગા
 મોહાયુર્મજ્જિતા પદ્ તુ નિર્ઋંધ વેદનીયમેવૈક
 સ્નાતકથ સાતવેદ જાનાતિ ચન્નેન રહિતો વા દ્વાર ૨૧।૭૬।

અર્થ-પુલાકનિર્ઋંધ આયુષ્ય વર્ણને સાત કર્મપ્રકૃતિ બાધે
 બકુશ તથા પ્રતિસેવાકુશીલ સાત આઠ પ્રકૃતિ બાધે
 અને ઠપાયકુશીલ સાત આઠ અથવા છ કર્મપ્રકૃતિ
 બાધે ॥ ૭૫ ॥

મોહનીય જાને આયુ વર્જિને છનો બધ, નિર્ઋંધ
 એક વેદનીયજ બાધે અને સ્નાતક સાતાવેદનીય
 અથવા મર્વેથા અબધક હોયછે ૭૬

વિશેષાર્થ-પુલાક નિર્ઋંધ આઠ કર્મમાથી આયુષ્ય કર્મ
 વિના સાતકર્મ બાધે કારણકે પુલાક નિર્ઋંધને આયુ
 પાબધમોગ્ય અધ્યવસાયસ્થાનક નથી બકુશ અને
 પ્રતિસેવનાકુશીલનિર્ઋંધ સાત અથવા આઠ કર્મને
 બાધે છે જ્યારે આયુષ્યને બાધે ત્યારે આઠ કર્મ

બાધે અને તે બધાયા પડી અથવા આયુષ્ય ન
બાધતો હોય ત્યારે સાત કર્મ બાધે કષાયકુશીલ
આયુષ્ય સાથે આઠ કર્મ બાધે આયુષ્યનો બધ ન
કરે ત્યારે સાત કર્મ બાધે, અને સુક્ષ્મસપરાય
શુશ્રુષાણે વર્તતા તે આયુષ્ય અને મોહનીયવિના છ
કર્મ પણ બાધે એ રીતે કષાયકુશીલ ત્રણ પ્રકારે બધ
કરે છે નિર્ગ્રન્થના બંને લેહોમા એક વેદનીય કર્મજ
બાધે છે અને તે પણ શાતા વેદનીયજ બાધે છે
આતક નિર્ગ્રન્થના સયોગી અયોગી એ બે લેહ છે
તેમા સયોગીએ એક શાતાવેદનીય કર્મ બાધે છે
અને અયોગી શુશ્રુષાણે સર્વથા બધનો અભાવ
હોય છે

૨૨—વેદ-ઉદયદ્વાર

આત્માની માથે લાગેલા અને ઉદય સમયને પ્રાપ્ત
થયેલા શુભાશુભ કર્મ પુણ્યલોભો વિપાક-શુભાશુભ
ફળનો અનુભવ થાય તેને ઉદય કહે છે

કયા કયા નિર્ગ્રન્થને કેટલા કર્મનો ઉદય હોય તે
કહે છે

વેયતિ અઠ્ઠ ચતુરો, નિર્ગંથો સત્ત મોહવજ્જાઓ
ળહાઓ ઘાઙ્ગિવજ્જે, ચતુરો વેણ્ઙ્ગ કમ્મંસો ॥૭૭॥
વેદયન્તિ અઠ્ઠૌ ચત્ત્વાર નિર્ગ્રન્થ સત્ત મોહવજ્જાઃ
સ્નાતઃ પાતિવર્જાથ, ચતુર વેદયતિ કર્માશ્રાન્ ॥૭૭॥

અર્થ-ચાર નિર્ઞન્ય આઠકર્મ વેદે, નિર્ઞન્યનિર્ઞન્ય મોહનીય વર્ણને સાત કર્મ વેદે, સ્નાતકનિર્ઞન્ય ધાતી કર્મ વર્ણને ચાર કર્મ વેદે છે

વિરોપાર્થ-પુનાક વરુશ તથા જને પ્રકારના કુશીવ એ ચારે નિર્ઞન્ય આઠે કર્મ વેદે છે પહેલેથી દશ ગુણ ઠાણા સુધી આઠે કર્મનો ઉદય હોવાથી ત્યાં આઠે કર્મનો ઉદય હોય નિર્ઞન્યને મોહનીય વિના સાત કર્મનો ઉદય હોય કારણકે આ નિર્ઞન્ય ચારિત્ર આગિઆગમા જારમા ગુણકાણે હોય છે અને ત્યાં સાતકર્મનો ઉદય હોવાથી આ નિર્ઞન્યને સાત કર્મનો ઉદય હોય છે સ્નાતક નિર્ઞન્ય તેરમા ચૌદમા ગુણકાણા વાળા જીવે હોય છે અને તે ગુણકાણે જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય મોહનીય અને અતરાય એ ચાર ધાતી કર્મ વર્ણને બાકીના વેદનીય આયુધ્ય નામ અને જોત્રનો ઉદય હોય છે

૨૩-કર્મોદીરણદ્વાર

દોષપણ કર્મ બધાયા પછી જ્યાં સુધી તેનો અજાધા કાગ પુરો ન થાય ત્યાં સુધી તેનો ઉદય થતો નથી ઉદય થયા પછી બધા કર્મપુરુષો એક સાથે ઉદયમા આવતા નથી, પણ ક્રમશઃ ઉદયમા આવે છે ઉદય સમયથી માડીને એક આવલિકા કાગની અદર ઉદયમા આવવા થોડા પુરુષો ઉદય સમયને પ્રાપ્ત થયેલા કહેવાય અને આ ક્રમશઃ ઉદયમા આવના કર્મપુરુષોમા ઉદય સમયને અપ્રાપ્ત કર્મ

પુદ્ગલોના શુભાશુભ ફળનો પ્રયત્ન નિગેષથી પ્રથમજ અનુભવ કરવો તેને ઉદીરણ કહે છે

કયા કયા નિર્ઋથને કેટલા કર્મની ઉદીરણ હાય તે કહે છે.

વેયળીયાઉયવજ્ઞા, પયડીઓઉદીરણ છઉ પુલાઓ
ચડસાસેવી સત્તઠ, છચ્ચ સત્તાઉવજ્ઞાઓ ॥ ૭૮ ॥

સકસાઓ આઓ, પંચ ચ વેયાઉ મોહવજ્ઞાઓ
આવ પંચ નિયંટો, દુન્નિ ચ નામ ચ ગુન્ન ચ ॥ ૭૯ ॥

વેદનીયાયુર્વજ્ઞા પ્રકૃતી. ઉદીરયતિ પટ તુ પુલાક
ચકુગાસેવી સપ્પાટ્ટી, પદ્ ચ સપ્પાયુર્વજ્ઞા. ॥ ૭૮ ॥

સકપાય આ. પશ્ચશ્ચ વેદાયુર્મોહવજ્ઞા.

૧) એવ પશ્ચ નિર્ઋન્યોદ્ધે ચ નામ ગોત્ર ચ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ-પુનાકનિર્ઋન્ય વેદનીય અને આયુધ્યવર્ણને છ કર્મની ઉદીરણ કરે છે, બકુશ અને પ્રતિભેવનાકુશીલ નિર્ઋન્ય માત આઠ અને છ કર્મની ઉદીરણ કરે, કપાયકુશીલને સાતની ઉદીરણ બ્યારે તે આયુધ્ય વિના હોય ત્યારે છઠે અને વેદનીય આયુધ્ય વિના હોય ત્યારે છની ઉદીરણ હોય પુરેપુરા કર્મની ઉદીરણ હોય ત્યારે આઠની ઉદીરણ અને વેદનીય આયુધ્ય અને મોહનીય વર્ણને એ પાચ કર્મની ઉદીરણ કરે એ પ્રમાણે નિર્ઋથને પણ પાચની તથા નામ ગોત્ર એ બે કર્મની ઉદીરણ હોય

વિશેષાર્થ-પુનાક વેદનીય અને આયુધ્યવિના છ કર્મની ઉદીરણ કરે, બકુશ અને પ્રતિભેવનાકુશીલ

કર્મની, આઠ કર્મની અને ૧૬ કર્મની ઉદીરણા કરે સર્વ કર્મની ઉદીરણા હોય ત્યારે આઠે કર્મની ઉદીરણા હોય આયુષ્ય વિના હોય ત્યારે સાતની ઉદીરણા હોય અને મોહનીય આયુષ્ય વિના છની ઉદીરણા હોય કપાય કુશીવને આયુષ્યના સાત કર્મની, પુરેપુરા કર્મની ઉદીરણા હોય ત્યારે આઠનો ઉદીરણા, વેદનીય અને આયુષ્ય વિના છની ઉદીરણા તેમજ વેદનીય આયુષ્ય અને મોહનીય વિના પાચ કર્મની ઉદીરણા હોય ॥ નિર્મથમા ઉપશામક નિર્મથને પાચની ઉદીરણા હોય અને ક્ષપક નિર્મથને નામ અને ગોત્ર એ બે કર્મનીજ ઉદીરણા હોય કારણકે જ્યારે ભારમા ગુણકાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનાવરણીય અને અતરાયનો ક્ષય કરે ત્યારે ભારમા ગુણકાણે છેલ્લી આવલિકાએ એ પણ કર્મનો ઉદય હોય પણ ઉદીરણા ન હોય તેથી તેને બે કર્મની ઉદીરણા છે

एहाओ एव दुन्नि उदीरणाए वज्जिओ व सो होइ
चइऊण पुलायत्त, होइ कसाई अविरओ वा ॥८०॥

સ્નાત એક દે, ઉદીરણયા વર્જિતથ ॥ ધવત્તિ

ત્યવત્વા પુલાયત્વ, ધવત્તિ કરાપી અવિરતો વા ૮૦

અર્થ—સ્નાતકને પણ એ બે કર્મની ઉદીરણા તેમજ ઉદીરણા સંહિત પણ હોય છે પુવાકપણ તથા કપાયકુશીવ તથા અવિરતિ થાય

વિશેષાર્થ—સ્નાતક તેરમા ચૌદમા ગુણકાણાવાળા હોય છે તેરમા ગુણકાણાવાળા સ્નાતકને નામ અને ગોત્ર એ બે કર્મની ઉદીરણા હોય ॥ અને ચૌદમા ગુણકાણાવાળા અનુદીરક હોય છે

૨૪-ઉપસંપન્નહનદ્વાર

જે નિર્ઋન્ય પોતાની અવસ્થાને છોડીને જીજ્ઞાસુ અવસ્થાને પામે તેને ઉપસંપન્નહન કહે છે આ પણ બે પ્રકારે થઈ શકે છે એક તો જે અવસ્થામાં પોતે હોય તે કરના વિશુદ્ધિ અવસ્થા પામતા તે પોતાની વર્તમાન અવસ્થાને છોડે છે અથવા પોતે જે અવસ્થામાં હોય તેથી ઉતરતા હનનની અવસ્થા પામતા પણ જીજ્ઞાસુ પોતાની મૂળ અવસ્થાને છોડે છે

હવે પાત્ર નિર્ઋન્યોમાં ઉપસંપન્નહન કહે છે. જેમ પુલાકનિર્ઋન્ય પોતાની પુલાકપણની અવસ્થાને છોડીને વિશુદ્ધિ એ વર્તતા કપાયકુશીલ નિર્ઋન્ય થાય ■ કારણકે પુલાકના સરખા અયમસ્થાનો કપાયકુશીલમાં સંભવી શકે છે તેમજ તે પુલાક નિર્ઋન્ય સ્થિતિને દેવપણમાં અવિરતિ પણ થાય છે આ રીતે પુલાકને બે પ્રકારે ઉપસંપન્નહન થઈ શકે છે

વડસત્ત્વુઓ સેવી, કસાયવં, અવિરઓ વ સહો વા
સેવિત્ત્વુઓ વડસો, કસાઈ સહો અવિરઓ વા ॥૮૧॥

વકુશત્વાત્ વ્યુતઃ સેવી કપાયવાનવિરતો વા શ્રાદ્ધો વા
સેવિત્વાચ્ચુતઃ વકુશઃ, કપાયી શ્રાદ્ધ અવિરતો વા ॥૮૧॥

અર્થ-બકુશપણ તજીને પ્રતિસેવાકુશીલ, કપાયકુશીલ,
રતિ તેમજ દેશવિરતિ થાય પ્રતિસેવાકુશીલથી
લા બકુશ, કપાયકુશીલ શ્રાદ્ધ અવિરતો વા

વિરોપાર્થ-બકુશનિર્ઋત્ય બકુશનિર્ઋત્યમણ છોડીને પતિ.
 સેવાકુશીન કે કરાયકુશીલ થાય તેમજ ત્યાથી તે છવ
 મદ પરિણામે વર્તતા દેશવિરતિ કે અવિરતિને પણ
 પામે છે પ્રતિસેવાકુશીવનિર્ઋત્ય પોતાની અવસ્થાને
 છોડી બકુશ તેમજ કરાયકુશીલનિર્ઋત્ય થાય કે
 અને તે છવ જો મદ અવ્યવસાયે વર્તે તો હોય તો
 શ્રાવક કે અવિરતિ પણ બને છે

સકસાઓ પુણ પુલાઓ, વડસો પડિસેવગો નિયઠો વા
 સહો અસજઓવા, હરિજ્ઞ ચઢુ કમાડત્ત ॥૮૧॥

સકપાય. પુન. પુલાક. બકુશ પ્રતિસેવક નિર્ઋત્યો વા
 વાદો સયતો ગા મવતિ ન્યુત્વા કસાયિત્વ ॥ ૮૨ ॥

અર્થ-કપાયકુશીવ કપાયકુશીલથી પુલાક થાય બકુશ માય,
 પ્રતિસેવાકુશીવ અથવા નિર્ઋત્ય થાય. અથવા કરાય
 કુશીલ કરાયકુશીવપણાને તથાને શ્રાવક કે અવિરતિ
 પણ થાય છે

વિરોપાર્થ-કપાયશીનનિર્ઋત્ય કપાયકુશીવપણાથી પુલાક
 બકુશ પ્રતિસેવાકુશીવ અથવા નિર્ઋત્યનિર્ઋત્ય થાય
 છે હવે જો તે-અતિમદઅવ્યવસાયે વર્તે તો હોય
 તો શ્રાવક અથવા અવિરતિ પણ થઈ શકે છે

નિગ્ગથત્ત ચુઓ પુણ, સકસાઈ સિણાયગો અવિરઓ વા
 પહાઓ ચડય સિણાયત્તણતુ સિદ્ધો હવિજ્ઞત્તિ ॥૮૩॥

નિર્ગ્ન્યત્વાત્ ચ્યુત પુનઃ, સકપાયી સ્નાતક અવિરતો વા
સ્નાત' ચ્યુત્વા સ્નાતકત્વ તુ સિદ્ધો ભવતિ હિતિ ॥૮૩॥ દ્વાર ૨૪॥

અર્થ-નિર્ગ્ન્ય થ નિર્ગ્ન્ય થપણુ મુકીને વર્ગી કપાયકુશીલ થાય
સ્નાતક થાય અથવા અવિગતિ થાય સ્નાતક સ્નાતક-
પણુ મુકીને મોક્ષેજ્ઞ જાય

વિશેષાર્થ-નિર્ગ્ન્યના ઉપશામક અને ક્ષપક એ બે ભેદ છે
તેમા આરમા શુણ્ઠાણાથી જે છવો તેરમે શુણ્ઠાણે
જાય છે તેને નિર્ગ્ન્યથી સ્નાતક થયેલા કહેવાય છે
ને ઉપશામક નિર્ગ્ન્ય તો શ્રેણીથી અવશ્યમેવ પડે
છે અને તે પણ કાગક્ષયે અથવા આયુષ્યક્ષયે એ
રીતે બે પ્રકારે પડે છે તેમા જે કાગક્ષયે શ્રેણીથી
પડે છે તે મકપાયકુશીલ પામે છે ને જે ભવક્ષયે
પડે છે તે દેવપણુમા જરૂરથી અવિગત થાય છે
પણુ દેશવિરતિ થનો નથી કારણકે દેવપણુમા દેશ
વિરતિનો અસાધ છે
આ સ્નાતક નિર્ગ્ન્ય તો તેરમા ચૌદમા શુણ્ઠાણાના
છવોને કહેવામા આવે છે અને તે તો અવશ્ય
મોક્ષેજ્ઞ જાય છે

૨૫ સંજ્ઞાદ્વાર

સંજ્ઞા—અહાર-ભય-પરિગ્રહ-મૈથુન-ક્રોધ-માન-
માયા-લોભ-લોક અને જોષ એમ દશ પ્રકારે સંજ્ઞા
હોય છે વાર વાર અભ્યાસથી છવોની જે વસ્તુમા સ્હેજે
પ્રવૃત્તિ થાય તેને સંજ્ઞા કહે છે

હવે કયા કયા નિર્ઘ્ન્યને મજા હોય અને
કોને કોને ન હોય તે અને આહાર કહે છે

ળહાયનિયઠપુલાયા, નો ઉવઉત્તા હવતિ સન્નાસુ
સેસા દુહાવિ દુજ્જા(દાર૨૫) ણહાઓ દુહ સેસગા-
હારા ॥ ૮૨ ॥ દ્વાર ૨૬ ॥

સ્નાતરનિર્ગન્યપુલાયા નો ઉપયુક્તા ભવન્તિ સજ્ઞાસુ શેષા દ્વિધાપિ
ભવન્તિ (દાર ૨૫) સ્નાતઃ દ્વિધા શેષકા આહારા ॥ ૮૪ ॥ દ્વાર ૨૬

અર્થ—સ્નાતક નિર્ઘ્ન્ય અને પુલાય સજ્ઞામા ઉપયુક્ત ન
હોય અને બાકીના નિર્ઘ્ન્યો જન્ને પ્રકારે હોય
સ્નાતક આહારી અણુહારી જન્ને પ્રકારના હોય અને
બાકીના આહારીજ હોય

વિશેષાર્થ—સ્નાતક, નિર્ઘ્ન્ય અને પુલાય આ ત્રણે નિર્ઘ્ન્યો
સજ્ઞાને વિષે ઉપયોગવાળા નથી હોતા કારણકે મુખ્ય
જ્ઞાનોપયોગમાજ તેઓ નિરતર વર્તનારા હોવાથી
તેઓને આહારાદિકની અભિલાષા ન હોય અને
બાકીના જકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, અને કષાયકુશીલ
તે પણ કોઈકવાર આહારાદિ સજ્ઞામા ઉપયોગવાળા
પણ હોય અને કોઈકવાર જ્ઞાનાદિઉપયોગમા વર્તતા
હોય ત્યારે આહારાદિ સજ્ઞામા વર્તતા ન પણ હોઈ
શકે એટલે સજ્ઞાવાળા પણ હોય અને ન પણ હોય

૨૬-આહારદ્વાર

આહાર ત્રણ પ્રકારના છે એાજહાત્ર લોમાહાર અને કષલાહાર એવ ઉત્પન્ન થના જે આહાર ગ્રહણ કરે છે તે એાજહાત્ર રૂવાટાદ્વારા જે આહાર ગ્રહણ કરે છે તે લોમાહાર, અને મુખમા કોળીઆદ્વારા જે આહાર ગ્રહણ કરે છે તેને કષલાહાર કહે છે

હવે તે પાચ નિર્ઞન્થોમા આહારની ઘટના કરે છે સ્નાતક આહારી પણ હોય અને અણુહારી પણ હોય છે, કારણકે સયોગીશુભ્રાણાવાળા એવો કેવળી સમુદ્ધાતમા તીજ એાથા અને પાચમા સમયમા અણુહારી હોય છે અને બાકીના વળતે તે આહારી હોય છે, તેમજ અયોગી શુભ્રાણાવાળા એવો અણુહારીજ હોય છે આથી સ્નાતક આહારી અણુહારી એ રીતે બન્ને પ્રકારના હોય છે અને બાકીના પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, કષાયકુશીલ અને નિર્ઞન્થ એ પાચે આહારીજ હોય અણુહારી ન હોય કારણકે અણુહારી અવસ્થા ઉપર કહેલ કેવળીસમુદ્ધાત અવસ્થામા તેમજ ભવાતરે જતા વક્રગતિએજ હોય છે તેથી આ નિર્ઞન્થોમા કેવળી સમુદ્ધાત નથી તેમજ વક્રગતિ પણ મલવતી નથી તેથી આ નિર્ઞન્થો આહારીજ હોય છે અણુહારી નથી હોતા

૨૭-ભવદ્વાર

ભવ એટલે મગાર ચાલે ગુનિમા પર્યટન કરવું તે
ભવ કહે છે

પચત્રિય જહન્નેન, ઇગમ્બુક્કોસઓ ક્રમેણેન
પુલયસ્સ તિન્નિ નિપ્પહ, તુ અદ્ધ તિન્નેવ ફક્કો ચ ॥૧૦॥

પચ્ચાપિ ચ જરન્યન ઇગમ્બોલ્કર્પત ક્રમેણૈવ
પુલ્લકસ્ય ત્વ ત્રયાણાતુ, મણી ત્વ ઇવ ઇક્કધ ॥૮૫॥ ટાટ
અર્થ—માથે નિર્મય જહ-નથી એક ભવમા અને ઉત્કૃષ્ઠ
અતુકમે આ પ્રમાણે છે-પુણાકને ત્રણ, ત્રણને આ
ત્રણ અને એક છે

વિશેષાર્થ-પુણાક બકુશ, કુશીવ, નિર્મય અને આ
એ પાથે નિર્મયને જહન્યથી એક ભવ કોથા એ
એ ચારિત્ર પાઠ્યા પછી એકજ ભવમા પણ સિ
જાતને પામી શકે છે ઉત્કૃષ્ઠથી પુણાકને ત્રણ
બકુશ, પ્રતિસેવાકુશીવ અને કાચકુશીવને ઉત્કૃષ્ઠ
આઠ ભવ, નિર્મયને ત્રણ ભવ અને આનકને
ભવ જ્યે થયી પુણાકાદિક નિર્મયને એક ભવ શક્ય
વાનો હેતુ એ છે કે તે ભવમા પુણાક થઈને કપ
કુશીવાદિ બીજા મય્યોને એવાકે છે એવાકે પાઠ્યા

૨૮ આકર્ષદ્વાર

જે અવસ્થામા વર્તતો હોય તે અવસ્થા મુકીને ક્રૂરી
તે અવસ્થા પામે તેને આકર્ષ કહે છે અને તે
આર્પણ પણ બે પ્રકાર છે ૧-એક ભવ આશ્રયીને
૨-ધણાભવ આશ્રયીને

હવે નિર્ઋન્ધાને વિષે આકર્ષ કહે છે.

इको य जहन्नेण, आगरिसुकोसओ कमेणेव
पुलयस्स तिन्नि तिण्ह,सयग्गसो दुन्नि इको य। ૮૬।

एरुश्च जघन्येन आरुपोत्त्वृष्ट कमेणैव

पुलाकस्य त्रिणि नयाणा शतपृथस्त्व द्वे एरुश्च ॥ ૮૬ ॥

અર્થ-જઘન્યથી એક આકર્ષ હોય, ઉત્કૃષ્ટથી અનુક્રમે આ
પ્રમાણે હોય છે-પુલાકને ત્રણ, ત્રણને શતપૃથક્ત્વ,
બે અને એક હોય

વિશેષાર્થ-પુલાક, બકુશ, પ્રતિભેવાકુશીલ કષાયકુશીલ
નિર્ઋથ અને સ્નાતક એ છએ નિર્ઋન્ધને જઘન્યથી એક
આકર્ષ હોય છે એટલે તે નિર્ઋન્ધ પોતાની અવસ્થામા
એકજવાર આવીને તેજ ભવમા સિદ્ધિ ગતિએ જાય છે
તેને લઈને એક આકર્ષ ઉત્કૃષ્ટથી પુલાકને તેજ ભવને
આશ્રયીને ત્રણ આકર્ષ હોય છે બકુશ પ્રતિભેવાકુશીલ
અને કષાયકુશીલ એ ત્રણને શતપૃથક્ત્વ આકર્ષ હોય છે
નિર્ઋન્ધને માત્ર બેજ આકર્ષ હોય છે કારણકે તે જીવ એક

ભવમા જેવ વાર શ્રેણી કર છે આગતી એકમ આક્ર
 હોય ■ જાણકે તેને તે ચારિત્ર હોડયા પડી ફ
 વાગવા તેને પામવાનું હોતુ નથી કારણકે તે ન્યા
 ચારિત્ર હોડે ત્યાર મિથો મોશુમા જ નાય છે તે
 પગા વિગેરેનું હોતુ નથી

નાણભયે આગરિસા, દુતિ જહન્નેણ ઢોન્નિ પચ
 ઉકોસઓ કમેણ, સત્ત હવતિ પુલાયસ્સ ॥ ૮૫

નાનાભવંણુ આરુપાં મરન્તિ જરન્યેન દ્વૌ પંચાના
 વત્સપંત ક્રમેણ સત્ત મરન્તિ પુલાયસ્ય ॥ ૮૭ ॥

અર્થ-નાનાભવ આગયીને પાવને જ્યનથી જો આ
 હોય અને ઉત્કૃષ્ટપત્તે અનુક્રમે પુલાકને માત
 કર્ષ હોય છે

વિરોપાર્થ-હવે નાનાભવ આગયીને આકર્ષ કરે છે
 ન્યથી સ્નાતક સિવાય બાકીના પાત્ર નિર્ગન્યને
 આકર્ષ હોય ■ એક તે ભવમા અને બીજો
 ભવમા હોય છે તથા પુલાકને ઉત્કૃષ્ટથી સાત
 હોય છે પુલાકને નથમના ભવમા ત્રણ આકર્ષ
 બીજા ભવમા એક આકર્ષ અને ત્રીજા ભવમા
 આકર્ષ એમ સાત આકર્ષ પુલાકને ઉત્કૃષ્ટથી હોય

સહસગ્ગસો ડ તિણ્હ, પચ નિર્યંઠસ્સ પહાયણ
 અતમુદ્ધુત્ત કાલો, હોઈ દુહાવી પુલાયસ્સ ॥ ૮૮

સહસ્રશ્ચમ્ત્ર તુ તયાણામ્ પચ નિર્ગન્યસ્ય સ્નાતસ્ય ન
 અન્તમુહર્તે કાલ મવતિ દ્વિષાડિ પલાયસ્ય ॥ ૮૮ ॥

અર્થ-ત્રણે સહસ્રપૃથક્ત્વ, નિર્ઋત્યને પાચ આકર્ષ અને સ્નાતકને આકર્ષ નથી પુલાકને જન્ને પ્રકારે અત મુહૂર્ત કાળ હોય છે

વિશેષાર્થ-બકુશ, પ્રતિભેવનાકુશીલ તથા કપાયકુશીલ એ ત્રણે સહસ્રપૃથક્ત્વ આકર્ષ નાનાભવ આશ્રયીને હોય છે આ નિર્ઋત્યને આઠ ભવ હોય છે અને એક ભવમા વધુમા વધુ ૯૦૦ આકર્ષ હોય છે તેથી તેને આઠે શુણ્ણતા ૭૨૦૦ આકર્ષ થાય છે નિર્ઋત્યને નાના ભવ આશ્રયીને પાચ આકર્ષ હોય છે આ નિર્ઋત્યને ત્રણ ભવ હોય છે તેમા પ્રથમ ભવમા બે આકર્ષ બીજા ભવમા બે અને તીજામા ક્ષપક નિર્ઋત્ય થઈ મોક્ષે જાય એ રીતે પાચ આકર્ષ હોય છે સ્નાતકને નાના ભવ આશ્રયી આકર્ષ નથી ઠારણુકે તે તો તેજ ભવમા મોક્ષે જાય છે

૨૯-કાળદ્વાર

કાળ-સ્થિતિ-મર્યાદા નવીન વસ્તુને જુની કરે તેને કાળ કહે છે અને તે કાળ વર્તના પરિણામ વિગેરે રૂપે છે પુલાકને જઘન્યથી તથા ઉત્કૃષ્ટથી અતમુહૂર્તનો કાળ જાણવો કારણકે પુલાક પુલાકપણે વર્તતા મરણ પામે નહિ

વડસાસેવિ કસાયી જહનનઓ સમયામિયરઓ કોડી સમય હોઈ નિયંઠો, અતમુહુત્તં તુ ઉક્કોસો॥૮૧॥

પરુણાસેવિરૂપાયિણા, જનન્યત સમયમ્ ઇતરત કોટિ
સમય મવતિ નિર્ગન્ય અન્તર્મુહૂર્ત તૂત્તર્વ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ-જકુગ, પ્રતિનેવાકુશીલ તથા કપાયકુશીલ જનન્યથી
એવ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોડી હોય, નિર્ગન્યનો
જાગ જનન્યથી સમય અરોઉત્કૃષ્ટથી અતર્મુહૂર્ત હોયછે
વિશેષાર્થ-જકુગ પ્રતિસેવાકુશીલ તથા કપાયકુશીલ એ
નણનો જનન્યથી કાળ મમયનો હોય છે કારણકે એ
ત્રણે ચરિત્ર વીધા પડી એક મમયમા મરણ પામે
તેને આશ્રમીને તે જનન્યના ઘડી થકે છે તથા
ઉત્કૃષ્ટથી આ ત્રણે નિર્ગન્યના જાળ દશેઉણ પૂર્વકોડ
વપનો હોય છે કારણકે ચારિત્રનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ તેટલોજ
છે તેમજ નિર્ગન્યને જનન્યથી એક મમય હોય છે
કારણકે જે જીવો અગિઆરમા શુભકાણે આવી એક
મમયમા તે શુભકાણથી પડી દેવાદિકમા જાય તેને
લઈને જનન્ય કાળ ઘટે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અતર્મુહૂર્ત
કાળ હોય છે કારણકે આ અગિઆરમા આરમા શુભ
કાણનો કાળ પશુ અતર્મુહૂર્ત છે

પ્રહાઓ અતર્મુહૂત્ત, જહન્નઓ હયરઓ અ પુઠ્ઠાણ
દેસૂણા કોડી સ્વલ્લ વડસાઈ હુતિ સવ્વજ્ઞ ॥ ૯૦ ॥

સ્નાત અન્તર્મુહૂર્ત જનન્યત. ઇતરતથ પુર્વાણા

દેશોના કોટિ મ્વતુ ચકુશાદય મવન્તિ સર્વકાલ ॥ ૯૦ ॥

અર્થ-સ્નાતક જનન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી દેશે
ઉણ પૂર્વકોડ મુખી હોય, અને જકુશાદિ સર્વકાળ હોય.

વિશેષાર્થ-સ્નાતક જઘન્યથી અન્તર્મુદ્ધર્ત હોય કારણકે
 જે અતગડકેવળી છે તેઓનો એટલોજ કાળ હોય છે
 અને ઉત્કૃષ્ઠથી દેશેન્યૂન પૂર્વકોઠ વર્ષ હોય કારણકે
 કેવળી અવસ્થાનો ઉત્કૃષ્ઠ તેટલોજ કાળ હોય છે
 હવે નાના જીવ આશ્રયીને કાળ ઝહે છે-

બકુળ પ્રતિસેવાકુશીલ કયાયકુશીલ અને સ્નાતક
 સર્વકાળ હોય કારણકે મહાવિદેહમા તે સર્વદા હોય છે
 નિર્ગથા ય પુલાયા, ઇક્ક સમય જહન્નઓ હુતિ
 ઉક્કોસેણં પુણ તે, અન્તમુહુત્તં ચિય હવતિ ॥૧૧॥
 નિર્ગન્યાશ્વ પુલાકાઃ, એક સમય જઘન્યત. ભવન્તિ
 ઉત્કર્ષેણ પુનમ્ને, અન્તર્મુદ્ધર્ત કિલ ભવન્તિ ॥૧૧॥

અર્થ-નિર્ગન્ય અને પુલાક જઘન્યથી એક સમય અને
 ઉત્કૃષ્ઠથી નિર્ગે અન્તર્મુદ્ધર્ત હોય છે

વિશેષાર્થ-નિર્ગન્ય અને પુલાકને જઘન્યથી એક સમય
 કાળ બાણવો અને ઉત્કૃષ્ઠથી અતર્મુદ્ધર્ત હોય છે
 જે એડનો અન્તર્મુદ્ધર્ત કાળ હોય તેહને સમયે બીજો
 પુલાકપણું પામે એમ એક સમયે બેનો જઘન્યથી સદ્
 ભાવ હોય અને તેથી ઉત્કૃષ્ઠથી તે નિર્ગન્ય તથા પુલાક
 અન્તર્મુદ્ધર્ત હોય પણ આમા વિશેષતા એટલી સમ
 જવી કે જે એકની મિથિતિનુ અતર્મુદ્ધર્ત હોય તેના
 કરતા ઘણાની મિથિતિનુ અતર્મુદ્ધર્ત મોટું હોય છે

૩૦-અંતરદ્વાર

અ તર એક અવસ્થા પામ્યા પછી તે અવસ્થાને ફરી પામતા વચ્ચે જેટલો કાળ રહે તેને અ તર કહે છે હવે પાચ નિર્ઞ-યોમા આ તર જણાવે છે.

અતોમુદ્ગતમેસિ જહન્નઓ અન્તરં તુ પચ્ચહં
ઉકોસેણ અવદ્ધં પુગ્ગલપરિયદ્દેસૂણ ॥ ૧૨ ॥

અન્તર્મુદ્ગતમેષા જઘન્યત અન્તર તુ પચ્ચાના
ઉત્પર્પેણ અપાર્દે પુદ્ગલપરાવર્તદેશોન ॥ ૧૨ ॥

અર્થ-એ પાચનું જઘન્ય અ તર અન્તર્મુદ્ગતંનું છે અને ઉત્કૃષ્ઠથી દેશેન્યુન અર્ધપુગ્ગલપરાવર્ત છે

વિશેષાર્થ-પુવાક, જકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, કરાપકુશીલ અને નિર્ઞન્ય એ પાચેનું જઘન્ય અ તર એક જીવની અપેક્ષાએ અન્તર્મુદ્ગતંનું છે એટલે એક પુવાક પોતાની પુવાક અવસ્થાને છોડીને ફરી તે અવસ્થાને પામે તો જઘન્યથી અન્તર્મુદ્ગતો પામી શકે તેવીજ રીતે જકુશાદિકને પણ જઘન્યથી તે અવસ્થાને પામતા અન્તર્મુદ્ગત લાગે અને ઉત્કૃષ્ઠથી આ પાચે નિર્ઞ-યોને દેશેન્યૂન અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત જેટલું અ તર જાણવું કારણકે આ પાચે નિર્ઞ-યોમાથી કોઈ પણ નિર્ઞન્યઅવસ્થા સમ્યક્ત્વ વિના તો ન જ હોઈ શકે અને એક વખત સમ્યક્ત્વ પામેલો જકુશથી દેશેન્યુન

અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તે મોક્ષે જાયજ અને જ્યારે તે જીવ
મોક્ષે જાય ત્યારે વધારેમા વધારે તેટલા કાળે પોતાની
પૂર્વની ફરી નિર્ગ્નથ અવસ્થાને સ્પર્શ કરેજ છે તેથી
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર દેશેન્યુન અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત જાયવું

पहायस्स अन्तर नो, समयं तु जहन्नओ पुलायाणं
संखिज्जगवासाई उक्कोसगमतरं तेसिं ॥ ९३ ॥

સ્નાતકસ્ય અન્તર નાસ્તિ, સમય તુ જગન્યત પુલાયાના
સંખ્યાતસ્વર્પાણિ ઉત્કૃષ્ટકમન્તરં તેષા ॥ ૯૩ ॥

અર્થ—સ્નાતકને અતર નથી પુલાકને જઘન્યથી સમય
અને ઉત્કૃષ્ટથી સખ્યાતાવર્ષનું અતર હોય

વિશેષાર્થ—સ્નાતકને પોતાનું ચારિત્ર છોડ્યા પછી તે
ચારિત્ર પામવારૂપ અવસ્થા ન હોવાથી અતર પણ
નથી કારણકે સ્નાતક તો અવશ્ય મોક્ષેજ જાય

હવે સર્વ જીવની અપેક્ષાએ અતર કહે છે—એક
જીવ પુલાકપણું પામ્યા પછી વચમા એક સમય ગયા પછી
વળી બીજો કોઈ જીવ પુલાકપણું પામે તે અપેક્ષા એ જઘ
ન્યથી પુલાકને એક સમયનું અતર હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી
એક પુલાકપણું પામ્યા પછી બીજો કોઈ ન પામે તેવો
વખત વધારેમા વધારે મખ્યાતા વર્ષ હોઈ શકે છે, તેથી
પુલાકનું ઉત્કૃષ્ટ અતર સખ્યાતા વર્ષનું હોય છે

निर्गन्थाणं समयं, उक्कोसं, अन्तरं तु छम्मासा ।
सेसाणं तु चउण्ह नोचेव य अन्तरं अत्थि ॥ ९४ ॥
દારં ॥ ૩૦ ॥

નિર્ગ્રન્થાના સમય, ઉત્પદ્ય અન્તર તુ વળ્યાસાઃ

એવાર્ણા તુ ચતુર્ણા, ન ચૈવ ચાન્તર અસ્તિ ઠાર ૩૦ ॥૧૪॥

અર્ધ-નિર્ગ્રન્થાને જઘન્યથી એક સમયનું અને ઉત્પદ્યથી

૪ મહિનાનું અતર હોય છે અને બાકીના ચાર

જણને મિત્રકુલ અતર નથી

વિશેષાર્ધ-નિર્ગ્રન્થાને જઘન્યથી એક સમયનું અતર અને

ઉત્પદ્યથી છ માસનું અતર હોય બાકીના બકુશ

પ્રતિરેવાકુશીલ કયાયકુશીલ તથા કનાનકને અતર

નથી કારણકે મહાવિદેહમા તે નિર્ગ્રન્થાની હમેશા

સત્તા હોય છે

૩૧ સમુદ્ધાતદ્વાર

સમુદ્ધાત-ત લીનપણાએ કર્મપ્રદેશોનો પ્રખ્યાતનાએ જેમા

ધાત થાય તેને સમુદ્ધાત કહે છે આ સમુદ્ધાતમા

આત્માનો પ્રયત્ન અને અધિક કર્મની ઉદ્ધીરણા એ

મુખ્ય વસ્તુ છે અને આ સમુદ્ધાત સાત પ્રકારે છે

વેદનાસમુદ્ધાત—અશાતાવેદનીયની વેદનાવડે આકુલ બ્યા

કુલ બનેલ જીવ આત્મપ્રદેશોદ્ધાર શરીરના પોલાણ

ભાગને પુરી પ્રખળઉદ્ધીરણાકરણવડે ઉદયમા લાવી ઘણા

કર્મોનો નાશ કરે તેને વેદનાસમુદ્ધાત કહે છે

કયાયસમુદ્ધાત—કયાયવડે આકુલબ્યાકુલ બનેલ જીવ

આત્મપ્રદેશોદ્ધાર શરીરના પોલાણ ભાગને પુરી પ્રખળ

ઉદ્ધીરણાવડે કયાયમોહનીયના ઘણા કર્મોનો ઉદયમા

લાવી નાશ કરે તે કયાયસમુદ્ધાત

મગ્ધસમુદ્ધાત-મગ્ધાન્ત સમયે વ્યાકુળ બનેલ જીવ
મરણથી અતર્કિત પહેલા પોતાના આત્મપ્રદેશોને
ઉત્પત્તિસ્થાન સુધી લખાવી પ્રબલહીરણાકરણવડે
આયુષ્ય કર્મના ઘણા પુદ્ગલોને ઉદયમા લાવી ક્ષય
કરે તે મરણસમુદ્ધાત

વૈક્રિયમસુદ્ધાત-વૈક્રિયવિધિવત પોતાના આત્મપ્રદેશોને
બહાર કાઢી પૂર્વોપાર્જિત વૈક્રિયનામકર્મના ઘણા પ્રદેશો
ને હીરણાકરણવડે ઉદયમા લાવી વિનાશ કરવા સાથે
અથવા ધારેલ વૈક્રિયગતીઃ યોગ્ય વૈક્રિયપુદ્ગલો ગ્રહણ
કરી વૈક્રિયશરીર બનાવે તેને વૈક્રિયમસુદ્ધાત કહે છે

તૈજસમસુદ્ધાત-તૈજસવિધિવત આત્મા તેજો અથવા
શીતલેશ્યા મુક્તી વળતે તત્લીનપણાથી ઉદીગ્ણાદ્વાગ
ઘણા તૈજસકર્મોને ઉદયમા લાવી ક્ષય કરે તેને તૈજસ
મસુદ્ધાત કહે છે

આહારકમસુદ્ધાત-ચૌદપૂર્વધર મુનિ તીર્થંકરભગવા
નની પ્રાદિ ભોવામાટે અથવા કોઈ ઉત્પન્ન થયેલ શકાનો
પ્રત્યુત્તર મેળવવામાટે શુભ આહારકશરીર બનાવે
છે અને જે તીર્થંકર ભગવાનની પાસે મોકલી પોતાનો
સ શય ટાળે છે આ આહારકશરીર બનાવતી વખતે
પ્રબલતાએ ઉદીરણાકરણવડે ઉદયમા લાવી ઘણા
આહારક પુદ્ગલોનો અકાળે ક્ષય કરવામા આવે તેને
આહારકમસુદ્ધાત કહે છે

કેવલીસમુદ્ધાત-જે કેવળી ભગવતોને નામ-ગોત્ર અને
વેદનીય જો ત્રણ કર્મની સ્થિતિ આયુષ્ય કરતા વધારે

દેવળી સમુદ્ધાત હોય છે

વિશેષાર્થ—પુલાકને વેદના કષાય અને મરણ એ ત્રણ મમુ
દ્ધાત હોય છે, તેમા સંજ્વલન કષાયોદયથી કષાયસમુદ્ધ
ધાત હોય જો કે પુલાકને મરણ નથી તોપણ મરણ
સમુદ્ધાત હોય કારણકે પુલાક મરણમુદ્ધાત કર્યા પછી
કુશીલાદિક પામીને મરણ કરે છે તે માટે આ મરણમમુ
દ્ધાત પણ ઘટી શકે છે બ્રહ્મા અને પ્રતિનેવનાકુશીલને
પૂર્વોક્ત ત્રણ ઉપરાત વૈકિય અને તેજસમમુદ્ધાત
મેળવતા પાત્ર મમુદ્ધાત હોય છે કષાયકુશીલને પૂર્વોક્ત
ઠંડેલ પાત્ર ઉપરાત આહારક વધારતા છ સમુદ્ધાત
હોય છે માત્ર એક દેવળી સમુદ્ધાતજ જ્ઞાનકુશીલને ન
હોય જ્ઞાતાકને તેરમે શુણ્ઠાણે વર્તતા કેટલાકને આઠ
સમયની દેવળી સમુદ્ધાત એકજ હોય છે

૩૨-અવગાહનાદ્વાર

અવગાહના—આકાશ પ્રદેશમા અવગાહીને રહેવું તેને અવગા
હના કહે છે એટલે જીવના પ્રદેશો કેટલા આકાશ પ્રદેશ
ઉપર અવગાહીને રહ્યા છે તે જણાવવું તે અવગાહના
કયા કયા નિર્ગન્થને કેટલી અવગાહના હોય
તે જણાવે છે.

લોગમસંખિજ્ઞદ્વમે ભાગે પંચણ્હ હોઈ ઓગાહો
ળહાયસ્સ અસંખિજ્ઞે અસંખભાગેસુ લોણ વા
॥ ૧૭ ॥ દારં ૩૨ ।

લોકાસરયેયતમે માગે પચ્છાના ભવતિ અવગાદઃ
સ્નાતકસ્ય અમલયેયે અસહ્યેયમાગેષુ લોકે વા ॥૧૭॥દ્વાર રૂ૨

અથ-પાત્ર નિર્ઋન્ધની લોકના અસખ્યાતમા ભાગની,
સ્નાતકની અસખ્યાતી અસખ્યાતાભાગની અને
લોકપ્રમાણ અવગાહના છે

વિગેપાર્થ-અવગાહનાના છ પ્રકાર છે ૧ લોકના અસ
ખ્યાતમા ભાગની ૨ લોકના અખ્યાતમા ભાગની ૩
લોકના સખ્યાના ભાગની ૪ લોકના અસખ્યાતા
ભાગની ૫ અને સર્વલોકપ્રમાણ પુલાક, બકુશ,
પ્રતિસેવનાકુશીલ, કપાયકુશીલ, અને નિર્ઋન્ધ એ
પાત્રની લોકાકાશના અસખ્યાતમા ભાગ જેટલી અવ
ગાહના છે પણ લોકના અખ્યાતમાભાગની સખ્યાતા
ભાગની અસખ્યાતાભાગની કે સર્વલોક પ્રમાણ અવ
ગાહના નથી-હોતી સ્નાતકની ત્રણ પ્રકારની અવ
ગાહના છે લોકના અસખ્યાતમા ભાગની અસખ્યા
તાભાગની અને સર્વલોક પ્રમાણ અવગાહના છે જ્યારે
સ્વાભાવિક યરીસ્થ હોય ત્યારે લોકના અસખ્યાતમા
ભાગની, દહાદિક કરે ત્યારે લોકના અસખ્યાતાભા
ગની અને જ્યારે કેવળીસસુરધાત વખતે લોક પુરે
યારે સર્વલોકપ્રમાણ અવગાહના હોય કારણકે જીવના
પ્રદેશે લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ છે તેથી અવગાહના
સર્વલોક પ્રમાણ ધટી શકે છે

૩૩-સ્પર્શનાદ્વાર

સ્પર્શના—આકાશ પ્રદેશોનો સ્પર્શ થવો. તેને સ્પર્શના કહે છે અવગાહના અને સ્પર્શનામા એટલો વિશેષ છે કે માત્ર અવગાહેલુ આકાશ તે અવગાહના કહેવાય છે અને સ્પર્શનામા અવગાહેવા અને ન અવગાહેવા આકાશ પ્રદેશનો સ્પર્શ તેને સ્પર્શના કહેવામા આવે છે અર્થાત્ ને દ્રવ્ય જોટલા આકાશપ્રદેશમા ગ્રહેલુ હોય તે ક્ષેત્ર કહેવાય છે અને તે ક્ષેત્ર તથા તેની છ એ દિશાએ એક એક આકાશપ્રદેશના પ્રતરની સ્પર્શના થાય તેને સ્પર્શના કહે છે માટે ક્ષેત્રચક્રી સ્પર્શના એ રીતે ચિત્ર છે.

एवं चैव य फुसणा चउरो भावे खओवसमयस्मि
णहाओ खाइयभावे, उवसमि खइयस्मि वि नियठो

॥ ૧૮ ॥ દારં ૩૪ ॥

एव चैव स्पर्शना(द्वार ३३)चत्वार. भावे क्षायोपशमिके स्नातः
क्षायिरुभावे, औपशमिके क्षायिकेऽपि निर्ग्रन्थः ॥१८॥द्वार ३४

અર્થ—એજ પ્રમાણે સ્પર્શના જાણવી પ્રથમના ચાર નિર્ગ્રન્થ
ક્ષાયોપશમભાવે, સ્નાતક ક્ષાયિકભાવે અને નિર્ગ્રન્થ
ઉપશમ અથવા ક્ષાયિકભાવમા હોય

૩૪-ભાવદ્વાર

ભાવ-ઔપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔદયીક અને
પરિણામિક આ પાચ ભાવ છે

ઔપશમિક-કર્મના ઉપશમદ્વારા થનારા જીવને
સ્વભાવને ઔપશમિક કહે છે.

ક્ષાયિક-કર્મના ક્ષયદ્વારા થનારા જીવના સ્વ
ભાવને ક્ષાયિકભાવ કહે છે

ક્ષાયોપશમિક-ઉદયમા આવનારા કર્મના પુણ્ય
દોના ક્ષયથી અને અનુદિત પુણ્યોના ઉપશમથી
થનારા જીવના સ્વભાવને ક્ષાયોપશમિક કહે છે

ઔદયિક-કર્મના ઉદયથી થનારા જીવના સ્વ
ભાવ તેને ઔદયિકભાવ કહે છે

પરિણામ-જીવનો જાન્યત્વાદિક પરિણામ તે મા
વિજ્ઞાનિક ભાવ છે

પુલાક, ભક્તશ, પ્રતિસેવાકુશીલ તથા કપાયકુશીલ એ
ચાર નિર્ઞન્ય ક્ષયોપશમભાવે હોય છે. સ્નાનક ક્ષાયિ
કભાવે ચારિત્રમા હોય તથા નિઞન્યના ઉપશામક અને
ક્ષાયિક એ બે ભેદ છે તેમા ઉપશામકનિર્ઞન્ય ઉપશમ
ભાવે હોય અને, ક્ષયકનિર્ઞન્ય ક્ષાયિક ભાવે હોય.

૩૫-પરિમાણુદ્વાર

પરિમાણુ-મજ્યા ગણતરી ગણના વિગેરે અને તે મજ્યા ચારિત્રને પામનાર અને ચારિત્રને પામેલાને આશ્રયીને બે પ્રકારે હોય છે

કયા નિર્ઞન્થોમા કેટલા લાભી શકે તે જણાવે છે

પડિવજ્જંત પુલાયા ઇક્કાઈ જાવં સયપ્પહુત્તં તિ
પડિવન્ના જઈ હુતિ, સહસ્સપ્પહુત્તંત ઈર્ગાઈ ॥૧૯॥

પ્રતિપચન્ત પુલાકા એકાદયઃ યાવત્ શતપૃથક્ત્વ ઇતિ
પ્રતિપન્ના યદિ ભવન્તિ, સહસ્રપૃથક્ત્વ એકાદય ॥૧૯॥

અર્થ-પ્રતિપદમાન પુલાકનિર્ઞન્થો એકથી માંડીને શત
પૃથક્ત્વ હોય અને પ્રતિપત્ત એકથી માંડીને સહસ્ર
પૃથક્ત્વ હોય

વિશેષાર્થ-પુલાક બહુથ કુશીલ નિર્ઞન્થ, અને સ્નાતક
એ પાત્ર નિર્ઞન્થો છે તેમા પ્રતિપદમાન અને
પ્રતિપત્તપુલાક કોઈકવાર મહત્તર ન પુણ્ય હોય અને
કોઈકવાર હોય પણ ખરા અને જ્યાર હોય ત્યારે
પ્રતિપદમાન પુલાકનિર્ઞન્થ એકસમયે ઓછામા
ઓછા એક હોય અને તે પ્રતિપદમાન પુલાક
નિર્ઞન્થ ઉત્કૃષ્ટથી એકસમયે શતપૃથક્ત્વ હોય પ્રતિ
પત્તપુલાકનિર્ઞન્થપણમા વર્તતા જઘન્યથી એકસમયે

ઉત્કૃષ્ટથી પ્રતિપન્નપુલાઃ સહસ્રપૃથક્ત્વ હોય છે,
 સેવિવડસા પવજ્જતગા ય, ઇક્કાઈ જા સયપુહુત્ત
 પલિવન્નગા જહન્નગ, ઇયર કોડીસયપુહુત્ત ॥ ૧૦૦ ॥
 ઘકુશાસેવિન પ્રતિપન્નમાનાશ્ચ ઇદમ્, યાવત્ શતપૃથક્ત્વ
 પ્રતિપન્નરા જગ્ગ્યત્ત ઉત્તરે કોટિશતપૃથક્ત્વ ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ-પ્રતિસેવનાકુશીલ તથા બકુશપણાને પામનારા નિ
 ર્ગ્ન્ય એકથી માડીને યાવત્ શતપૃથક્ત્વ હોય અને
 પ્રતિપન્ન જગ્ગ્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી શતપૃથક્ત્વકોટિ હોય

વિશેષાર્થ-પ્રતિપક્ષમાન બકુશનિર્ગ્ન્ય તથા પ્રતિસેવનાકુ
 શીલનિઘ ય જગ્ગ્યથી એક સમયે એક અને ઉત્કૃષ્ટથી
 શતપૃથક્ત્વ હોય પ્રતિપન્ન બકુશનિર્ગ્ન્ય તથા પ્રતિ
 સેવનાકુશીલ જગ્ગ્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી કોટિ
 શત પૃથક્ત્વ હોય

સકસાયા ઇક્કાઈ, સહસ્સપુહુત્ત સિયા પવજ્જતા
 કોડીસહસ્સપુહુત્ત, ઉક્કોસ જહન્નગ પવન્ના ॥ ૧૦૧ ॥

સરપાયા ઇદમ્ સહસ્રપૃથક્ત્વ, સ્પાત્ પ્રતિપન્નમાના
 કોટીસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ ઉત્કૃષ્ટજગ્ગ્યપ્રપન્ના ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ-કપાકુશીલ પ્રતિપન્નમાન એકથી માડી સહસ્રપૃથક્ત્વ
 હોય તથા પૂર્વપ્રતિપન્ન ઉત્કૃષ્ટ અને જગ્ગ્યપણે
 નમર કોટિપૃથક્ત્વ હોય

વિશેષાર્થ-પ્રતિપન્નમાન કપાકુશીલનિર્ગ્ન્ય જગ્ગ્ય એક

સમયે એડ અને ઉત્કૃષ્ટ મહાપ્રયત્ન હોય પ્રતિપન્ન
ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય મહાસકોટિપૃથક્ વ હોય

પડિવજ્જંતનિયઠા ઇકાઈ જા સયં તુ વાસઠં
અઠસય સ્વગાણ, ઉવસમગાણં તુ ચઽવન્ના ૧૦૨
પ્રતિપત્તમાનનિર્ઘન્યા એકાદયઃ યાવત્ શત તુ દ્વાપટ્ટિ
અષ્ટશત ક્ષપકાના, ઉપશામકાના ચતુષ્પશ્ચાશ્વત્ ॥૧૦૩॥

અર્થ-પ્રતિપત્તમાનનિર્ઘન્ય એકથી માડીને એડસો બામઠ
હોય, તેમા ક્ષપક એડથી એડસો આઠ અને ઉપશામક
એકથી માડીને ચોપન હોય

વિશેષાર્થ-પ્રતિપત્તમાનનિર્ઘન્ય અને પ્રતિપત્તનિર્ઘન્ય ડોઠક
વાર હોય પણ ખરા અને ડોઠકવાર ન પણ હોય અને
જ્યારે હોય ત્યારે પ્રતિપત્તમાન નિર્ઘન્ય જઘન્યથી એક
અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૦ હોય કાળુડે ક્ષપકત્રેણીએ એકી
સાથે ઉત્કૃષ્ટ એકસો આઠ ચડે અને ઉપશામત્રેણીએ
એકીસાથે ચોપન ચડે તેથી જન્ને મળીને ૧૬૨ હોય

પુવ્વપવન્ના જઈ તે, ઇકાઈ હુતિ જા સયપુહુત્ત
પહાયા ડ પવજ્જંતા, અઠસય જાવ સમયમ્મિ ૧૦૩
પુવ્વપવન્નસિણાયા કોડિપુહુત્તે જહન્નયા હંતિ
ઉક્કોસ ચેવ ચિય, પરિમાણમિમેસિ એવ તુ
દાર ૩૫ ॥૧૦૪॥

પુર્વપ્રપન્ના યદિ તે એકાન્થ યાત્ શતપૃથક્ત્વમ્ ।

સ્નાતામ્નુ પ્રપદમાના , અદ્યત્ યાત્ સમયે ॥ ૧૦૩ ॥

પૂર્વપ્રતિપન્નસ્નાતકા કાટિપૃથક્ત્વ જઘન્યત ભવન્તિ

ઉત્કૃષ્ટાથ એવ કિન્, પરિમાણમેતેષા એવ તુ દ્વાર ૩૫॥૧૦૪॥

અર્થ-પૂર્વપ્રતિપન્ન નિર્ઝન્થ હોય તેા એકથી માડીને યાત્ શતપૃથક્ત્વ હોય, પ્રતિપદમાન સ્નાતક એક સમયમા એકથી માડીને એકનો આઠ હોય પૂર્વ પ્રતિપન્નસ્નાતક જઘન્યથી કાટિપૃથક્ત્વ હોય અને ઉત્કૃષ્ટપણે પણ એમનુ એટલુ પરિમાણ હોય છે

વિશેષાર્થ—હવે જે પ્રતિપન્ન નિર્ઝન્થ છે તે પણ જ્યારે હોય ત્યારે જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી શતપૃથક્ત્વ હોય છે પ્રતિપદમાન સ્નાતક હોય પણ ખરા અને ન પણ હોય અને જ્યારે હોય ત્યારે જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી એકનો આઠ હોય. પ્રતિપન્ન સ્નાતક જરૂર હોયજ અને તે જઘન્યથી કાટિપૃથક્ત્વ હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ ઉત્કૃષ્ટત્વ હોય છે

૩૬-અદ્યપખહુત્વ

અદ્યપખહુત્વ-જે વસ્તુમા પરસ્પર આછાવતાપણાને વિચાર કરવો તેને અ પખહુત્વ કહે છે
પાત્ર નિર્ઝન્થમા અદ્યપખહુત્વ ઘટાવે છે

નિગથપુલયણહાયા, વડસા-પડિસેવગા-કસાઈછા
 થોવા સચિજગુણા, જહુત્તરં તે વિણિદિદ્ધા
 ટારં ૩૬ ॥ ૧૦૫ ॥

નિર્ગન્યપુલાકસ્નાતા, વકુશા. પ્રતિસેવકા. કપાયિણ
 સ્તોકા મંજ્યાતગુણા, યથોત્તર તે વિનિર્દિષ્ટા દ્વાર ૩૬ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ-નિર્ગન્ય, પુલાક, સ્નાતક, બકુશ, પ્રતિસેવાકુશીલ,
 અને ઠપાયકુશીલ, તેમા અનુક્રમે પ્રથમના થોડા હોય
 અને ત્યાર પછીના યથોત્તર મજ્યાતગુણા કહ્યા છે

વિગેપાર્થ-પુલાક, બકુશ, કુશીલ, નિર્ગન્ય અને સ્નાતકનું
 પર-પર અપમદુત જણાવે છે નિર્ગન્ય સૌથી યોડા છે
 ઠાણકે વધારેમા વધારે પણ તે પ્રતિપદમાન એકમા
 આઠજ છે તેથી પુલાક મજ્યાતગુણા છે ઠાણકે તે
 સહઅપૃથક્ત્વ જેટલા છે તેથી સ્નાતક સપ્રસાતગુણા
 છે ઠાણકે તે કોટિપૃથક્ત્વ છે તેથી બકુશ મજ્યાત
 ગુણા ને તેથી પ્રતિસેવનાકુશીલ મજ્યાતગુણા હોય
 જોકે આગળ બકુશ અને પ્રતિસેવનાને કોટિગતપૃથક્ત્વ
 હોય છે પણ તે બન્નેમા પરસ્પર પણ મજ્યાતગુણાનો
 ફેરફાર છે તે બન્નેથી ઠપાયકુશીલ મજ્યાતગુણા હોય
 ઠાણકે તે સહસકોટિપૃથક્ત્વ હોય છે

ઉપસહાર—

ભગવદ્ગુણવીસસયસ્સ, છદ્ધ ઉદ્દેસગસ્સ સગહણી
 એસા ઉ નિયંઠાણં, રદ્ધ્યા ભાવત્થસરણત્થં ॥૧૦૬॥

ભગવતીપદ્મવિશતિતમશતસ્ય પદ્મોદ્દેશકમ્ય સચ્ચદ્વણી
 ણપા તુ નિર્ગ્ન્યાના રચિતા ભાગ્યર્થસ્મરણાર્થ ॥૧૦૬॥

અર્થ-ભગવતી શ્રીના પત્નીમમા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશાના
 મગ્નરૂપ નિર્ગ્ન્યોના ભાગ્યર્થના અમરણ માટે આ
 નિર્ગ્ન્યો રચી છે

વિશેષાર્થ-ભગવતીશ્રીના પત્નીમમા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં
 નિર્ગ્ન્ય સજ્જી અધિકાર છે તે અધિકારને ગાથાઓ
 દ્વારા યાદ રહી શકે તેવા માટે અધિકાર અશયદેવ
 સ્તુતિ મહારાજે આ નિર્ગ્ન્યો જનાવી છે

ॐ तिरापथ किशोर मठल
वीर नर

जैन दर्शन में
तत्त्व-मीमांसा

—ग्रन्थि नथमल